TAO SESSİZDİR • Raymond M. Smullyan

TAO SESSİZDİR

Raymond M. Smullyan

Çev: Cem Şen

DHARMA YAYINLARI

.... Ne pahasına olursa olsun bir Hıristiyan ruhunu kurtarmak için putperesti ya da ateisti Tanrının varolduğuna inandırmalıdır. Ne pahasına olursa olsun bir ateistin bir Hıristiyan'ı Tanrı inancının gerçek toplumsal gelişimeinanılmaz zararlar veren çocuksu ve ilkel bir batıl inanç olduğu konusunda ikna etmesi gerekir ve bu nedenle de birbirleriyle savaşıp dururlar. Bu arada Taocu bilge bir nehrin kıyısında, yanında belki bir şiir kitabı, bir bardak şarap ve biraz boya malzemesiyle sessizce oturup, Tao'nun varolup varolmadığı konusunda hiç kafasını yormadan onun özünü meydana getiren şeylerin tadını çıkarır. Bilge, Tao'yu ispatlamaya gerek duymaz; zaten onun tadını çıkarmakla yeterince meşguldür!

Dharma – 13 –

Doğu Bilgeliği Serisi 3

ISBN 975- 7800- 18-X.

Kitabın Özgün Adı	: Tao is Silent
Baskıya Hazırlayan	: Namık Kemal Atalay
Kapak Düzeni	: Bülent Engez (516 19 00)
Dizgi	: Odak Dizgi (511 76 74)
Kapak ve İç Baskı	: Yön Matbaacılık (544 66 34)
Kapak Filmi	: Teknik Çözüm (511 46 18)
Cilt	: Umut Mücellit (577 46 35)

1. Basım / Ocak 1994

TAO SES...................................

Raymond M. Smullyan
Çeviri: Cem Şen

DHARMA YAYINLARI
Cihangir, Kumrulu Yokuşu 24/1 80060
Beyoğlu/İstanbul
Tel: 0212 243 06 33

Dharma – 1

Doğu Bilgel

ISBN 975- 7800- 18-X.

Kitabın Özgür
Baskıya P
Kap
P

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRENİN SÖZÜ

Taoculuğu belki de kuramsal ve pratik Taoculuk olarak ikiye ayırabiliriz. Kuramsal Taoculuk, Raymond Smullyan'ın sözlerini kullanmam gerekirse, bir anlamda kişinin kendini, kendi öz doğasını, Buda doğasını anımsamasıdır. Ancak kuramsal Taoculuk'ta buna bağlı olarak açmam gereken bir iki özellik daha vardır. Bu özelliklerin en önemlilerinden bir tanesi, Taoculuğun evrensel çerçeveden bakmayı adet edinmesidir. Taoculuğa giren bir insan zamanla olaylara ve olgulara bakışında, referans noktalarının ya da dayanak noktalarının birer birer ortadan kalktığını hissetmektedir. Böylece inceleme biraz daha ilerlediğined kendini evrenden ayrı, evreni ise kendinden ayrı birşey olarak inceleyemez hale gelir. Taocunun Tao'yu (ya da isterseniz Doğa'yı) incelemesi, bir anlamda Tao'nun Tao'yu incelemesi olur.

Pratik Taoculuğa gelince, (aslında böyle bir ayrım (kuramsal ve pratik ayrımı) insanı oldukça yanlış yönlendirmektedir ama açıklamaya çalıştığım şey için bu ayrımı yapmam gerekiyor) pratik Taoculuk bizlere yalnızca Tao üzerine

şünmemizin yeterli olmadığını söyler. Tao ile uyum içinde olmamızı sağlamak için bize bazı yöntemler sunar. Tao ile uyum içinde olmak kavramı, uzakdoğuöğretilerine ilgi duyan insanların aklını en fazla karıştıran şeydir. Aslında, Tao ile uyumiçinde olmamak diye birşey yoktur. Çünkü Tao, kendi dışına çıkılabilecek, kendisiyle uyum içinde olunamayacak birşey değildir. Fakat şimdilik bu ikilemi bir yana bırakalım. İşte pratik Taoculuk bize Tao ile uyum içinde olmanın elle tutulur yöntemlerini sunar. Aydınlanma peşinde koşma, aydınlanmayı kavrama gibi çabaları bir yana bırakmamızı sağlar. Her bir çalışma, ödüllerini hemen aldığımız birşeydir. Aslında çalışma ve çalışmanın ardından gelen ödül diye bişey yoktur. Çalışma ve ödül, pratik Taoculuk'ta bir ve aynı oluverir.

Bu bilgiler binlerce yıldır gizli tutulmaktaydı. Ancak Doğu ile Batı'nın birleşme süreçlerinin başlaması ve dünyada, etkileri ancak 21. yüzyıl'da hissedilecek gerçke değişim rüzgarlarının gittikçe daha güçlü esmesiyle, bazı Taocu ustalar bu bilgileri halka açtılar. Bu ustalar arasında Chu, Dr. Yang Jwing Ming, Ni ve özellikle de Mantak Chia oldukça dikkat çekicidirler. Son derece yardımsever ve benliksiz bir Taocu Usta olan Mantak Chia, binlerce yıllık geleneği bozarak, sahip olduğu imrenilecek kadar engin bilgilerini tüm insanlara açmıştır. Bu bilgiler, büyük bir değişimin yaşandığı çağımızda büyük bir önem taşımaktadırlar.

Günümüzde Taoculuk da tıpkı Zen, Tai Chi Chvan ve diğer pekçok öğreti gibi evrensel bir nitelik kazanmaktadır. Bunun sonucu olarak, bu öğretilerde pekçok Batılı Usta ve araştırmacı doğmaktadır. İşte bu araştırmacılardan bir tanesi de Taoculuğa ve Zen'e Batılı bir hava katan Raymond

Smullyan'dır. Tao Sessizdir adlı kitabını ilk okuduğumda büyük bir şaşkınlıkla, yakında Dharma Yayınları tarafından yayınlanacak olan "Dolmuşa Binme ve Dolmuştan İnme Sanatında Zen" adlı kitabımda neredeyse Raymond Smullyan ile aynı şekilde düşünmüş olduğumu gördüm. Düşünsel anlamda kendime çok yakın hissettiğim için yazarın kitabını çevirmek benim için çok zevkli oldu. Kitabın çevirisi boyunca kendimi çeviri yapıyormuş gibi değil kendi yazılarımı temize çekiyormuş gibi hissettim.

Smullyan gerçekten de oldukça ilginç bir araştırmacı. Ayrıca dünyaca ünlü bir matematik mantıkçısı olması, Taocu düşünce ile Batı felsefelerinin son dereceetkileyici bir karşılaştırmasını yapmasını sağlamaktadır. Bu nedenle bu eserinin yalnızca Taoculuğa ve ya da Uzakdoğu öğretilerine ilgi duyan okuyucular tarafından değil, Batı felsefeleriyle ilgilenen okuyucular tarafından da zevkle okunacağına inanıyorum.

Cem Şen
Aralık, 1993,
Cihangir.

ÖNSÖZ

Taocu yazılarla ilk karşılaştığımda, tümüyle tatmin olmuştum. Garip ya da egzotik birşeyler okuduğumu hissetmemiştim; okuduğum şeyler tüm yaşamım boyunca düşündüğüm şeylerdi, fakat benim yapabileceğimden çok daha iyi bir şekilde ifade edilmişlerdi. Benim için Taoculuk, yoğun bir estetik farkındalıkla birleşmiş içsel bir huzur durumu anlamına gelmektedir. Bunlardan hiçbiri tek başına yeterli değildir. Tümüyle edilgen bir dinginlik sıkıcıdır ve bir tür duyarsızlıktır; endişeden doğan bir farkındalık ise pek cezbedici birşey değildir. (Modern bir okuldan) Bir Çinli dostum, geçenlerde Taocu düşünceyi, "Ne yardan ne serden vazgeçmek" şeklinde açıkladı. Ben de, "Bundan daha iyi ne olabilir ki?" dedim. Dostum, "Ama insan hem yardan hem de serden vazgeçmemeyi başaramaz!" dedi. İşte anlaşamadığımız nokta da buydu! Tüm yaşamım boyunca, insanın ne yardan ne de serden vazgeçmemeyi *başarabileceğine* inandım. İşte bu nedenle de bir Taocuyum.

Gerçekte, Taoculuğa ilk önce Zen Budacılık'tan geçerek ulaştım. Zen'in, Taoculuk ve Budacılığın karışımının bir

uzantısı olduğunu farketmem biraz zamanımı aldı ve beni asıl cezbeden şey de bu Taocu unsurlardı. Zen'in ilginç yanı önce *Satori* (aydınlanma) olarak adlandırılan şeyle insanın ağzını sulandırması, ardından da bize, Satori'ye ulaşmamızı engelleyen şeyin Satori'ye karşı duyduğumuz arzu olduğunu söylemesidir! Buna karşılık olarak Taocular, sahip olmadıkları birşeyin peşinden koşmak yerine sahip oldukları şeylerin tadını çıkarmalarıyla beni derinden etkilediler.

Bu, yalnızca Çin felsefesi *üzerine* yazılmış bir kitap değildir; Çin felsefesinden *esinlenen* bir dizi düşünceden oluşmaktadır. Kitapta, Taocu düşünce temel alınmış olsa da genel olarak pekçok farklı konu ile ilgilenmektedir; aslında daha da genel bir anlamda yaşam üzerine yazılmış bir kitaptır. Eşime, kardeşlerime, köpeklerime, öğrencilerime, dostlarıma, okuyucularıma ve diğerlerine ithaf edilmiştir.

Elka Park, New York RAYMOND M. SMULLYAN
17 Ocak, 1977

I. BÖLÜM

TAO NEDİR?

1. KISACA ÇİN FELSEFESİ

Geçenlerde, matematikçi bir dostum bana, hergün biraz "şekerleme" yapan, yani öğlen uykusuna yatan bir matematikçi arkadaşından bahsetti. Ben artık hiç şekerleme yapmıyorum. Ama sık sık kitap okurken uyuyakalıyorum ki, bu da kasten şekerleme yapmaktan oldukça farklı birşey! Ben, kendi ırkımdan olan matematikçi meslektaşlarımdan çok köpeklerim Peekaboo, Peekatoo ve Trixie'ye benziyorum. Bu köpekler *asla* şekerleme yapamazlar; yalnızca uykuya dalarlar. Onlar, seçtikleri yerde (ki bu çoğunlukla tesadüfen olur!) ve zamanda uykuya dalıverirler. Bu nedenle de bu köpekler gerçek bilgelerdir.

Sanırım bütün Çin felsefesi gerçekte bundan ibaret; dinlenmek son derece özen gösterilecek ve üzerinde çalışılacak birşeydir! Eğer şekerleme yapmadan uykuya dalmayı öğrenebilirseniz, o zaman siz de bir Bilge olursunuz. Ama eğer bunu başaramazsanız, o zaman da bunun sandığınız kadar kolay birşey olmadığını görürsünüz. Böyle birşeyi başarmak *disiplin* gerektirir! Fakat Doğu'daki disiplin Batı tarzında değildir. Doğu tarzı disiplin şekerleme yapmaktan ziyade uykuya dalmanızı olası kılar; Batı tarzı disiplin ise bunun tam tersini yapmanızı sağlar. Doğu disiplini sizi, uykunuz geldiğinde uyumak için "kendinize izin verecek şekilde" eğitir; Batı

disiplini ise size, uykunuz gelse de gelmese de kendinizi uyumaya *zorlamayı* öğretir. Eğer Lao Tzu olsaydım, bu yazının sonuna, Taocu felsefenin özü olduğuna inandığım şu sözleri eklerdim:

Bir bilge uykuya daldığında
Ne böyle yapması gerektiği için
Ne de böyle olmasını istediği için
Yalnızca uykusu geldiği için uyur.

2.
TAO

Yer ile Gök varolmadan önce
Belirsiz ve bulanık birşey vardı.
Ne kadar bulanık! Ne kadar belirsiz!
Buna karşın içinde imgeler vardı.
Ne kadar soluk! Ne kadar karmaşık!
Daima devinim halinde olmasına karşın durağan.
O, hiçbirşey yapmaz, ama gene de herşey
Onun aracılığıyla olur.
Oysa o, varetmek için hiçbir çabada bulunmaz.
Herşeyi sever ve besler, ama hiçbirşeyi yönetmez.
Onun adını bilmiyorum,
Ona Tao demekle yetiniyorum.[1]

Yirmibeş asır önce Lao Tzu böyle yazmıştır. Bence bu, Tao için verilebilecek en iyi başlangıç tanımıdır. Burada pekçok ilginç soru doğmaktadır: Tao tam olarak nedir? insan, Tao'u nasıl tanımlar, yoksa Tao tüm olası tanımların dışında mıdır? Tao'yu meydana getiren şeyler nelerdir?

Bu konuya dönmeden önce size bir zen ustasının hikayesini anlatayım: Bir gün bir öğrenci, Zen ustasına "Tao nedir?" diye sorar. Usta, "Batı Nehri'nin tüm suyunu tek yudumda içtikten sonra sana bunu söyleyeceğim", diye yanıt verir. Öğrenci, "Batı Nehri'nin tüm suyunu zaten tek yudumda içtim," diye atılınca, " o halde zaten sorunu yanıtlamış oldum," der usta.

3.
TAO VAR MIDIR?

Tao, varolmanın ve varolmamanın ötesindedir.
Varoluş, sözcükleri kullanan insanlar içindir.
Fakat Tao, sözcükleri kullanmaz.
O, bir çiçek kadar sessizdir.
Sözcükler Tao'dan gelir;
Tao sözcükleri *üretir,*
Ama onları kullanmaz.

Alice Harikalar Diyarında adlı kitaptaki yargılama sahnesinde, Beyaz Tavşan konuyla oldukça ilgisiz görünen anlaşılmaz birşeyler okur. Kral, birden bire hayret içinde bir zafer edasıyla bağırır, "Olayın şu ana dek işittiğimiz en önemli bölümü bu." Alice hemen bu düşüncenin tersini iddia eder ve şöyle der: "Ben, bütün bu anlattıklarının içinde bir parça anlamın bile varolduğuna inanmıyorum." O zaman Kral, "Eğer söylediklerinde hiçbir anlam yoksa, bir anlam bulmaya çalışmamıza da gerek kalmayacağı için bu, dünyayı büyük bir sorundan kurtarır," der.

Aslında ben de Taocular hakkında böyle bir yorumda bulunabilirdim. Taocular, Tao'nun varolduğu yolunda hiçbir iddiada bulunmadıkları için, bu onları, Tao'nun varlığını kanıtlamak için çaba sarfederken girecekleri büyük bir sıkıntıdan kurtarır. İşte bu tam anlamıyla Çin'e özgü birşeydir!

Aynı şeyi Batı dinlerinin düşünce tarihiyle karşılaştırın! Aman tanrım, Tanrı'nın varolup olmadığı sorusu için yapı-

lan onca tartışma, savaşlar, dökülen kanlar ve işkenceler! Bu soru, sanki yaşam ve ölüm meselesinden bile daha önemli birşeymiş gibi algılanmıştır. Ne pahasına olursa olsun bir Hıristiyan, ruhunu kurtarmak için bir putperesti ya da ateisti Tanrı'nın varolduğuna inandırmalıdır. Ne pahasına olursa olsun bir ateistin bir Hıristiyanı, Tanrı inancının gerçek toplumsal gelişime inanılmaz zararlar veren çocuksu ve ilkel bir batıl inanç olduğu konusunda ikna etmesi gerekir. Ve bu nedenle de birbirleriyle savaşıp dururlar. Bu arada Taocu Bilge bir nehrin kıyısında, yanında belki bir şiir kitabı, bir bardak şarap ve biraz boya malzemesiyle sessizce oturup, Tao'nun varolup varolmadığı konusunda hiç kafasını yormadan onun özünü meydana getiren şeylerin tadını çıkarır. Bilge, Tao'yu ispatlamaya gerek duymaz; zaten onun tadını çıkarmakla yeterince meşguldür!

4.
İYİ AMA TAO VAR MI?

Hay allah amma da ısrarcısınız? Pekala, bu konuda birşeyler daha söyleyeyim.

Taocular, Tanrının hem varolduğunu hem de varolmadığını onaylayan, ama bunlardan hangisinin geçerli olduğunu bilemeyen Batı bilinemezcilerine (agnostiklere) benzemezler. Batılı bilinemezci şöyle söyleyecektir: "Basit Aristocu mantıkla, Tanrı'nın hem varolduğunu, hem de varolmadığını biliyoruz, ama bunlardan herhangi bir tanesi hakkında destekleyici bir kanıta sahip değiliz. Bu nedenle tek mantıki talebimiz, daha fazla kanıt bulununcaya dek konu üzerindeki yargıyı ertelememiz olur." Taoculara gelince, onlar konuya tümüyle farklı yaklaşırlar. Taocu, Tao'nun varolup olmadığı sorusuna karşı "yargıyı ertelemez"; Tao'nun varolması ya da olmaması onu ilgilendirmez, ya da eğer birisi kendine Tao'yu sunarsa, onu şüpheli, belirsiz, anlamsız, bir bakıma konu dışı ve garip birşey olarak kabul eder. Bu anlamda, farklı nedenlerle de olsa biraz Batılı Pozitivistlere benzerler. Eğer Pozitiviste Tao'nun varolup olmadığını sorarsanız, bu sorunuzu "anlamsız" birşey olarak kabul edecektir. İlk olarak "Tao" sözcüğünün açıkça tanımlanmasını isteyecektir. Eh, Pozitivistlerin dediği gibi eğer sorunun gerçekten de hiçbir anlamı yoksa, o zaman, "bir anlam bulmamıza da ge-

rek kalmayacağı için bu, dünyayı büyük bir sorundan kurtarır", diye tekrar edebileceğim için buna çok sevinirim.

Bu noktada biraz rahatsız olup şöyle diyebilirsiniz:

"Konudan sapmayı bırak! Tao var mı, yok mu? *Gerçek* birşey mi, yoksa yalnızca hayal ürünü mü?"

Pekala, size şunu söyleyebilirim: "Varoluş üzerine benzer sorular başka konular için de sorulmuştur ve hepsi de aynı derece boş sorulardır. Örneğin, *kırmızılık*, *üçlülük*, *güzellik*, *iyilik* ve bunun gibi evrensel şeylerin varolup olmadığı konusunda pekçok metafizik tartışma yapılmıştır. *Kırmızılık* var mıdır? Eğer varsa neredDuring, ağırlığı ne kadardır, biçimi nasıldır, rengi nedir? (Kırmızı rengin, kırmızının kendisi olduğunu söyler miydiniz? Zar, zor!) Kırmızılık gerçekten var mıdır? Bazıları safça, "tabii ki kırmızılık vardır" diyecektir. "Güllere, ruja, elmalara bakın." Fakat bu yalnızca rengi kırmızı olan belli *birşeyin* varolduğu anlamına gelir; kırmızılık olarak adlandırılan belli bir maddenin varlığını kanıtlamaz. Bu tür maddelerin varlığı konusundaki sorular Batı felsefesi tarihinde canlı bir şekilde durmaktadır. Yanıtın "hayır" olduğuna inanan ve "Adcılık" (Nominalizm) olarak adlandırılan bir ekol vardır. Bu ekol tabii ki, kırmızı renk olan belli birşeyin varlığını kabul eder, ama "kırmızılık" olarak adlandırılan bir maddenin varlığını reddeder. (Kırmızı nesneler olduğu için) "Kırmızı" sözcüğünü bir *sıfat* olarak ele alır, fakat "kırmızılık"ın *isim* olarak kullanılmasını reddeder. Adcılar, "kırmızılık" sözcüğünün gerçek bir anlamı olduğunu kabul etmezler; kırmızılığın, belli bir şeyin gerçek *ismi* olduğuna inanmazlar. Diğer yanda "Gerçekçiler" (Bazen de "Platoncular") olarak adlandırılan ve "kırmızılık" sözcüğünün gerçek bir isim, kırmızılığın ismi olduğuna inanan bir başka grup

vardır. Bunlar aynı zamanda, "kırmızı" sözcüğünün hem sıfat hem de isim olarak doğru bir şekilde kullanılabileceğine inanırlar. Örneğin, "bu elma kırmızıdır" gibi bir ifadede sıfat olarak kullanılır, "Kırmızı, temel renklerden bir tanesidir," gibi bir ifadede ise isim olarak kullanılır. Gerçekçiler, "kırmızı"nın gerçekten de bir isim olduğuna, kırmızı rengin ismi olduğuna inanırlar.

Aynı şekilde Gerçekçi – Adcı çekişmesi diğer tartışmalara da yansır. Plato gibi Gerçekçiler, *Güzellik*, *İyilik*, *Gerçek* gibi şeylerin varolduğuna inanırlar; oysa Adcılar yalnızca bir takım sanat eserlerinin güzel olduğuna, bazı davranışların "iyi" olarak adlandırılabileceğine ve bazı önermelerin uygun bir şekilde "gerçek" olarak nitelenebileceğine inanırlar.

Matematikçi olmayan bazı okuyucular bu tür tartışmaların, matematiğin temelleri olarak bilinen alanda bile varolduğunu duyunca şaşırabilirler. Konunun dışındaki bir insan yanlış bir şekilde bu alanın düzenli ve tartışma götürmez olduğuna inanır. Fakat, bu inanış gerçekten tümüyle uzaktır! Matematiksel gerçekçiler (ya da klasikçiler ya da "Platoncular") olarak bilinen grup, "saygılar, diziler, gruplar, geometrik uzamlar" gibi linguistik olmayan matematiksel varlıklar dünyasını ve bu varlıklardan hangilerinin *gerçek* olduğunu keşfetmenin ve kanıtlamanın matematiğin amacı olduğuna inanırlar. Diğer yanda, matematiksel "biçimciler" olarak (formalist) adlandırılan bir diğer grup, bahsedilen bu matematiksel varlıkların hayal ürününden başka bir şey olmadığına inanır; tek gerçek onları ifade etmek için kullanılan sembollerdir? Bu nedenle matematiksel biçimcilerin ilgisi yalnızca linguistik bir ilgi olarak açığa çıkar. Matematiksel biçimci için matematik, "geometrik ifadeler" olarak adlandırılan

semboller dizisinin incelenmesinden ve inceleme altındaki sistemin belirlenen kurallarına uygun olarak bunların nasıl kullanılacağının araştırılmasından başka birşey değildir; ifadelerin kendileri hiçbirşey ifade etmezler! Biçimci (tıpkı Adcı gibi) linguistik ifadeden başka birşey olmayan "sayılar" gibi şeylerin varlığını reddeder.

Tao'nun varoluş sorununa da benzeri bir şekilde yaklaşabilirdik. Belki de, "Tao"nun bir isim olarak kullanımına karşı çıkacak olanlar vardır; bu insanlar Tao olarak adlandırılan bir "varlık"ın varlığına inanmayı reddedecekler, ama bununla birlikte "Taocu" sıfatını oldukça anlamlı birşey olarak kabul edeceklerdir. Bu kesinlikle tüm Çin sanatları ve felsefeleri öğrencileri için bilindiktir; bazı eserler diğerlerinden çok daha fazla Taocudur. Örneğin Sung peyzajlarının Tang sanatından daha Taocu olduğu herkesçe kabul edilir. bu nedenle "Tao" sözcüğüne pekçoğu karşı çıksa da "Taocu" sözcüğünün kullanımına pek azı karşı çıkacaktır.

Bazılarınız halen Tao'nun gerçekten varolup olmadığı konusundan uzak durduğumu hissedebilirsiniz. Peki acaba bunu gerçekten biliyor muyum? "Ama" diye itiraz edebilirsiniz. "Konu üzerinde en azından kişisel bir görüşün yok mu?"

Sanırım beni köşeye sıkıştırdınız ve tam hedefi vurdunuz: "Smullyan! Çift anlamlı sözler söylemeyi bırak! Tao'nun varolduğuna inanıyor musun, inanmıyor musun?" Ne yanıt verebilirim ki? Bu, bana bu soru sorulduğunda daha çok Batılı bir ruh halinde mi, yoksa daha çok Doğulu bir ruh halinde mi olduğuma bağlı. Eğer daha Batılı bir ruh halindeysem (ve varlık ile yokluk ikiliğine dayanıyorsam) o zaman, Platoncu bir eğilimde olacağım için büyük bir olasılık-

la yanıtım "Evet, Tao vardır", şeklinde olacaktır. Peki ya Doğulu bir ruh halindeysem? Şeey, eğer bir Zen ustasına Tao'nun varolup olmadığını sorarsanız büyük bir olasılıkla elindeki uzun sopasını sırtınıza yersiniz. Ben ise, daha yumuşak tabiatlı olduğum için sanırım size gülümser (belki de sözde bir alçakgönüllülükle) ve bir bardak çay ikram ederdim.

5.
TAO BELİRSİZDİR!

Tao şekilsiz ve belirsizdir!
Gizli, Esrarengiz ve Karanlıktır!
O, herşeyin kaynağıdır!
(Lao Tzu)

Eğer birisi, benden Tao sözcüğünü tanımlamamı isterse, şüphesiz ki bunu yapamam. Bu, Tao hakkındaki kanılarımın belirsiz ve doğru olmadığı anlamına mı geliyor? Sanırım öyle! Fakat işin garip yanı, bu kanıların, yaşamımdaki diğer kanılarımdan daha belirsiz olmaması! *Güzellik, iyilik, gerçek, özgürlük, gerekircilik (determinizm), doğru, yanlış, zihin, madde* gibi kavramlar da aynı ölçüde belirsiz görünmektedir; en azından bu kavramları ben kullandığımda. Tao hakkındaki tasarımın belirsiz olması düşüncesi garip bir özellik taşımaktadır: Zaten Tao'nun kendisi belirsizdir, bu nedenle onun hakkındaki görüşlerimizin de bu duruma uygun olarak belirsiz olması normal değil mi? Dahası, eğer herhangi birşey ile ilgili tasarım kesin olsaydı, bu tasarımın o varlığı yansıtması, canlandırması, tasvir etmesi, taklit etmesi, yani bir anlamda o nesne "gibi olması" gerekmez miydi? Bu sorunun yanıtı büyük bir olasılıkla "hayır" olacaktır, ama hemen ardından merak uyandırıcı ve ilginç bir düşünce geleceğinden bırakın da yanıtın "evet" olduğunu kabul edeyim: Eğer bilgi konusundaki bu "yansıtma kuramı" doğruysa, ve eğer Tao gerçekten de Taocuların söylediği kadar belirsizse, o zaman Tao hakkındaki kesin tasarımlar da *onun kendi kesinliği ne-*

deniyle kesin olmayacaktır: Yani düşünce kesin, ama Tao belirsiz olduğu için Tao hakkındaki kesin bir tasarım Tao'dan tümüyle farklı olacak ve böylece bu düşünce yetersiz kalacaktır. Başka şekilde ifade edersek, Tao hakkındaki kesin bir düşüncenin Tao'nun kendisi kadar belirsiz olması gerekir.

İsteyen her insanın yukarıda öne sürdüğüm görüşte bol miktarda açıklık bulabileceğini söylememe gerek yok herhalde. Herşeyden önce, bilgi ile ilgili yansıtma kuramı tümüyle şüpheye açıktır. Aslında, samimi olmam gerekirse bu kuramı tümüyle gülünç bir kuram olarak kabul ettiğimi söylemeliyim. Bir nesne ile ilgili düşüncenin o nesneye *benzemesi* düşüncesi! Bir düşüncenin bir nesneye benzemesi de ne demek? Bir nesne ile ilgili bir düşünceye sahip olmanın ne anlama geldiğini biliyorum, ama bir düşüncenin bir nesneye benzemesini anlamıyorum! Ne kadar da saçma sapan birşey*! Hayır, gerçekte yansıtma kuramı diye birşeyi kabul etmiyorum, bu nedenle de yukarıda öne sürdüğüm görüşün ilk öncülü zaten yanlış oluyor. Peki ya Tao'nun belirsiz olduğunu öneren ikinci öncül? Bu da aynı şekilde sorgulanabilir. Gerçekten de hiçbir *nesnenin* belirsiz olamayacağı, yalnızca *düşüncelerin* belirsiz olabileceği tartışılabilir. Başka sözcüklerle ifade edersek, belirsizlik, nesnelerin değil, düşüncelerin ya da ifadelerin bir özelliğidir. İşte bunu kabullenme eğilimindeyim. Bir nesnenin belirsiz olabileceğinden şüphe duyuyorum. Bununla birlikte Tao, kesinlikle açık bir şekilde belirsizdir. Bu nedenle, buradan yola çıktığımızda Tao'nun bir nesne ya da bir madde olmadığı yargısına ulaşırız!

---

* Bazıları, düşüncelerin eşbiçimlilik (izomorfizm) alanında nesnelere benzeyebileceğini söyleyebilirler, fakat samimi olmak gerekirse, eşbiçimlilik bana kalitesiz bir benzerlik gibi geliyor.

Ne kadar garip, biraz önce Tao'nun bir madde olmadığı gerçeği ile ilgili dünyadaki ikinci kanıtı ortaya koydum; bu gerçek ilk kez, M.Ö. 600-500 yıllarında, erken dönem Taocuları tarafından öne sürülmüş ve kanıtlanmıştır. Bu erken dönemdeki kanıt hem ilginç hem de eğiticidir ve günümüz modern matematiğindeki gruplar ve diziler arasındaki ayrımın önceden ortaya konmuş bir biçimidir. Bu kanıt, Tao'nun, tüm nesnelerin kendi aracılığıyla yaratıldığı birşey olduğu ve bu nedenle de Tao'nun bir nesne olamayacağı şeklindedir!

Biraz önce Tao'nun bir madde olmadığı konusunda dünyadaki ikinci kanıtı ortaya koyduğumu söylediğimde, tabii ki "kanıt" sözcüğünü şaka yollu kullanıyordum. (Sanki bir insanın Tao konusunda herhangi birşeyi kanıtlaması mümkünmüş gibi). Açıkcası herhangi birşeyi kanıtlamış filan değilim! Yanlızca kendi kanıtımı anımsadım. Bir nesnenin belirsiz olamayacağını, ama Tao'nun belirsiz olduğunu, bu nedenle de Tao'nun bir nesne olmadığını söyledim. İyi de herşeyden önce Tao'nun belirsiz olduğunu nereden biliyorum? İyi soru! Bunu nasıl bilebilirim? Bu anlamda, onu biliyor muyum? Yanıtım "hayır". Hayır, Tao'nun belirsiz olduğunu bilmiyorum; ama işin komik yanı Tao'nun belirsiz olup olmadığın bilmesem de Tao'nun gene de belirsiz olması! (Bereket versin ki Tao'nun belirsizliği, onun belirsizliği ile ilgili her tür bilgiden bağımsız.) "Fakat" diye bağıracaksınız, "böylece, gerçekte kanıtlanması gereken birşeyi kanıtlamak yerine onun varolduğunu farzetmiş olmuyor musun?" yanıtım iki nedenle "hayır": İlk olarak, Tao'nun belirsiz olduğunu farzetmiyorum; yalnızca size Tao'nun belirsiz olduğunu söylüyorum. İkinci olarak, Tao'nun belirsiz olduğunun kanıtlan-

masının gerekli olduğuna inanmıyorum; çünkü bunun kanıtlanabileceğine inanmıyorum. Eğer gerçekten kanıtlanabilseydi, o zaman bilinirdi ve onun bilinebileceğine inanmadığım için kanıtlanabileceğine de inanmıyorum.

Bu noktada, soruna karşı neden daha mantıklı ve bilimsel bir yaklaşım denemiyorum? İyi fikir; ben de öyle yapacağım! Şimdi soruya iyi bir çözümsel (analitik) düşünür gibi, hatta daha da iyisi bir pozitivist gibi yaklaşacağım. Evet, şimdi yapılması gereken ilk şey, "Tao belirsizdir" varsayımının çözümlemesini yapmak. Bu varsayım hakkında ne denebilir? Doğru mu yoksa yanlış mı? İyi bir pozitivist size, bu varsayımın ne doğru ne de yanlış olduğunu, yalnızca "anlamsız" olduğunu söyleyecektir (Tıpkı, örneğin "Mutlak olan güzeldir" varsayımı gibi)* Gerçekten de öyle... Hatta bir pozitivist, size bu varsayımın saçma olduğunun kanıtlayabilir! Size *anlamlılığın* mutlak anlamda kesin (ve tümüyle) belirli bir tanımını verecek ve aksi iddia edilemeyecek bir mantıkla bu varsayımın anlamlılık sınıflandırmasının içine girmediğini gösterecektir. Bu nedenle de varsayım, ne "doğru" ne de "yanlış" sınıfına girecektir; doğru ya da yanlış olmak için fazla *belirsizdir*! Evet, böylece pozitivistler, "Tao belirsizdir" ifadesinin tümüyle belirsiz olduğu konusunda sizi temin edeceklerdir.

İşin etkileyici yanı, bu kez pozitivistlerin gerçekten de doğru şeyi söylemeleri! Hatta kendi farkettiklerinden daha da doğru! "Tao belirsizdir" varsayımı, pozitivistlerin verdiği komik derecede kısıtlı *anlam* düşüncesine göre yalnızca belirsiz ve anlamsız değil çünkü onlar tarafından anlamsız

---

* Haa, aklıma gelmişken, mutlak olan güzeldir!

olarak nitelenen tüm varsayımlar bu tür kısıtlı bir bakış açısından anlamsızdır) aynı zamanda tam olarak mutlak anlamda belirsizdir! Bu, şu ana dek duyduğum en belirsiz varsayım! Bir varsayım olabileceği konusu, en üst düzeyde belirsiz. Son derece güzel ve harikulade bir şekilde belirsiz; hemen hemen Tao'nun kendisi kadar belirsiz!

6.
TAO BİÇİMSİZDİR

1. TAO TANIMLANABİLİR Mİ?

Zen Budacılığı, yerinde bir yaklaşımla, Hint Budacılığı ve Çin Taoculuğunun, içine Japonlar tarafından biraz biber ve tuz (özellikle biber) atılarak hazırlanmış bir karışımı olarak tanımlanabilir. Zen Budacılığının bir *felsefe* olarak adlandırılıp adlandırılamayacağı tartışılabilir. Pekçok Zen izdeşinin defalarca üzerinde durdukları gibi Zen, kavrayışla ilgili anlamlı önermeler dizisinden çok bir yaşam biçimi, bir dizi tavır ve gerçek bir *gestalt*'tir. Bu önermede pekçok gerçek olduğuna, ama tüm önermelerde olduğu gibi aşırı abartılabileceğine de inanıyorum. Zen'in temelde, bir doktrinden çok bir "yol" olduğuna inanıyorum, ama Zen'in tümüyle "doktrin"den yoksun olduğuna inanmıyorum. Ve bana öyle geliyor ki, Zen'de üzerinde durulan şeylerden bir tanesi de aşkın (transcendent) bilincin her yerde ve her zamanda bulunduğudur; gerçekte aşkınlık ile her yer ve her an özdeştir. Bu, aşağıdaki Zen şiirinde son derece açık bir şekilde ifade edilmiştir:

"Yabani kuşlar
Ağaç dallarında şarkılarını şakırlarken

Sesleri, Pirlerin mesajlarını taşır.
Dağlardaki çiçekler tomurcuk açtığında,
Tüm anlamları kokularıyla birlikte gelir."[1]

Ayrıca aşkın bilincin tam anlamıyla her yerde ve her an varolması düşüncesi, herkesin bildiği şu diyalogda da açıkça ifade edilmektedir:

Öğrenci: "Tao nedir?"
Usta: "Senin hergünkü zihnindir".

"Eğer Tao, insanın hergünkü zihninden başka birşey değilse, neden ona Tao deniyor da basit bir şekilde insanın hergünkü zihni denmiyor?" diye sorabilirsiniz.

Bu soruyu mantıklı bir şekilde açıklamak oldukça güçtür. İlk olarak, sanırım "Tao sizin hergünkü zihninizdir" önermesini, "Tao sizin hergünkü zihninizden başka birşey değildir" şeklinde yorumlamak bir hatadır. "Tao sizin hergünkü zihninizdir" önermesindeki "dir" ekinin "Tao" ve "hergünkü zihniniz" kavramlarını eşitlediğini düşünüyorum. Ben bunun yerine, Tao sizin hergünkü zihniniz ve *bundan fazlasıdır* derdim. Gerçekten de Tao'nun Kitabı'nda, Tao'nun yer ile gök varolmadan önce de varolduğu söylenir. Sizin hergünkü zihniniz yer ile gök varolmadan önce de var mıydı? Belki de vardı, kimbilir? "Tao sizin hergünkü zihninizdir" önermesinin, eğer tümüyle sözlük anlamında ele alınmazsa oldukça aydınlatıcı olacağına inanıyorum.

Fakat siz gene de, eğer Tao basit bir şekilde bir insanın hergünkü zihninden başka birşey değilse, niçin ona Tao yerine insanın hergünkü zihni demiyorsunuz diye sormaya devam edebilirsiniz. Yine bu anlamda, Tao tam olarak nedir, kişi Tao'yu nasıl tanımlar diye de sorabilirsiniz?

Tao sözcüğünün pekçok farklı tercümesi vardır: *Tanrı, Doğa, Mutlak, kendi aracılığıyla herşeyin varolduğu şey, Yüce Boşluk, Patika, Yol vs.* Benim, bunların içinde en çok sevdiğim tanım: "kendi aracılığıyla herşeyin varolduğu şey"dir. Gene de burada şunu sormalıyım: "Bu tanımlardan herhangi bir tanesi gerçekten de Tao konusundaki kanımızı açıklayabiliyor mu? Ve bu anlamda, bu kanının açıklanması gerçekten de arzu edilebilecek birşey mi?"

Bazıları "Tao" sözcüğünün tercüme edilemeyeceğini söylerler; bazılarıysa "Tao"nun tanımlanamayacağını. İlk önerme çok mu şaşırtıcı? İçinizde yabancı bir dil bilenler, bu dildeki bazı sözcüklerin kendi dilinize ancak yaklaşık olarak tercüme edilebileceğini, fakat tam olarak onu karşılayacak bir sözcük bulunamayacağını bilirler. Şimdi gelin "Tao" sözcüğünün açıklanamayacağı iddiası üzerinde duralım. Bu, "eleştirici düşünür" olmakla övünen bazı okuyucuların zihninde büyük kuşkular doğurabilir. Fakat bu kuşkular gerçekten de haklı çıkarılabilir mi? Pekçok insan, kalpsizce ve sert bir şekilde, bir insanın, karşısındaki insanın terimlerini açıklayamadıkça onun ne anlattığını gerçekten bilemeyeceğini söyler. Evet, gerçekten de bir insanın söylediklerini açıklayamamanın, o insanın sözlerinde hiçbir anlam olmadığını söyleyen garip bir doktrin vardır. Sanırım bu noktada, bilgece şu sözleri söyleyen Wittgenstein'a dönmeliyiz: "Anlam aramayın; kullanım arayın!" Bu, tam anlamıyla konunun anahtarı olabilir. Buna karşın ben, bu düşünceyi bir adım daha öteye götürüp anlamın, en azından gerçek anlamın, kullanım *olduğunu* söyleyebilirim. Bana göre bir terimin gerçek anlamı, onun tüm kullanımlarının ve kişinin o terimle bulunduğu tüm ilişkilerin toplamıdır. Bunların tümü kısacık bir tanımlamada nasıl bir araya getirilebilir? Bu nedenle size, eğer onu

kullanan Taocu ustaların kastettiği şekliyle Tao'nun anlamını gerçekten bulmak istiyorsanız, bunu size açıklayacak "tanımlama" gibi kestirme bir yol beklemenizin olanaksız olduğunu söylüyorum. Kişinin, "Tao" teriminin gerçek anlamını anlaması için, içinde bu terimin gerçekten kullanıldığı yüzlerce ve binlerce durumla karşılaşması gerekir. Hepsi bu da değil. Tao kavramını anlamak için kişi aynı zamanda, Taocu duyguların en canlı ve belirgin bir şekilde biçimlendiği Taocu şiir ve resim sanatına alışık olmalıdır. Kısacası, "Tao" sözcüğünün kullanıldığı binlerce örnekle karşılaştıktan sonra, bütün bu örnekleri kapsayacak tek tanımlama bulmaya uğraşabilirsiniz. Fakat bu konuda başarılı olsanız bile, sizin gibi bu felsefeyle yaşayıp canlı ve somut deneyimler kazanmamış bir insan için bu tanımınız ne kadar da boş ve anlamsız olacaktır!

2. TAO HANGİ ANLAMDA GERÇEKTİR?

Bazıları Tao'nun yalnızca mistik deneyim aracılığıyla anlaşılabileceğini iddia ederler. Hemen hemen herkes hoş deneyimler dendiğinde ne anlatılmak istendiğini anlar, ama ya mistik deneyim dendiğinde? Bu ikisi birbiriyle ilişkili olabilir ama ben kesinlikle özdeş olduklarını söyleyeceğim!

Fakat bu mistik duygu ve deneyim nedir? Serbestçe yüzen bağımsız bir deneyim midir, yoksa birşeyin deneyimlenmesi midir? Eğer birşeyin deneyimlenmesiyse, gerçekte varolan birşeyin mi yoksa yalnızca hayal ürünü birşeyin mi deneyimlenmesidir?

Bu garip konuda o kadar farklı düzeyde tartışmalar var ki! Pekçok mistisizm psikoloğu, mistik deneyimin gerçek bir-

şeyin deneyimlenmesi olmadığını kanıtlamak için akla gelebilecek her yolu kullanmışlardır. Bu psikologlar mistikleri, gerçek dünyada bulamadıkları şeyleri hayal dünyalarında canlandıran duygusal bir karmaşa içinde olan (genellikle şizofrenik ya da isterik) insanlar olarak karakterize ederler. Diğer yanda mistisizmi savunanlar (ki bunlar gerçek mistikler yerine filozoflardır), mistiklerin son derce gerçek birşeyi algıladıklarını kanıtlamak için aynı şekilde her yolu kullanmaktadırlar. Pekala, bunlardan hangisi haklı? Mistikler gerçek birşeyi mi algılarlar yoksa hayal ürünü birşeyi mi?

Şimdi, biri müzisyen diğeri ise müzikle ilgisi olmayan iki insanın bir müzik eseri dinlediğini düşünün. Müzik ile ilgisi olmayan kişi dürüstçe, "Notaları işitiyorum, ama melodiyi işitmiyorum", diye itiraf eder. Müzisyen ise notalara ek olarak çok daha önemli birşeyi duyduğunu garanti eder: Melodiyi! Peki ama, müzisyenin duyduğu şu "melodi" denilen şey de nedir? Notalar, yani ses dalgaları müzisyen ve müzikle ilgili olmayan insan tarafından farklı şekillerde işitilmektedir ve bu notaların fiziksel anlamda gerçek oldukları da evrensel olarak kabul edilmektedir. Fakat ya melodi? Gerçek birşey midir, yoksa yalnızca bir hayal ürünü mü? Evet, bu oldukça ilginç bir soru! Bunun yalnızca bir hayal ürünü olduğunu söylemenin yanlış yönledirici birşey olduğuna inanıyorum; melodiyi duyduğunu söyleyen müzisyen yalnızca zihninde birşeyler canlandırmamaktadır. Hayır, bunun yalnızca zihninde varolduğunun söylenmesi benim yanıtlayamayacağım bir soru olmasına karşın, işitilen melodi son derece gerçektir. Melodiler gerçektir dediğimde buna katılmayacak pek fazla insan olduğunu sanmıyorum. Ve Tao'nun da bu tür bir gerçeklik anlamında gerçek olduğu söylenebilir. Gerçek Taocular (ya da diğer dinlerin mistikleri, hatta dini

olmayan mistikler) Tao(ya da Tanrı, Doğa, Mutlak, Kozmik Bilinç) dedikleri şeyi tıpkı müzisyenin melodiyi doğrudan doğruya algılaması gibi algılamaktadırlar. Müzisyenin, ne bir melodinin varolduğuna "inanç" duyması gerekir, ne de melodinin varlığını bir takım kutsal otoriteler aracılığıyla kabullenmesi gerekir; müzisyen melodiyi doğrudan doğruya deneyimler ve melodi bir kez işitildi mi, bir daha ondan şüphelenmek olanaksızdır.

Peki Tao nasıl doğrudan deneyimlenir? Duyma duyusu aracılığıyla mı? Tam olarak değil! Fiziksel işitme süreci şüphesiz ki önemli bir rol oynar, ama hikayenin tümü bu değildir. Müzik ile ilgisi olmayan bir insanın da müzisyen kadar iyi bir işitme yeteneği olabilir, fakat gene de müzisyen, diğerinin duymadığı birşeyi, melodiyi deneyimler. Bu nedenle "melodiyi işitmek" olarak adlandırdığımız şeyde *işitmek* sözcüğü, "sesleri işitmek" cümlesindeki işlevinden çok daha geniş ve daha hassas bir işlev taşır. İşin önemli noktası, melodinin bir grup sesten daha fazla birşey olmasıdır; melodi bu seslerin bir şekilde bir arada oluşturdukları bir örgü, üstün bir yapıdır.

Bazıları, Tao'nu fiziksel evrenden başka birşey olmadığını söyleyebilirler. Ancak böyle söylendiğinde, tıpkı melodinin bir grup sesten başka birşey olmadığını söylemek gibi can alıcı nokta gözden kaçırılmış olur. Bunun yerine, bir melodinin notalarının o melodi ile ilişkisi olduğu gibi, evrenin de Tao ile aynı türden bir ilişki içinde olduğunu söylemek daha doğru olur.

7.
TAO GİZEMLİ BİR DİŞİDİR

Vadinin Ruhu asla ölmez.
Ona Gizemli Dişi denir.
Ve Gizemli Dişi'nin girişi
Yer'in ve Gök'ün doğduğu temeldir.
O burada, her an içimizdedir.
Onu istediğiniz kadar çekin
Gene de kuramaz.
(Lao Tzu, Çev: Arthur Waley)[1]

İşte böyle! Tao gizemli bir dişidir! Hiç şüphe yok ki onu çok seviyorum! Gizemli bir kadından daha büyüleyici ne olabilir ki? Gizemli bir dişi iki nedenle tümüyle büyüleyicidir: (1) Herşeyden önce bir dişidir; (2) gizemlidir. Evet, dişilik ve gizem kesinlikle yaşamdaki en büyüleyici iki şey. Hele bir araya gelirlerse! Aman Tanrım, bundan daha kutsal ne olabilir ki? Bunların ikisinin bir arada olması, ikisinin ayrı ayrı olmasından iki kat daha merak uyandırıcıdır. Yani, gizemli bir dişi, gizemli olmayan bir dişiden, ya da dişi olmayan gizemli birşeyden iki katından daha fazla çekicidir. Şüphe yok ki Tao'yu işte bu nedenle bu kadar çok seviyorum!

Bu noktada belki de daha psikoanalitik bir yaklaşım denemeliyim. Belki de kendime *neden* gizemli dişilerden hoşlandığımı sormalıyım. Acaba yaşamımda, diğer bütün gizemli dişilerin prototipi olan gizemli bir dişi mi var? Kim bilir,

bir bakalım! Karıma ne demeli! Evet o bir dişi ve gerçekten de son derece gizemli! Peki ya bilinmeyen sevgililerim? Şey, bilinmeyen sevgililerimin tümü de dişi ve hepsi de farklı derecelerde gizemli. Hepsi bu mu? Sanırım hepsi bu. Fakat, acaba bir şeyi bastırıyor olamaz mıyım? Acaba neyi bastırıyorum? Ne olabilir acaba? Biraz beynimi kurcalayayım. Evet bir de şimdi bakalım; Taoculuk, Tao'nun tüm evrenin *anası* olduğu yolunda birşeyler söylemez mi? Şu "Ana" sözcüğü kulağıma oldukça uygun geliyor. Acaba neyi simgeliyor olabilir? Tabii ya! Anamı! Aynı etten ve kandan olduğumuz anamı! Hay Allah, neden bunu daha önceden düşünemedim? Belki de yaşamımdaki gizemli kadın anamdır! Olabilir,bir bakalım. Anam bir dişiydi (pek şaşırtıcı değil herhalde) ve kesinlikle gizemliydi! Güzel ve muhteşem bir şekilde, tam Victoria tarzında gizemliydi! Eğer öyleyse belki de yaşamımın gizemli dişisi odur. Olabilir mi acaba?

Ödipus kompleksi, dikkat çekici ve her tür ilginç olasılığa açık bir kuramdır (birisinin kendi anasına arzu duyması gibi). Avrupalılar bunu ilk duyduklarında inanılmaz bir şaşkınlığa uğramışlardı! Şu günlerde, Batılıların çoğu, özellikle Amerikalılar bunu yalnızca onaylıyorlar; gerçekte bu kavramın masalını olduğu gibi yutuyorlar. Daha "yeni modacılar" ona sırtını çevirmeye başladılar. (Gerçekten de, tanıdığım bazı genç psikologlar ciddi bir şekilde Freud'un "aşırı romantik" olduğundan kuşkulanıyorlar.) Şu ana kadar, Ödipus kompleksine gösterilen en ilginç tepki Çinlilerden geldi. Bu kuramı ilk duyduklarında ne bir parçacık şaşırdılar, ne de onun peşinden gittiler; yalnızca eğlendiler, gerçekten de eğlendiler! Bu kurama güldüler ve oldukça komik olduğunu düşündüler. Sanırım ben gönülden bir Çinliyim, çünkü be-

nim tepkim de aynı şekilde olmuştu. Bunun nedeni ne Ödipus kompleksinin gerçekliğini ne de onun psikolojik önemini reddedişimdi; ama halen bu düşüncenin komik olduğuna inanıyorum. Bir erkeğin kendi anasını çekici olamayacak özel bir dişi olarak seçmesi de, özellikle çekici bulması da komik bir şey değil mi? İnsan bu konuya aklı başında bir şekilde yaklaşıp, anasını, tanıdığı pek çok gizemli dişiden bir tanesi olarak kabul edemez mi?

Burada gizemli dişilerden bahsediyorken, ben yaşımım boyunca *gizemli olmayan* bir tek dişiyle bile karşılaşmadım ki! Benim için *tüm kadınlar* gizemlidir! Ve ben onları hem gizemlilikleri, hem de dişilikleri için seviyorum. Fakat sanırım gizemli dişi düşüncesi romantik bir hayalden başka bir şey değil. Benim bakış açıma göre gizemli dişi bir tek kişi değil, cinse ait ve tüm gizemli dişilerde şekillenen birşey. Ve gizemli dişi bazen karanlık, biçimsiz ve belirsizdir; tıpkı Tao gibi.

8.
TAO'NUN İSMİ YOKTUR

Bu da biraz fazla ama! Bazı Taocular, Tao'nun isminin olmadığını söylediklerinde ben bile, tüm Doğu felsefeme karşın tepki gösterecek kadar Batılı oluyorum. Tabii ki Tao'nun bir ismi var. Onun ismi açık bir şekilde "Tao". İsterseniz aşağıdaki kısa diyaloğa bir göz atın:

Doğulu: Tao'nun ismi yoktur.
Batılı: Neyin ismi yoktur?
Doğulu: Tao'nun
Batılı: İşte! Ona şimdi bir isim verdin.

Yukarıdaki diyalogda tabii ki Batılı'nın daha başarılı görünmesini sağladım. Görevime son verip, Batı mantığı ve anlam bilimi kullandım. Şimdi size bu konuda gerçekte ne düşündüğümü söyleyeyim.

İşin komik yanı, eğer ben bu önermeyi "Tao'nun ismi yoktur" yerine "Tao isimsizdir" şeklinde duysaydım daha farklı tepki verirdim. Hemen, "Tao'nun ismi yoktur ile Tao isimsizdir söyleyişlerinin arasındaki mantıki ayrım nedir?" diye sorabilirsiniz. Mantıki açıdan konuşursak hiçbir fark yoktur. Fakat Tao'ya mantıkla yaklaşmak uygun bir yol mu? Bu ilginç bir soru, ama şu an bu sorunun yanıtını ver-

meyeceğim. Biraz önce de söylediğim gibi iki önerme arasında mantıki bir ayrım yok, ama hatırı sayılır bir *psikolojik* fark var. Bunu nasıl biliyorum? Samimi olmam gerekirse, her iki önermeye de farklı tepkiler vermem kesinlikle ikisi arasında psikolojik bir fark olduğunu ortaya koyuyor. "Tao'nun ismi yoktur" önermesi hemen Batılı analitik damarımı kabartıyor ve beni son derece eleştirici bir tutuma sokuyor. "Tao isimsizdir" önermesi ise, beni huzur dolu Doğulu bir uyuklamaya sürüklüyor. İlk önerme daha kesin gibi ve kesin olduğu için de tümüyle yanlış. İkinci önerme ise bana daha belirsiz birşeyler ima ediyor ve belirsiz olduğu için de her tür hoş ve ilginç yoruma izin veriyor. Bazı insanlar belirsiz önermelere karşı daima eleştiricilerdir. Ben ise kesin önermelere karşı eleştirici olma eğilimindeyim; yalnızca bunlar doğru bir şekilde "yanlış" olarak nitelenebilirler. Peki ya yanlış olmayan kesin önermeler; kesin olarak doğru olan önermeler? Bunlar belirsiz önermelerle nasıl kıyaslanabilir? Aslında bu hemen hemen tümüyle şartlara bağlıdır. Bazı durumlarda kesin olarak adlandırılan bir önerme bazı durumlarda belirsizdir. Kesin bir önermenin, kendine ait bir yeri bile olsa yalnızca tek anlamı olduğu, ama belirsiz bir önermenin pek çok ilginç ve verimli anlamları kendinde topladığı akılda bulundurulmalıdır.

Hay Allah, konunun dışına çıktım. Aslında bu tartışma olabildiğince belirsiz bir hal almaya başladığı için neyin dışına çıktığım da belli değil ama birşeylerin dışına çıktığımı hissediyorum. İyi de dışına çıktığım şey ne? Hah, evet tabii, "Tao isimsizdir" önermesine geri dönmeliyim. Bu önermeyi son derece anlamlı, gizemli, şiirsel ve güzel buluyorum. Fakat ne *anlama* geliyor? Tabii ki hiç bir anlama gelmeme ola-

sılığı da var! Eğer bu doğruysa, tabii ki bir anlam bulmaya da çalışmayacağımız için bu, bizi büyük bir sorundan kurtarır. Ama bana öyle geliyor ki bu önermenin içinde her tür ilginç anlam var. Bu, Tao'nun ismi olmadığı anlamına geliyor mu? Hayır, onu zaten sıralamanın dışına çıkarmıştım. Belki de Tao'yu tam olarak açıklayabilecek, ona uyabilecek bir isim olmadığı anlamına geliyordur. Bu yorum, pek çok anlam bilimsel güçlükler doğurur. Kahretsin, bir ismin o şeye uyması da ne demek oluyor? Benim ismim olan "Raymond" bana *uyuyor* mu? (Belki de evet! ismim *bilge koruyucu* anlamına gelir.) Peki "Humpty Dumpty"* ismi Humpty Dumpty'ye uyuyor mu? Evet, Humpty Dumpty "Benim ismin biçim verdiğim şey anlamına geliyor" diye bilgece açıkladığı için bu durumda kesinlikle uyuyor. Peki ya "Tao" ismi? Tao'ya uyuyor mu? Evet, sanırım uyuyor. Tabii ki herhangi bir şekli olmadığı için onun şekli anlamına gelmiyor, ama daha çok onun *yolu* anlamına geliyor. Ve bu amaçla da "Tao" ismi Tao'ya son derece başarılı bir şekilde hizmet ediyor.

İşte böyle! Böylece Tao yalnızca alelade bir isim değil, aynı zamanda ona tam olarak uyan mükemmel bir isim oluyor. Böylece Tao'ya uygun bir isim olmadığı yolundaki düşüncemi de kaldırıp atıyorum.

Fakat bir başka düşüncem var! Hem de daha iyi bir düşünce! Büyüleyici ve harikulade bir düşünce! Doğruyu söylemem gerekirse, gizlice bu düşüncemi size söylemeyi düşünüyordum. Bu düşünce nedir? Şimdi size söyleyeceğim.

---

* Bir çocuk şiirinde yumurta anlamına gelir.-Ç. N.

Evrende, kendilerini *isimlendirmenin* onları tümüyle varoluşun dışına atıvereceği bazı nesnelerin olabileceği, sorumuzun kapsamının dışında mı? Tao'nun böyle davrandığını öne sürmüyorum; Tao'nun, insanlar onu isimlendirip durdukça varoluşun dışına kaydığını düşünüyorum. Tao öylesine duyarlı olabilir ki, isimlendirildiğinde bir parça değişebilir; böylece artık, isimlendirilmeden önceki Tao olmaz. Gerçekten de, eğer Tao'yu evren ile bir bütün olarak görürsek, evreni isimlendirme eylemi evrenin içinde yer almış bir eylem olduğu için bu durumda, bu eylemden sonraki evren, bu eylemden önceki evren ile aynı olmaz. Bu duruma daha iyi ve daha şiirsel bir yaklaşım şu şekilde olabilir: Tao'nun bir ayna gibi olduğu söylenir. Aynaya bakma eylemi, aynanın durumunu gerçekten de değiştiriyor öyle değil mi? Ona baktığınızda, ayna sizi yansıtır; bakmadığınızda ise yansıtmaz. Bir aynaya bakıp, onu siz bakmıyormuş gibi görmek güç olmaz mıydı?* İşte aynı durum Tao için de geçerlidir! Onu adlandırdığınızda, siz onun adını bilmeden önceki adsız Tao olamaz. Ve bu isimsiz Tao, belki de isimli Tao'dan çok daha berrak, çok daha gerçek bir şekilde kendisidir. Bu anlamda gerçek Tao, isimlendirilmemiş Tao, isimsizdir.

Aklıma gelmişken, bazı Taocular isimsiz Tao ile isimlendirilebilecek Tao arasındaki ayırımı da belirlemişlerdir.

İsimsiz olduğunda yerin ve göğün kaynağıdır.
İsimlendirildiğinde tüm varoluşun Anasıdır.

---

* Sanırım bu durumla ilgili bir koan olmalıydı! (Koan Zen Ustaları tarafından sorulan ve mantıklı çözümü olmayan sorulardır; amacı, mutlak gerçek ile işbirliği yaparak mantığın yararsızlığın farkettirmektir.)

Bu yoruma uygun olarak, gerçek Tao'ya isimsiz yerine, isimlendirilemez demek daha uygun olabilir. İsimlendirilemez, çünkü isimlendirilme sürecinde değişime uğrar.* Tao'yu isimlendirmek yerine yalnızca onu düşündüğümüzü farzedelim; gene değişir mi? Sanırım! Birisi evrenin hakkında düşündüğünde, evren kendisi hakkında düşünen birisini içerir; hiç kimse evreni düşünmediğinde, evren kendini düşünen kimseyi içermez. Bu durum bana, gece gelip evde yaşayan aile için ayakkabılar yapan şu şirin cinleri hatırlattı; masaldaki bu cinler, eğer birisi gelip ışığı yakar ve onları görürse o anda kaybolup bir daha hiç gelmezler.

Eh, belki de bu hikayeden çıkan ders, Tao'nun belli bir gizliliğe ihtiyacı olduğu, meraklı bakışların ve meraklı zihinlerin altında solup gittiğidir. Bu nedenle konuyu aşağıdaki şiile bitirebiliriz:

En iyisi Tao'yu rahat bırakmaktır.
Tıpkı yuvalarındaki yavru kuşlar gibi.

* Bu, küçük parçacıkların (partiküllerin) durumunun herhangi bir ölçümünün bu durumu değiştireceğini belirten Heisenberg'in belirsizlik ilkesini akla getiriyor.

9.
TAO KONUŞMAZ

Tao'yu bu kadar sevişimin bir nedeni de bu; o, konuşmaz! Çok konuşan insanlardan nefret ederim. İnsanlarla birlikte olduğumda konuşan kişinin kendim olmasından hoşlanırım; diğerleri saygıyla dinlemelidir!

Tao ile içimden geldiği gibi konuşabilmem ve onun asla benimle aykırı görüşte olmaması ya da bana yanıt vermemesi harika birşey değil mi? Tao, beni asla benmerkezci olmakla ya da çok konuşmakla suçlamaz.

Tao ile konuşmak hakkında konuştuğumda, daha kültürlü ve psikoanalitik kökenli okuyucular, gerçekte Tao ile konuşmadığımı kendimle konuştuğumu söyleyeceklerdir. Ama öyle değil! Bütün sözcükler Tao'dan geldiği için, benim Tao ile konuşmam gerçekte, benim kendim ile konuşmam değil. Tao'nun *kendisiyle* konuşmasıdır! İşte, sizin de gördüğünüz gibi Tao kendisiyle konuşur. Evet, Tao konuşmaz, o sessizdir! Bu harikulade bir ikilem öyle değil mi?

10.
TAO VE BİLGE: İKİSİ ASLA TARTIŞMAZ

1. TAO

Tao hiç tartışır mı? Tabii ki hayır! Kiminle tartışabilir ki? En azından ben onu tartışırken hiç duymadım; benim ile bir kez bile tartışmadı.

Tao bu anlamda nasıl da bir Tanrı'ya hiç mi hiç benzemiyor! Eski Ahit, Tanrı ile her konuda tartışan insanlarla doludur. Fakat en sorumsuz ve deli dolu hayallerinizde bile, Tao ile tartışmak kadar akıl almaz birşeyi tasarlayabilir misiniz?

2. YA BİLGE?

Peki ya Bilge? O hiç tartışır mı? Bakalım!

ÇİNLİ BİLGE: Lao Tzu şöyle der: "İyi insan tartışmaz; tartışan insan iyi değildir."

BATILI MANTIKÇI: Katılmıyorum!

BİLGE: Katılmadığın şey ne?

MANTIKÇI: Söylediğin şey!

BİLGE: Peki söylediğim şey neydi?

MANTIKÇI: İyi insan tartışmaz dedin.

BİLGE: "Yanlış"la neyi kastediyorsun?

MANTIKÇI: "Yanlış"la neyi kastediyorsun?

BİLGE: Ben hiçbir zaman iyi insanın tartışmadığını söylemedim.

MANTIKÇI: Tabii ki söyledin! Kesinlikle, iyi bir insanın tartışmadığını, tartışan insanın iyi olmadığını söyledin.

BİLGE: I-ıh! Ben yalnızca Lao Tzu'nun böyle dediğini söyledim.

MANTIKÇI: Ha, tamam! Ama ne demek istediğimi biliyorsun.

BİLGE: Şimdi kim mantıksız oluyor?

MANTIKÇI: Aman! Neden bu kadar tartışmacısın?

BİLGE: Ben tartışmacı değilim, yalnızca mantıklı davranıyorum.

MANTIKÇI: Çok rahatsız edici bir mantıkçı oldun.

BİLGE: Peki bu ne tür bir mantık? Eğer ben rahatsız edici bir mantık kullanıyorsam, o zaman daha güçlü bir nedenle mantıklı oluyorum.

MANTIKÇI: Gene tartışıyorsun! Neden bu kadar tartışmacısın? Herşeyden ziyade senin de dediğin gibi iyi insan tartışmaz.

BİLGE: Ben böyle birşey demedim. Bunu Lao Tzu'nun söylediğini söyledim.

MANTIKÇI: Peki sen buna inanmıyor musun?

BİLGE: Neye inanmıyor muyum? Bunu Lao Tzu'nun söylediğine mi?

MANTIKÇI: Hayır, hayır! Lao Tzu'nun söylediği şeyin doğru olduğunu inanıyor musun?

BİLGE: Evet.

MANTIKÇI: O halde iyi insanın tartışmadığına inanıyorsun?

BİLGE: Hı-hı!

MANTIKÇI: Peki neden bunu söylemedin?

BİLGE: Neden söyleyeyim?

MANTIKÇI: İşte gene tartışıyorsun! Çok tutarsızsın!

BİLGE: Bu sonuca nereden vardın?

MANTIKÇI: Çünkü iyi bir insanın tartışmadığını kabul ettiğini söyledin ve bu gerçeği tümüyle gözardı ederek tartışmaya devam ediyorsun.

BİLGE: Ben tutarsız değilim. Yalnızca o an için tartışmaktan, iyi bir insan olmaktan daha çok hoşlandığımı hissettim.

Şimdi Lao Tzu'nun önermesini tartışalım. Ben tıpkı Batılılar gibi buna katılmıyorum; en azından tümüyle. Bunun içinde bir miktar gerçek olabilir, fakat iyi insan *asla* tartışmaz demek bana saçma bir abartı olarak görünüyor. Herşeyden öte ben tartışırım ve acaba birazcık olsun iyi bir insan değil miyim? Belki de iyi insanlar daha az tartışma eğilimindedirler, fakat iyi bir insanın hiç tartışmadığını düşünemiyorum.

Örneğin kuzenim Arthur'u ele alın. İyi bir insandır ve bol bol tartışır. Tam anlamıyla Batı tarzında bir düşünürdür. Öğrenciyken C. C. N. Y.'de Morris Cohen'den felsefe dersi alıyordu. Tüm ders yılı boyunca tartıştı, tartıştı ve tartıştı. Bir noktada Profesör Cohen, "Lütfen, bu bir felsefe tarihi dersi. Daha fazla tartışma yok. Eğer soru sormak istersen onları yanıtlamaktan zevk alırım, fakat daha fazla tartışma yok," dedi. Kuzenim saygıyla karşılık verdi: "Pekala Profesör Cohen, bir soru sormak istiyorum: Şu tartışmayı nasıl yanıtlarsınız...?"

Eğer Lao Tzu "Bilge tartışmaz" deseydi, onunla daha

fazla aynı düşüncede olabilirdim. Bilgeler oldukça sezgili insanlardır ve sezginin bir bölümü de tartışmanın faydasızlığını anlamaktır. Fakat kaç tane bilge var? Ben bile henüz bir bilge değilim; oldukça fazla tartışıyorum! Bir bilge olmaktan hoşlanırdım, fakat tartışmamak gibi komik bir bedel ödeyeceksem bilge olmayabilirim.

Bu, beni şimdi meraklı bir soruya getiriyor: Bir insanın, Bilgelerin tartışmadığına gerçekten inandığını ve aynı zamanda bir Bilge olmak istediğini ama tartışmaktan da hoşlandığını farzedelim. Ne yapması gerekir? Kendini kasten tartışmaktan uzak tutarak gerçekten de bir Bilgeye benzeyebilir mi? Tartışmacı dürtülerini bırakmalı mı? Bunun işe yarayacağını pek düşünmüyorum! Bir "Bilge" olmak yerine, yalnızca "hayal kırıklığına uğramış bir tartışmacı" olacak ve daha çok intihara başvuran bir insana benzeyecektir. Diğer yanda, eğer içinden geldiği gibi tartışır durursa, birgün tartışmada kendini yenecek, söyleyecek daha fazla şeyi kalmayacak ve böylece gerçek bilgeliğe ulaşacaktır.* İşte bu sonuca nasıl ulaştığım da aşağıda açıklanıyor:

Bilge tartışmaz.
Bazı *ilkeler* nedeniyle değil
Yalnızca söyleyecek birşeyi olmadığı için.
Boş ve aptaldır;
Tıpkı sütünü doğrudan Tao Anadan içen
Yeni doğmuş bir bebek gibi.
İhtiyaç duyduğu her tür besine zaten sahiptir.
Öyleyse neden tartışsın?

---

* Aklıma Blake'in bir sözü geldi: "Aptallığında direnen bir insan, sonunda akıllı olur."- Ç. N.

11.
TIPKI BİR AYNA GİBİYİM

Bilgenin zihni, tüm Evren'i
yansıtan bir ayna gibidir.
Chuang Tzu

Bilge olmak gibi bir iddiam yok. Bilgelere hayranım, Bilgeleri seviyorum, fakat ne yazık ki henüz kendim bir bilge değilim. Ama Tanrı biliyor ya tıpkı bir ayna gibiyim! Belki o kadar fazla değil, yani yukarıdaki Taocu ifade anlamında değil, ama diğer insanlarla olan ilişkilerimde öyleyim. Uzun deneyimlerle gözlemlediğim kadarıyla hemen hemen karşılaştığım herkes bende *kendi özelliklerini* görmektedir! Tanıdığım en düşmanca davranışlı insan bana ne kadar düşmanca davrandığımı, en hoş insan ne kadar hoş olduğumu, dürüst insanlar ne kadar güvenilir ve içten olduğumu, ikiyüzlü ve yalancı insanlar temelde yapmacık ve ikiyüzlü olduğumu, zeki insanlar zeki olduğumu ve aptal insanlar ne kadar aptal olduğumu söylerler.

Acaba neden böyle oluyor? Tek olasılık bir ayna olmam. İnsanların yüzlerine onların ruhlarını yansıtıyorum. Belki başka açıklamalar da olabilir. Belki de daha çok bir bukalemun gibiyim ve birlikte olduğum insanların özelliklerini kapıyorum. Örneğin, gerçekten de düşmanca davranışla-

rı olan bir insanın yanında kendimi daha düşmanca hissediyorum, bencil bir insanın yanında daha bencil, cömert bir insanın yanında ise daha cömert hissediyorum. Zeki bir insan gerçekten de en zeki yanlarımı açığa çıkarıyor. Fakat bu "bukalemun" hipotezi bazı durumlarda işlemez hale geliyor. Örneğin aptal bir insan beni, bir aptallık düzeyine çekecek şekilde uyuşturamaz, dürüst olmayan bir insan kendimi ikiyüzlü hissetmeme neden olmaz. Durum böyle olunca sanırım bu hipotez yalnızca kısmen doğru oluyor.

Psikologlar tarafından ortaya atılabilecek daha pek çok hipotez var. Bunlardan bir tanesi son derece ben merkezci olduğum, yani diğer insanlar hakkındaki yargılarımın temelde onların benim hakkımdaki yargılarıyla belirlendiği hipotezidir. Örneğin, birisi bana ne kadar düşmanca davrandığımı söylediğinde "Ne kadar düşmanca birşey söylüyor! Düşmanca davranışları olan bir insan, "ya da ne kadar zeki olduğum söylendiğinde, "böyle bir insan olduğumu anlayabilecek kadar zeki bir insan," ya da aptal olduğum söylendiğinde, "benim zekamı anlayamayacak kadar aptal bir insan" diye düşünüyorum. Bu hipoteze göre ben bir ayna gibi değil, daha çok bir anti-ayna gibiyim (Bu da ne demekse!). İşin komik yanı, tanıdığım bazı insanlar oldukça ciddi bir şekilde benim için bu hipotezi öne sürecekler ve biraz önce açıkladığım durumun temelde benim benmerkezci tutumumdan doğduğunu söyleyeceklerdir. Fakat bu insanların tümü de kendilerinin tümüyle benmerkezci olduklarını reddetmektedirler! Dürüst olmak gerekirse bu hipotezin içinde bir parça gerçek payı var, ama çok fazla değil. Bu hipotezi büyük bir ölçüde reddetmemin nedeni, birisi bana belli bir nitelik yüklediğinde, o niteliği o insanda gören yalnızca ben değilim;

ikimizi de tanıyan hemen herkes gerçekte bu niteliğin o insanda olduğunu temin ediyor.

Bu nedenle, yeniden, bir ayna olduğum hipotezine geri dönüyorum. Gerçekten de kendimi bir ayna gibi *hissediyorum.* Ve bir anlamda tüm evreni yansıttığımı düşünüyorum.

12. TAO HER YERDEDİR

Tung-kuo Tzu, Chuang Tzu'ya "Tao dediğin şey nerede?" diye sordu. Chuang Tzu, "Heryerde" diye yanıt verdi. Tung-kuo Tzu, "Daha belirgin bir hale getirmelisin" dediğinde Chuang Tzu "Şu karıncanın içinde" dedi. "Peki daha alt düzeyde nerede?" "Şu otta". "Peki daha alt düzeyde var mı?" "Evet taşın içinde". "Peki daha da alt düzeyde?" "Bokunda ve sidiğinde". Tung-kuo Tzu'nun söyleyecek başka birşeyi kalmadı.[1]

H. G.Creel[1], yukarıdaki yazıya şöyle bir yorum getirmektedir:

Bu gerçekten de, William James'in ifadesinde olduğu gibi "katı" bir evren görüşüdür. İnsanın önemine ya da duygularına en küçük bir ayrıcalık tanımamaktadır. Evrenin mutlak doğasının benim zihnim ile olan ilişkisi, yolun ortasındaki bir çakıl taşından ne daha fazla ne de daha azdır. Çinli Taocuların yanısıra diğer insanlar da, insan ırkının önemini ortadan kaldıran bu tür bir görüşü anlayabilirler.

Ben durumu Creel'den daha farklı görüyorum (en azından bu paragrafında; daha ileride durumu o da farklı görüyor gibi). Chuang Tzu'nun yukarıdaki pragrafındaki bakış açısının ne insan ırkının önemini ortadan kaldırdığına, ne

de burada "katı" bir evren görüşü olduğuna inanıyorum.

Bu, tümüyle bakış açısına bağlı. İnsanoğlunun karıncalardan, otlardan ve diğer şeylerden üstün olduğunu düşünenler tabii ki Chuang Tzu'nun paragrafını insan ırkının önemini ortadan kaldıran birşey olarak göreceklerdir. Fakat Chuang Tzu'nun paragrafı değişik bir şekilde, insan ırkını yermek olarak değil de diğer şeyleri yüceltmek ve güzelleştirmek olarak da yorumlanabilir. En azından benim verdiğim tepki bu şekilde. Aynı zamanda paragraftaki felsefenin "katı" bir evren görüşü sunmadığına, katı zihinli gözlere öyle göründüğüne inanıyorum. Bence sevgi dolu bir zihin bu paragrafı sevecek ve onu son derece "sevgi dolu" görecektir. Chuang Tzu'nun belirttiği gibi gerçek bir bilge olmak, bir ayna gibi olmaktır; herkes onda kendi özelliklerini görür.

13.
TAO YÖNETMEZ

Yüce Tao,
Sağa ve sola, heryere akar.
Herşey varolmak için ona bağlıdır
Ve Tao onları terketmez.
Yaptıklarının karşılığında hiçbirşey istemez.
Herşeyi sever ve besler,
Ama onları yönetmez.
(Lao Tzu, Çev: Alan Watts)[1]

Tao hakkında son derece güzel başka birşey daha var; Tao asla hükmetmez! Herşeyi sever ve besler, ama onları yönetmez. Bu nedenle Tao son derece yardımcıdır; zorlayıcı değil...

Tanrı ile ilgili Musevi-Hıristiyan görüşünde son derece katı bir şekilde üzerinde durulan konu Tanrı'ya *itaattir.* En büyük günahlar, "itaatsizlik, Tanrı'ya isyan, kibir, kişisel irade" vs.'dir. Hıristiyanlar durmadan, "kişinin kendi iradesini tümüyle Tanrı'ya teslim etmesi"nin önemi üzerinde dururlar. Şöyle derler: "Benim değil, senin istediğin olsun."

Taocular ne kadar da farklı! Asla Tao'ya "itaat"ten bahsetmez yalnızca Tao ile "uyum içinde olmak"tan bahsederler; ki bu da çok daha cazip görünüyor! Ve Tao ile uyum içinde olmak ne "emredilen" birşeydir, ne kişinin "görevi"-dir, ne "ahlak kurallarınca" istenen birşeydir, ne de gelecek-

teki bir takım faydalar ya da kazançlar için yapılan birşeydir, zaten bu durumun kendi ödülleri vardır; bu durumun içinde ruhsal bir huzur vardır. Bu anlamda, Musevi-Hıristiyan öğretilerindeki "komünyon" (paylaşma, katılma) düşüncesine benzer.

Taoculara garip gelen bir başka şey de "kişinin kendi iradesini Tao'ya teslim etmesi"nden bahsedilmesidir. İlk olarak, Tao'nun kendi "iradesi" olduğunu söylemek tam olarak doğru değildir. Tao, gerçekte irade sahibi değildir ve sanırım Taocular varlıkların kendi iradelerine sahip olduklarını kabul etme eğilimindedirler; ama bu konuyu geçelim. Ne olursa olsun, kişinin iradesini Tao'ya "teslim etmesi" düşüncesini uygun görmeyeceklerdir, çünkü insanların "bireysel irade" olarak adlandırdıkları şey, Tao'nun bir parçasından başka birşey değildir. Taocular özgür iradeyi reddetmezler (kabul de etmezler, çünkü özgür iradenin gerekirliği çekişmesini akıl karıştırıcı bir ikilem olarak kabul ederler) yalnızca bizim "özgür irade" olarak adlandırdığımız şeyin Tao'nun işlevlerinin bir parçasından başka birşey olmadığını söylerler. Goethe, doğaya karşı çıkmaya çalışırken yalnızca doğa kanunlarına göre hareket ettiğimizi söylerken benzeri bir sezgiyi ifade ediyordu. Aynı şekilde Suzuki de Batılı insanların doğayı denetlediklerini ya da yendiklerini düşündüklerini, ama böyle davranarak yalnızca doğa kanunlarına uygun hareket ettiklerini farketmediklerini söyler.*

Eğer bir insan bu durumun etkisini tümüyle farkedebilirse bir tür Satori deneyimleyeceğine inanıyorum.

İtiraf etmeliyim ki, tüm yaşamım boyunca "Tanrı'ya itaat etme" düşüncesine karşı en üst düzeyde tepki gösterdim; "kişinin kendi iradesini Tanrı'ya teslim etmesi" düşüncesineyse daha da büyük bir tepki gösterdim. Bazı Hıristiyanlar kibirim, itaatsizliğim ve bencilliğim nedeniyle bu düşünceyi bu kadar rahatsız edici bulduğumu söyleyeceklerdir. Fakat gerçekten de öyle mi? Eğer yalnızca kendi irademi Tanrı'ya teslim etmeyi kabul etmeseydim ama diğer insanların kendi iradelerini Tanrı'ya teslim etmelerine aldırmasaydım o zaman bu itirazda bazı haklı yanlar bulabilirdim. Fakat durum böyle değil. Ben herhangi bir insanın kendi iradesini Tanrı'ya teslim etmesi düşüncesinden nefret ediyorum. Gerçekten de sezgi sahibi olan bir varlığın kendi iradesini sezgi sahibi olan bir başka varlığa teslim ettiği herhangi bir durumdan nefret ediyorum. Birisinin emrettiği, diğerinin ise boyun eğdiği durumları kabul edemiyorum.

Bununla birlikte, geçenlerde Alan Watts'ın bir yazısını okuduğumda bu durumun, olumsuz yanlarını hafifletici bir özelliğini farkettim. Okuduğum yazıdan çıkan sonuç şuydu: Eğer bir insan kendi benliğini Tanrı'ya teslim etmeye karar verir ve benliğini köreltmeyle, arınma ve içsel bir disiplinle yıllar boyu uğraşırsa, sonunda birden bire böylesine katı bir şekilde çabalayıp durduğu şeyin yalnızca bir yanılsama (ilüzyon) olduğunu farkettiği bir düzeye ulaşır! Yani birden bire, kendi iradesinin de Tanrı'nın iradesinin bir parçası olduğunu ve hatta "Tanrı'ya isyan" olarak adlandırdığı şeyin bile Tanrı'nın eylemlerinin bir parçası olduğunu anlar. Başka sözcüklerle ifade edersek, Tanrı'ya isyan etmemesi "gerektiğini" değil, zaten ona isyan *edemeyeceğini* anlar. Aynı şeyi daha az dini terimlerle ifade edersek, bu durum tıpkı daha ön-

ceden düşündüğü gibi doğayı denetlemediğini, aslında daha çok doğanın, kendini, doğayı denetlediğini düşünmesini sağlayacak şekilde denetlediğini farkeden bir insanın yaşadığı Satori benzeri bir farkındalığı andırır; aslında bundan daha da iyisi, ne o doğayı ne de doğa onu denetlemektedir, gerçekte o ve doğa birdir. (Kimbilir, belki de İsa, dördüncü İncil'de "Baba ve ben biriz" derken gerçekte söylemeye çalıştığı şey buydu.)

Eğer, "kişinin kendi iradesini Tanrı'ya teslim etmesi", gerçekten de Taocuların uyumuna ya da Zen Budacıların Satori'sine benzer mükemmel bir duruma ulaştırıyorsa, tabii ki o zaman bu konuda söylenecek birşeyler olur. Örneğin bu sona ulaşmak için insanın böylesine ürkütücü bir ruhsal cimnastik uygulaması gerekli midir? Daha aklı başında bir yol yok mudur?

Bu durumda yeniden, "itaat" ya da "iradesini tesilm etme" konusunda endişelenmeden, hatta "Tao ile uyum içinde olma" düşüncesine bile aldırmadan nehrin kenarında oturup, zaten Tao ile uyum içinde olan ve onu meydana getiren şeylerin tadını çıkaran şu Taocu bilgeyi düşünüyorum.

14. TAO KİBİRLİ DEĞİLDİR

Tao kibirli değildir,
Ama kibiri de kınamaz.
Kibirlilik Tao'dan gelir,
Ama Tao'nun bir özelliği değildir.
Tao, kibirden özgür olduğu için
"Kibir" kavramını yaratmaya ne gerek var?

Geçmişteki büyük insanlarca söylenmiş ve ne yazık ki "kibirli" olarak etiketlenen pekçok deyiş vardır. Bunlardan bazılarını gözden geçirmek ve alternatif bir bakış açısı sunmak istiyorum.

Ama önce kibir üzerine bir iki genel şey söyleyeyim. Sık sık insanların diğer insanları çabucak "kibirli" diye etiketlediklerini ve "kibir" olarak adlandırdıkları bu özelliği genellikle kendi içlerinde de taşıdıklarını gözlemledim. Örneğin beni ele alın: Burada, başkalarını kibirli olarak niteleyen insanların kendilerinin kibirli olduğunu söylüyorum. Bu kibirlice birşey değil mi?

Şimdi şu deyişlerden bir kaçına dönelim:

1. İnsanlara, Konfiçyüs'ü pek çok Batılı ahlakçıya tercih ettiğimi söyledim; çünkü Konfiçyüs "Şunu *yapmalısınız;* bunu *yapmamalısınız"* demez. Bunun yerine, "Üstün insan şöyle yapar; Bilge böyle yapar", der. Pek çok insan (hepsi de ki-

birlidir) buna şöyle tepki gösterir: "Konfiçyüs ne kadar da kibirli! üstün insan'ın ve Bilge'nin ne yaptığını söylemek haddine mi düşmüş?"

Böyle insanlara ne diyebilirim ki?

2. Benzeri şekilde Lao Tzu da bu anlamda şu sözleri söylemiştir:

Üstün insan Tao'yu duyduğunda
 Onu uygular (izler).
Sıradan bir insan Tao'yu duyduğunda
 Onu önemsemez.
Aptal bir insan Tao'yu duyduğunda
 Ona güler.
Zaten gülmeseydi
 Tao da Tao olmazdı.[1]

Bazı insanlar bu sözlere de, "Yani küçük insanlar Tao'yu önemsemez ve gülerlerken Lao Tzu gerçekten anlayan bir "üstün" insan olduğunu mu düşünüyor?" derler. Peki ya böyle insanlara ne diyebilirim? Söyleyeceğim herhangi birşey, bu insanlarca yalnızca bahane olarak görülecektir. Belki de Lao Tzu'nun sözlerini anımsamalıyım: "İyi insanlar tartışmaz. Tartışanlar iyi değildir."

Ama canım biraz tartışmak istiyor. Şu an iyi bir insan olmaktan çok tartışma isteğim var. Bu nedenle tartışacağım.

Öne sürdüğüm düşünce komik denecek kadar basit, neredeyse saçma: Başkalarındaki üstünlüğü anlayan bir insanın kendini üstün bir insan olarak düşünmesi gerekmez. Bilgelerin ne yaptığını bilmesi için Bilge olması gerekmez.

Konfiçyüs'e geri döndüğümüzde, o yalnızca kendini bir Bilge olarak düşünmemekle kalmıyor, aynı zamanda kendinin bir Bilge olduğunu söyleme arzusu da duymuyordu. Küçük değişikliklerle Lieh Tzu'nun Kitabı'ndan[2] alınmış olan aşağıdaki diyaloğa göz atın:

Shang'dan gelen üst düzey bir memur, Konfiçyüs'e "Siz bir Bilgesiniz değil mi?" diye sordu.

Hayretle, "Bir Bilge!" diye karşılık verdi Konfiçyüs. "Böyle düşünmeye nasıl cesaret edebilirim? Ben fazla bilgisi olan bir adamım ama bir Bilge olduğumu asla söyleyemem."

Bunun üzerine memur, "Üç Kral Bilge miydi?" diye sordu.

"Üç Kral çok bilgili ve çok cesurdular", diye yanıt verdi. "Ama onların Bilge olup olmadıklarını bilmiyorum."

"Ya Beş İmparator?"

"Beş İmparator fedakarlıkta ve doğrulukta üstündüler, fakat onların bilge olduğunu söyleyecek kadar ileriye gidemem."

"Peki Üç Yüce Kişi? Onlar kesinlikle Bilge'ydi"

"Üç Yüce Kişi yaşlarına uygun erdemlere sahiptiler, ama onların Bilge olup olmadıklarını gerçekten de söyleyemem.

Memur şaşkınlık içinde, "o zaman gerçek Bilge kim?" diye sordu.

Konfiçyüs düşünceli bir şekilde baktı ve kısa bir sessizliğin ardından şöyle dedi: "Batı'nın insanları arasında, belki de gerçekten Bilge olan birisi yaşar. Hiçbir şeyi yönetmez, gene de düzensizlik yoktur. Hiç birşey söylemez, gene de herkes ona doğal bir şekilde güvenir. Hiç bir yenilik yapmaz, ama gene de doğru yönetim kendiliğinden ve evrensel

bir şekilde oluşur. O kadar yüce ve anlaşılmaz birisidir ki, insanlar ona verecek bir isim bulamazlar. Bu adamın bir Bilge olmasından şüpheleniyorum, ama doğrusunu isterseniz bir Bilge mi değil mi bilmiyorum."[3]

3. İsa şöyle demişti: "Baba, onları bağışla, çünkü ne yaptıklarını bilmiyorlar." Pek çok insan bana, bunu kibirli bulduklarını söylediler. "Şu İsa böylesine üstün, tenezzül edici, kibirli, bağışlayıcı bir tavır takınmaya nasıl cüret edebilmiş." Oysa İsa'nın "Sizi bağışlıyorum" demediğine, "Baba onları bağışla" dediğine ve bunların ikisinin farklı olduğuna dikkat edilmelidir.

4. Bir efsaneye göreBuda, doğduğu zaman "Göklerin üstünde ve altında Şanlı insanım!" diye bağırmıştır.

Pekçok insan bunu kibirlilik olarak adlandırsa da ben, samimi olmak gerekirse yeni doğmuş bir bebekte kibir olması düşüncesini oldukça komik buluyorum. Buda'nın söylediği şeyi beğeniyor ve onaylıyorum, ama Zen Ustası Yün--men'in bu konu üzerindeki yorumunu da aynı şekilde seviyor ve onaylıyorum. Yün-men, eğer Buda bu sözleri söylerken orada olsaydı onu o an öldürüp cesedini köpeklere atacağını söylemiştir!

Lütfen beni yanlış anlamayın. Yün-men'in bebek Buda'yı öldürüp cesedini köpeklerin önüne atmasını tabii ki onaylamazdım. Ben yalnızca söylediklerini onaylıyor ve söylediği şeyden hoşlanıyorum. Bu ifade açıkça, Buda'nın tanrılaştırılmasına ve Buda'ya tapınmanın aydınlanmaya götüren bir yol olarak düşünülmesine karşı bir tepki olarak kullanılmıştır. Aklıma gelmişken, Zen Ustaları Buda'ya tapınmaya

karşı çıkmazlar, bazıları ona tapınır bazılarıysa tapınmaz*, ama hepsi de Buda'ya tapınmanın, ne tür bir değeri olursa olsun, aydınlanma sorusunun dışında olduğunda görüş birliği içindedirler. Gerçekten de insan birşeye, onu anlamanın bir bedeli olarak "tapınır"! İnsan birşeye tapınırken, tapındığı şeyi kendinin bir parçası yapmak yerine kendinden uzaklaştırmak eğilimindedir. Eğer insanın vitamine ihtiyacı varsa, o vitaminleri almak yerine onlara tapınması aptalca birşey olmaz mı? Suyun içinde yaşayan bir balık, içinde bulunduğu suya çok zor tapınır. Tao'nun içinde yaşayan bir Bilge, Tao'yu çok zor tapınır! Buda'ya ya da Buda Doğası'na tapınmak, Buda Doğası'nı elde etmenin bir bedeli olabilir. Sanırım Yün-men'in gerçekte söylediği şey buydu. Ne olursa olsun, Yün-men'in bu sözleri, bebek Buda'nın "kibirli" olduğunu düşündüğü için söylediğine inanmıyorum.

---

* 15. Bölüm'e bakın.

15.
BUDA'YA TAPINMAK

İsa yalnızca Dördüncü İncil'de Tanrı'nın insan şekline girmiş hali olduğunu iddia etmekte ya da iddia ediyor gibi görünmektedir. İşte burada "Baba ve ben biriz" demiştir. Ama "Baba ve siz aynı değilsiniz", diye eklemiş midir? Kendinin, diğer fanilerde bulunmayan özel bir dini duruma sahip olduğuna dair bir imada bulunmuş olabilirdi. Ama böyle birşey söylememiştir. "Baba ve ben biriz" ifadesinden yalnızca Tanrı'nın insan şeklinde belirmesi yerine İsa'nın insan şeklinde belirmiş bir varlık olduğu gerçeği çıkar. Pekçok Hindu ya da Vedantacı "Brahman ve ben biriz" der ve böyle derken de tüm evrende aynı zamanda ben, sen ve Brahman olan bir tek öz olduğunu anlatmaya çalışırlar ama asla pek çok Hıristiyan tarafından inanıldığı gibi İsa'nın sahip olduğu düşünülen eşsiz bir tür İlahi Varlık düşüncesine benzer birşeyi iddia etmezler.

Bazı Hıristiyanlar, İsa'nın Tanrı'nın bedenlenmiş şekli olduğunu düşünmek yerine onun büyük bir dini öğretmen ve yenilikçi olan sıradışı aydınlanmış bir insan olduğunu düşünmeyi tercih ederler. Bazıları bu inanca, dördüncü İncil'in güvenilirliğini kabul etmeyerek ulaşmışlardır. Fakat, daha önceden de belirtmeye çalıştığım gibi, dördüncü İncil tüm faniler içinde yalnızca İsa'nın Tanrı'nın bedenlenmiş hali olduğuna inanmayı gerektirmeden olduğu gibi ele alınabilir.

Ama dördüncü İncil varolduğu için ve onu biraz önce yaptığım gibi tutucu olmayan bir şekilde yorumlamaya gerek duymadığıma göre, bir Hıristiyan'ın İsa'nın insan şeklinde bedenlenmiş bir varlık olduğunu kanıtlayacak bazı deliller olduğunu söylemesi adaletsiz birşey olmayacaktır. Ben, kişisel olarak bu tür delillerden şüphelenirim, ama başka insanların değişik şekilde düşünmelerini anlayabilirim. Bu nedenle, Hıristiyanların İsa'ya gerçek bir Tanrı olarak tapınmalarını bir ölçüde anlamlı bulabilirim.

Ama asıl anlayamadığım şey, Buda'nın açıkça bir Tanrı olduğunu red etmesine karşın Budacıların Buda'ya bir Tanrı olarak tapınmaları. İsa'nın durumu farklı; ilk üç İncil'de ne kendinin bir Tanrı olduğunu söyler, ne de bunu reddeder ve dördüncü İncil'de en azından böyle söyler gibi görünür. Bu nedenle de bazı Hıristiyanlar İsa'ya bir Tanrı olarak tapınırlar. Fakat bir Budacı, Buda kendi sözleriyle kesinlikle bunun tersini söylerken nasıl ona tapınır? Acaba insanlar Buda'nın gerçekte bir Tanrı olduğunu ama bu gerçeğin farkında olmadığını mı düşünüyorlar? Bu, mantıksal açıdan olası ama gerçekten uzak ve hayal ürünü birşey olarak görünüyor.

İnsanların birşeyleri "Tanrılaştırma" ve onları okült birşeylerin içine katıp, gerçekte sahip olmadıkları telepatik ve doğaüstü birşeyler ekleme ihtiyacı duymaları ne kadar da garip. Tanıdığım bir sürü zeki insanın, ki bunların çoğu ünlü bilimciler ve matematikçiler, telapatik güçleri, zihin okuma numaraları yapan sihirbazlara atfetmeleri dikkat çekici bir durum. Yıllarca profesyonel sihirbazlık ve zihin okuyuculuğu (aynen öyle!) yaptığım için neden bahsettiğimi biliyorum! Hemen hemen tüm zihin okuma gösterilerinin yöntemlerini biliyorum ve aynı zamanda bunların oldukça zeki nu-

maralardan başka birşey olmadıklarını da biliyorum. İşin en ilginç yanı, bazen insanlar bana telepati yeteneğim olduğunu söylerler, ve ben böyle bir yeteneğe sahip olmadığıma yemin etsem de bana inanmazlar! Onlara defalarca, "bu yalnızca bir *oyun!* Hepsinin de basit açıklamaları var ve eğer ahlak kuralları bu sırları açıklamama izin verse kendinizin de aynı şeyi yapabileceğinizi görürdünüz", dedim. Ama bana inanmayı reddettiler!

Aynı şekilde, sanırım bazı insanların da Buda'nın bir Tanrı olduğunda direnmeleri, basit bir şekilde birilerini ya da birşeyleri "Tanrılaştırma" ihtiyaçlarından doğmaktadır. Ve bunu da zavallı Buda'nın üzerinde uygularlar!

Daha da kötüsü, bazıları Buda'nın heykellerini tanrılaştırmakta direnirler! Bu tür uygulamalar, Museviler tarafından *putperestlik* olarak adlandırılır. Zen ustaları bu duruma karşı çıkarken Museviler'e benzerler ama onlar doğrudan doğruya Buda'nın tanrılaştırılmasına karşı çıkarlar. Bu durum için "Yolda karşına Buda çıkarsa onu öldür!"* ya da "Buda'nın adını her ağzına alışında ağzını yıka!" gibi şeyler söylerler.

İşte Buda'ya tapmak ile ona bir Tanrı olarak tapmak arasındaki tüm fark budur! İnsanların çoğu Buda'ya, benim, gerçekte birer Tanrı olmayan Beethoven'a ya da Mozart'a taptığım gibi tapmaktadırlar. Bu anlamda Buda'ya tapmak oldukça farklı birşeydir ve sanırım büyük ruhsal değerlere sahiptir. Buda'ya tapınma konusunda size dört farklı olay anlatmak istiyorum.

---

* Bu sözler, gerçekle arana kimseyi ya da hiçbirşeyi sokma anlamında kullanılmaktadır. - Ç. N.

İlki, soğuk bir kış günü bir tapınağa sığınan ve yakacak birşeyler arayan Zen Ustası'nın herkesçe bilinen hikayesi. Zen Ustası, çevrede yakacak başka birşey bulamayınca Buda'nın tahta heykelini parcalayıp onu ateşe atar. O an içeriye giren bir rahip bu "günahkarlık"karşısında dehşete düşer. Usta gülümser ve ona, tahtadan başka birşey yakmadığını, yaptığı şeyi Buda'nın da anlayışla karşılayacağını söyler. Bunun üzerine büyük bir tartışma başlar ve insan, bu olaydan Usta'nın gerçek bir inanan ve "doğru yolu izleyen" insan olduğu, rahibin ise bir putperestten başka birşey olmadığı sonucunu çıkarır.

Bu hikaye birazcık, İssa'nın Haiku'sunu anımsatmaktadır:

Yüce Buda'nın burun deliklerinden
Yuva yapmış bir çift kırlangıç uçtu.[1]

Bu şiir beni, yukarıdaki hikayeden çok daha fazla etkiledi! Aynı metal kütlesinin birbirinden tümüyle farklı iki şekilde görülebileceğinin farkedilmesi ne kadar da şaşırtıcı birşey: Bir Buda heykeli olarak ya da kuşların yuva yapabileceği iki kocaman delikten (bunun delikleri) oluşan tümüyle fiziksel bir nesne. Aynı nesnenin nasıl da birbirinden tümüyle farklı böyle iki işlevi var! "Kuş yuvası" olarak işler görmesi bir anlamda diğerinden çok daha kutsal değil mi? (Belki Zen Ustası da tahta Buda heykeli konusunda aynı şeyi düşünmüştü.) Ayrıca, bir çift kuşun Buda heykeline "tapınmaktan" ya da "saygı göstermekten" böylesine özgürce, böylesine masumca, onu bir yuva olarak kullanmaları düşüncesini çok seviyorum. Heykelin "Buda doğası", o heykelin bir kuş yuvasına uygun oluşuyla tümüyle ilgisiz birşeydir.

Bir ormanın içinde böyle bir Buda heykelinin karşısında, kuş yuvalarının farkında olmadan dururken, bu tür bir olayın neden olacağı inanılmaz şaşkınlığı hayal edebiliyor musunuz? Birden bire, en ufak bir uyarı olmadan kanat sesleri duyarsınız ve iki kuş çıkıverir! Böyle bir anda Satori'ye ulaşmayı hayal edemiyor musunuz?

Konudan biraz daha uzaklaşırsak, yukarıdaki haiku bana Buson'un herkesçe bilinen şu haikusunu anımsattı:

Tapınak çanının üzerinde
Bir kelebek uyuyor.[2]

Şimdi de ikinci hikayeye bakalım: Bir Zen Ustası Buda heykeline taparken yanına bir izdeşi yaklaştı ve "Ustam, neden Buda'ya tapıyorsunuz?" sanırım Zen, bize böyle yapmamamız gerektiğini söylüyor. Bazı Zen Ustaları Buda'ya tükürmez mi?" diye sordu. "Evet", diye yanıt verdi Usta. "Bazıları Buda'ya tükürür, bense ona tapmayı tercih ediyorum."

Oldukça hoşlandığım üçüncü hikaye de şöyle: Bir Zen Ustası Buda heykeline tapıyordu. Yanına bir rahip geldi ve "Neden Buda'ya tapıyorsun?" diye sordu.

"Buda'ya tapmayı seviyorum."

"Fakat sanırım insanın Buda'ya taparak aydınlanmaya ulaşamayacağı söylenmiştir."

"Ben aydınlanmaya ulaşmak için Buda'ya tapmıyorum."

"O zaman neden tapıyorsun? Bir nedenin olmalı."

"Hiçbir nedeni yok. Yalnızca Buda'ya tapınmayı seviyorum o kadar."

"Ama birşeyler arıyor olmalısın; bir sonuca ulaşmak için tapıyor olmalısın."

"Belli bir sonuca ulaşmak için tapmıyorum."

"O zaman neden tapıyorsun? Bir nedenin olmalı."

"Hiç bir nedeni yok. Yalnızca Buda'ya tapınmayı seviyorum o kadar."

"Ama birşeyler arıyor olmalısın; bir sonuca ulaşmak için tapıyor olmalısın."

"Belli bir sonuca ulaşmak için tapmıyorum."

"Peki niçin tapıyorsun o zaman? Buda'ya tapınmaktaki amacın ne?"

Bunun üzerine Zen Ustası, rahibin suratına sıkı bir tokat yapıştırdı.

Usta'nın, rahibi "kafir" ya da "dinsiz" olduğu için ya da benzeri bir nedenle tokatlamadığının anlaşılması son derece önemlidir; yalnızca rahatsız olmuştur. Rahibi tokatlama amacı, Buda'ya tapınma amacından farklı birşey değildi. Eğer Usta'nın yerinde ben olsaydım, benim de içimden rahibi tokatlamak gelirdi. Bana göre hiç bir şey, bir insana durmadan, yaptığı şeyin "amacının" ne olduğunu sorup durarak onu sinirlendirmekten daha saldırganca ve daha düşmanca değildir. Yaşamın en güzel ve en önemli eylemlerinden bazıları hiçbir amaç olmadan yapılır; aslında bir amaca hizmet etseler de bu amaçlar oldukça farklı şeylerdir! Bazen Batılıların bunu anlamaları çok güç olur. Bu konuda daha ileride bol bol konuşacağım.

Size dördüncü hikayeyi anlatmadan önce, saygı ve saygısızlık konusunda birkaç şey söylemek istiyorum. İnsanların çoğunun kendilerini aşırı bir uca ya da diğer aşırı uca gitmek zorunda hissetmelerini üzücü buluyorum. Bir yanda daima ciddi bir şekilde saygılı olmakta direnen ve herhangi bir saygısızlık karşısında şaşkınlıktan dehşete düşen insanlar, diğer yanda ise, saygısızlıktan hoşlanan ve daima saygı gibi şeyleri horgören ve bu tür şeylerden nefret eden insanlar

vardır. Taocular mutlu bir yol buldukları için beni çok etkilemektedirler; onların yoğun bir şekilde saygılı ya da saygısız olduklarını pek ender gördüm. Diğer yandan Zen Ustalarının bir an son derece saygılı, hemen ardından da olunabilecek kadar saygısız olmak ve bu durumların ikisi arasında en ufak bir fark görmemek konusunda inanılmaz bir becerileri vardır.

Size Buda'ya tapınma konusunda üç hikaye anlattım. Bunlardan ikisi, saygı duymayı gerektiren hiçbir ilke olmadan doğal bir şekilde saygı duymayı göstermektedirler. Diğer hikaye (tahta heykelleri yakmakla ilgili olanı) ise saygıyı ve saygısızlığı son derece hoş bir şekilde birleştirmektedir. Şimdi size, daha derin bir düzeyde tümüyle saygı ve saygısızlık sınıflandırmalarının üstüne çıkan, oldukça saygısız dördüncü bir hikaye anlatacağım.

Bir rahip, Zen Ustası Ma-Tsu'ya aydınlanma isteğiyle gelir ve şöyle sorar: "Buda'nın mutlak mesajı nedir?"

"Sana göstereceğim", diye yanıt verir. Usta. "Ama böyle ciddi bir meseleyi tartışmadan önce ilk olarak Buda'nın önünde eğilmelisin."

Rahip uysalca itaat eder ve selamlama pozisyonunda yere kapandığında Usta, rahibin kıçına sert bir tekme yapıştırır. Bu beklenmedik tekme, rahibi ani ve şiddetli bir gülme krizine sokar ve hastalıklı kararsızlıklarının tümü çözülür; rahip o anda "ani aydınlanma"ya ulaşır.

Bu olayın ardından yıllar boyunca, karşılaştığı herkese, "Ma-Tsu'dan o tekmeyi yediğimden beri kendimi gülmekten alamıyorum", der.

16.
TAO'NUN İÇİNDE OLMAK

Musevi-Hıristiyan dinlerinde insan sık sık, "Tanrı korkusu" ve "Tanrı sevgisi" sözlerini duyar; ayrıca tabii ki "Tanrı'ya itaat". Erken Çin Taoculuğunda, "Tao sevgisi" terimi kullanılmamıştır (hele "Tao korkusu" terimi asla!) bunun yerine "Tao ile uyum içinde olmak" terimi kullanılmıştır.

Tao korkusu son derece gülünç birşeydir! Tao herşeyi sever ve besler, ama onlara hükmetmez! Tao tümüyle dost ve yardımseverdir; yalnızca kendine inananlara ya da kendini "kurtarıcısı olarak görenlere" değil herkese dostça davranır. Bu nedenle, onu sevmek üzerinde durulmamaktadır. Tao'yu sevmeyi emretmek, bir insana en yakın dostunu sevmesini emretmek kadar aptalca birşeydir!

Oysa İncil, bunun tam tersi bir şekilde bize şöyle emreder: "Tanrı'yı tüm kalbinizle ve tüm gücünüzle sevin". Bize ayrıca kurtuluşu aramamız da emredilmiştir; kurtuluşu aramak görevimizdir, en büyük amacımız kurtarılmaktır. Gerçekten de bazı protestan mezhepler insanın amacının, "Tanrı'yı sevmek ve ondan sonsuza kadar hoşlanmak" olduğunu söylerler.

Oysa Taocular ne kendilerine "emredildiği" ne de böyle bir "görevleri" olduğu için Tao'nun içindedirler; ne kadar garip değil mi? Tao'dan hiçbir şey beklemezler; ne "ruhlarını

kurtarmak" peşinde koşarlar ne de bir takım "gelecek ödülleri" ararlar. Taocunun, Tao'nun içinde olmasının hiçbir *amacı* yoktur. Yalnızca orada olmaktan zevk aldığı için Tao'nun içindedir.

Bazı arkadaşlarımız ve bir sürü çocuk Elka Park'daki dağ evimize bizi ziyaret etmeye (bazen uzun dönemler boyunca) geldiklerinde de durum buna benzer. Ne böyle bir görevleri olduğu, ne kendilerine böyle emredildiği, ne de gelecekte elde edecekleri bir takım iyi şeyler için bizimle beraber olurlar. Bize gelirler, çünkü çocukların sözleriyle: "Burayı seviyoruz."

17. TAO KENDİLİĞİNDENDİR

Ring of Bright Water adlı filmde, erkek kahramanın (bir yazar) ve kadın kahramanın (kasaba doktoru) harikulade bir manzarayı izledikleri bölüm son derece etkileyicidir. Erkek kahraman içini çeker ve "İşimin başına dönmeliyim", der. "Yaşamımın geri kalanını zamanımı boşa harcayarak geçiremem." Kadın kahraman ise şöyle bir yorumda bulunur: "Eğer bir amaca hizmet etmiyorsa neden böyle yapmayasın."

Öykünün en çekici yanlarından bir tanesi de bu amacı açıkça belirlememesiydi.

Tao'nun bir amacı var mıdır? Bir zamanlar materyalist, ateist ve biyolog bir hanıma evrenin bir amacı olduğuna inanıp inanmadığını sordum. Bana şöyle bir yanıt verdi: "Hayır, bence evrenin bir amacı değil bir yönü var." Bu oldukça ilginç ve bir yandan da oldukça Taocu bir yanıttı. Tao'ya bir amaç yüklemek bir tür A-Taoculuktur. Tao'nun içsel ilkesi amaç değil, kendiliğinden olmaktır. Musevi-Hıristiyan Tanrısının tersine Tao, nesneleri yaratmaz, ya da biçimlemez; bunun yerine onlara doğru "büyür" ya da onlara "kimlik kazandırır". Lao-Tzu'nun ruhuyla şöyle söyleyebiliriz:

Tao'nun hiçbir amacı yoktur;

Bu nedenle de tüm amaçlarını
Mükemmel bir şekilde yerine getirir.

"Buda'ya Tapınmak" bölümünde bir amaca sahip olmak ile bir amaca hizmet etmek ya da bir amacı yerine getirmek arasında bir ayrım yaptım. Örneğin, bir ağacın büyümekte bir amacının olup olmadığı ya da bir nehrin akmasında bir amacının olup olmadığı sorgulanabilir. Gene de bu varlıklar bir amaca hizmet ediyormuş gibi görünmektedirler. Buna şu şekilde itiraz edenler olabilir: "Fakat insanoğlu ağaçlarla ya da nehirlerle kıyaslanmamalıdır. İnsan düşünen bir varlıktır ve bu duruma uygun olarak da yaptığı şeyin bir amacı vardır." Bu tarz bir yaklaşım Taocu düşünce ile Batılıların adlandırdıkları şekliyle "mantıklı" düşünce arasındaki ayrımı çok iyi belirler! Kendi "mantıklılıklarıyla" övünen pek çok düşünürün, mantıklı insanoğlunun daima mantıklı bir amaca sahip olması gerektiğini düşünmeleri ne yazık ki oldukça tipik birşeydir. Neyse ki tüm Batılılar böyle değil. Yaşamlarının ileri dönemlerinde şu tür şeyler yazan yazarları çok seviyorum: "Yaşamım boyunca yaptım şeylerin çoğunu, o an bir amacım olmadan yaptığım. Ama şu an dönüp de geriye baktığımda onların altında yatan amaçları görebiliyorum."

Aklıma gelmişken, yanlış anlamaları ortadan kaldırmak için, bir amacı olan insanlara *karşı* olmadığımı söylemeliyim; ben yalnızca bir insanın daima bir amacı olması *gerektiği* düşüncesine karşı çıkıyorum. Taocuların da bir amaca sahip olma düşüncesine karşı çıktıklarına inanmıyorum. Sanırım Taocu, tıpkı kendiliğinden doğan "amaçsız" eylemin bazen büyük bir amaca hizmet etmesi gibi, bir amaca sahip ol-

manın da bazen iyi bir amaca hizmet ettiğini düşünecektir.

Bir insana durmadan amacının ne olduğunun sorulmasını son derece düşmanca ve yıkıcı birşey olarak gördüğümü daha önceden de söylemiştim. Bir zamanlar başarısız bir müzisyenin başarılı bir müzisyene "Gerçekten de kendine *niçin* konserler vermek istediğini sorman gerektiğine inanıyorum" dediğini anımsıyorum. Bu, bana korkunç birşey olarak görünmüştü. Başarılı bir müzisyen kendine niçin konser vermek istediğini sormak gibi aptalca birşeyi neden yapsın? Yalnızca konser vermek istemesi *yeterli* değil mi? Belki birisi de Jean D'Arc'a şöyle demiş olabilir: "Jean, gerçekten de kendine *neden* tüm bu savaşlarda çarpışmak istediğini sorman gerektiğini düşünüyorum!"

Bazen, yetenekli bir müzisyene "Neden konserler vermek istiyorsun?" diye sorulan bir soruya verilecek en uygun yanıtın ne olduğunu merak ederim. Belki de "kemancı" adındaki şu küçük şiir böyle bir soruya verilebilecek mükemmel bir yanıt olabilir:

Kemancı çalar.
Kimse dinlemese bile
Kemancı gene de çalar.

Bir diğer iyi yanıt da Bukkoku Kakushi[1] tarafından yazılmış olan şu Zen şiiri olabilir:

Pirinç tarlasını korumaya çalışmasa da
davetsiz misafirlerden.
Aslında amaçsızca durmuyor
Bostan korkuluğu

Bu soruya verilebilecek bir diğer iyi yanıt da İkkyu'nun, "Kemancı" şiirinin ruhunda yazılmış olan şiiri ve R. H. Blyth'in bu şiir için *Zen ve Zen Klasikleri* adlı kitabında yazmış olduğu yorumdur:

Birşeyler yazmak
Ve bunları ardımızda bırakmak
Bir rüyadır yalnızca.
Uyandığımızda biliriz ki
Hiç kimse yoktur onu okuyacak.

Ve Blyth'in söyledikleri:

> Bu şiir, *İskelet*'in ana düşüncesidir. Shakespeare tüm oyunlarını bu aşkın ruhla yazmıştır. Onları yazdığı anki sıkıntı ve esrimenin, yazdığı haliyle kalıp kalmayacağına, hatta yazdıklarının yokolup olmayacağına bile aldırmamış gibi görünmektedir.[2]

Yukarıdaki şiiri ve yorumunu ne kadar çok sevdiğimi size anlatamam! Shakespeare'i yukarıdaki yorumun tarihi açıdan doğru olup olmadığına karar verebilecek kadar iyi incelemedim, ama eğer Shakespeare kendi eserlerine karşı böylesine kahramanca bir tutum takınmadıysa bile mutlaka böyle yapan başka yazarlar olmuştur. Ve hiç birşey beni, şöhret ve hatta yapıtlarını başkalarıyla paylaşma isteği tümüyle ortadan kalkmasa da ikinci sırada kalan ve yapıtlarına karşı böylesi en büyük bir sevgi duyan sanatçılar ya da bilimciler kadar etkilemez.

Dağın tepesinde tek başına duran bir adamı gören üç arkadaş ile ilgili bir Zen hikayesi vardır. Tepede bir adamın

tek başına dikildiğini gören üç arkadaş kendi aralarında adamın arada durma amacını tartışmaya başlarlar. Bir tanesi, "Belki de bir arkadaşını arıyordur",der. Diğeri, "Bence köpeğini arıyor", diye fikrini belirtir. Üçüncüsü ise, "Hayır, bence hava almak için orada duruyor olmalı" der. Tepeye vardıklarında içlerinden bir tanesi, "Bir arkadaşınızı mı kaybettiniz" diye sorar. "Hayır", der adam. İkincisi, "Peki köpeğinizi mi kaybettiniz", diye sorduğunda adam gene "hayır" der. Bunun üzerine üçüncüsü hemen "Demek ki ben haklıydım!" diye atılır. "Taze hava almak için burada duruyorsunuz." Ama adam gene "Hayır" deyince üçü de şaşırırlar. sonunda bir tanesi "Peki neden burada duruyorsunuz?" diye sorduğumda, adam "Hiiç, yalnızca burada duruyorum", diye yanıt verir.

William James'den[3] aldığım aşağıdaki paragraf, yaptığımız bu tür şeylerin nedenlerini aydınlatabilir:

> Yaşamdaki günlük işlerin çoğunun, giyinmemizin ve soyunmamızın, işe gitmemizin ve işten gelmemizin ya da pekçok farklı şeyler yapmamızın, ender olarak farkedilen bazı durumlar haricinde zevkle ya da acıyla ruhsal ve zihinsel bir ilişkisi yoktur. Bunlar otomatik zihinsel eylemlerdir. Tıpkı solumanın zevki için değil, yalnızca soluduğumu farkettiğim için solumam gibi. Yazmanın zevki için değil, yalnızca zaten yazmaya başladığım için yazarım; zihinsel bir zevk durumunda oluşum kendini bu şekilde açığa vurur ve halen yazmakta olduğumu farkederim. Kim, masanın üzerinde duran bıçağı tembelce eline aldığında, bunu kendine vereceği belli bir zevk için ya da belli bir acıyı bu şekilde ortadan kaldıracağı için yaptığını iddia edebilir? Bütün bu şeyleri, o an başka birşey yapmadığımız için yaparız; sinir

sistemimiz öyle şartlanmıştır ki, yalnızca bu şekilde akabilir. Ve başıboş, tümüyle "sinirli" ve kıpır kıpır eylemlerimizin çoğu için kesinlikle hiçbir *neden* bulamayız.

James'in bu paragrafını tümüyle Taocu buluyorum. Belki de aynı zamanda "neden böyle birşey yapıyorsun?" gibi ikinci bir soruyu da yanıtlamaktadır. Batılı bir psikolog ve filozoftan gelen bu yanıt, daha önce verdiğim diğer yanıtlardan daha az mistik görünebilir, ama aradaki fark gerçekten de son derece yüzeyseldir.

Bir mistiğin yolculuğunun amacının ne olduğu sorusunu yanıtlayan Jacop Boehme'un son derece etkileyici paragrafından da bahsetmek istiyorum. Aydınlanmanın amacı nedir? Mistiğin aradığı şey nedir? Belki de kendisine *neden* aydınlanmak istediğini sormalıdır. Böyle birşey yapmasının nedeni böyle bir görevinin olduğunu düşünmesi midir? Esrimenin zevklerini mi aramaktadır? Kendi ruhunu kurtarmaya mı çalışmaktadır? Yaptığı şey nedir?

Jacop Boehme şöyle der:

Eğer Tanrı'nın derinliklerine ulaşan bu merdivene sen de benim tırmandığım gibi tırmandıysan iyi tırmanmışsın demektir: Bu sonuca, bu aşamaya, bu bilgiye kendi mantığımla ya da kendi amacım ve iademle ulaşmadım; ayrıca ne bu bilgiyi, ne de onunla ilgili birşeyi aradım.[4]

II. BÖLÜM

TAO İYİDİR AMA AHLAKLI DEĞİLDİR

18. İNSANLAR TEMELDE İYİ MİDİR?

Taocular da Konfiçyüsçüler de insan doğasının güzel olduğunu, kabul ederler. Tabii bazı Taocular Konfiçyüsçülüğün ahlak üzerinde çok durarak insanın doğal durumunu bozduğunu düşünürler, ama insanını temelde iyi olduğu gerçeği konusunda herhangi bir düşünce ayrılıkları yoktur. Konfiçyüsçülerin söylediği gibi, "insanlar doğal olarak iyi doğarlar ama bu iyiliklerini pek azı ileri yaşlarına kadar korurlar." Taocuların ve Konfiçyüsçülerin tam karşısında ise, insan doğasının temelde kötü olduğuna ve bu nedenle de gerçekçi yönetim için insanın gerçek doğasına uygun şekilde davranılması gerektiğine inanan Çinli Kanuncular (Kanun yanlıları, bazen "Gerçekçiler" olarak da adlandırılırlar) bulunur.

Kanuncular, tarih boyunca varolan en korkunç totaliter rejimlerden birini kurmuş ve binlerce Konfiçyüsçü araştırmacıyı idam etmişlerdir. Hükümet, eline geçirdiği tüm klasikleri yakmıştı, uygun bulunan cezalar işkence ve çirkinleştirmeydi ve herkesin diğerleri hakkında casuslak yapması gerekmişti. Eğer bir insan "hükümete karşı işlenmiş olan suçu" bildirmezse, "suçlu" olma sorumluluğunu üstlenmiş oluyordu. Taocular ve Konfiçyüsçüler arasındaki farklar, bunların

Kanuncular ile arasındaki inanılmaz farklarla kıyaslanamayacak kadar önemsizdir.

Doğal olarak ben, Taocuların ve Konfiçyüsçülerin tarafındayım. İnsan doğası, temelde kesinlikle iyidir! Bundan neden bu kadar eminim? Size anlatmak istediğim şey bu. "İnsan doğası temelde iyidir" önermesi, benim için herhangi bir belit (aksiyom, kabul edilmiş gerçek) kadar açık olan, fakat okuyucunun reddetmekte özgür olduğu iki önermenin mantıki sonucudur. İki belitimden ilki, benim temelde iyi olduğumdur. Bu benim için son derece açık birşey! Tabii temelde iyi olmakla, iyi birisi olarak doğduğumu söylemek istiyorum. Böyle söylüyorum çünkü, bu dünyaya herkese karşı inanç, sevgi ve güven dolu, herkese karşı iyi niyetli ve kimseye karşı kötülük beslemeyen bir insan olarak geldiğimi kesinlikle anımsıyorum. Düşmanlıkları, nefretleri, kıskançlıkları ve benzeri şeyleri bana karşı yapılan kötü davranışların ve güvensizliklerin sonucu olarak kazandım. Eğer tüm bu davranışlarla karşılaşmamış olsaydım, şimdi olduğu gibi yarı kötü olmazdım. Fakat sahip olduğum kötülük ne olursa olsun, karşılaştığım kötülüğe gösterdiğim tepkiden daha az ya da daha fazla birşey değil. Bu dünyaya geldiğimde, şimdi sahip olduğum bu kötülüğü de beraberimde getirmedim! Bundan eminim. Bu nedenle ilk belitim, şüpheye yer bırakmayacak bir şekilde "ben temelde iyiyim"dir.

İkinci belitim de herhangi bir insandan daha iyi olmadığım gerçeğidir! Yani temelde daha iyi demek istiyorum. Şüphesiz ki bazen diğer insanlardan daha iyi bazen de daha kötü davranırım. Ancak insan doğasının, bazı insanların doğuştan iyi bazılarınınsa kötü olacak kadar farklı olabileceği düşüncesi bana göre anlaşılmaz birşey. Hayır, çok gülünç

birşey! Böylece, eğer ben temelde iyiysem, o halde herkes temelde iyidir. Ve *ben* temelde iyi olduğum için, o halde *herkes* temelde iyidir.

Not: Bir zamanlar bir arkadaşıma, insan doğasının temelde iyi olduğuna inandığımı söyledim. Birden bire telaşlandı, rahatsız oldu ve biraz da sinirlenip "Hadi canım!" dedi. "Düşüncenin ne kadar saçma olduğunu görmen için kendi doğana bakman yeter!"

Ben de onun tavsiyesine uyup kendi doğama baktım. İşte bu bölüm de böyle doğdu.

19. NE OLURSA OLSUN

1. AHLAK SİSTEMİM

Rüzgar nasıl eserse esssin,
Dünyanın gidişatı ne olursa olsun,
Benim için tümüyle mükemmeldir!
(Bilinmeyen bir Taocu)

2. NE OLURSA OLSUN

AHLAKÇI: Ben de şirini okuyordum:

Rüzgar nasıl eserse essin,
Dünyanın gidişatı ne olursa olsun,
Benim için yeterince iyidir!

TAOCU: Şiiri yanlış aktardın. Son satır, "Benim için tümüyle mükemmeldir" olmalıydı. Ama senin yorumunu da kendiminki kadar beğendim.

AHLAKÇI: Fakat ne olursa olsun, ben bu şiiri çocukça, sorumsuzca, mantıksız buluyor ve ahlaki açıdan da eleştiriyorum.

TAOCU: Bu benim için tümüyle mükemmel!

AHLAKÇI: Ben ciddiyim, şiirindeki bu dünyadan uzak-

laşma felsefene katılmıyorum.

TAOCU: Ben, bu şiirde dünyadan uzaklaşma felsefesi olduğunu düşünmüyorum.

AHLAKÇI: Tabii ki var! Senin şiirin, şu Zen şiiriyle yüzeysel bir benzerlik taşıyor:

Hiç birşey yapmadan sessizce otur.
Bahar gelir
Ve otlar kendiliklerinden
Büyürler nasılsa.[1]

TAOCU: Bu şiiri severim; sanırım en çok sevdiğim şiir.

AHLAKÇI: Tabii ki seversin! Benim de bu şiire karşı çıktığım yok zaten. Otlar büyürken sessizce oturmakta yanlış olan birşey yok, çünkü otların büyümesinde de değerli birşeyler var. Fakat dünya kötüye giderken sessizce oturmak farklı birşey.

TAOCU: Ben hiçbir zaman dünya kötüye giderken sessizce oturmayı savunmadım. Aslında benim şiirim hiçbir şeyi savunmuyor.

AHLAKÇI: Ama olayların gidişatı ne olursa olsun senin için bu durumun iyi olduğunu söylüyorsun. Bu durum senin için yeterince iyi olabilir, ama benim için değil! Sen, dünyadaki tüm bu acılar ve adaletsizliklere karşı birşey yapmadan oturmaktan memnun olabilirsin, ama ben dünyaya dönüp, sen hoşlansan da hoşlanmasan da dünya için birşeyler yapmak niyetindeyim.

TAOCU: Hoşlansam da hoşlanmasam da! Sana daha biraz önce şöyle söyledim:

Rüzgar nasıl eserse essin
Dünyanın gidişatı ne olursa olsun
Benim için yeterince iyidir!

Yani eğer gidip dünyada bazı değişiklikler yapmak istiyorsan, böyle yapman benim için yeterince iyi.

AHLAKÇI: Anlaşılan dünyayı değiştirmek için kendimi sorunların içine atmam senin için yeterince iyi, ama eğer değişiklikler yapmak için kendini sorunların içine atman gerekse bu senin için yeterince iyi olmaz.

TAOCU: Neden iyi olmasın? Eğer dünyada değişiklikler yaparsam, benim için bu da yeterince iyi olur.

AHLAKÇI: Fakat herşey senin için yeterince iyiyse neden değişiklik yapmak isteyesin ki?

TAOCU: Neden olmasın?

AHLAKÇI: Amaan, hadi oradan be salaklaşma! Birşey senin için ya yeterince iyidir, ya da değildir. Her iki şekilde de davranamazsın. Eğer senin için herşey yeterince iyiyse o zaman değişiklikler yapmana gerek yoktur; eğer değilse o zaman değişiklik yapman gerekir. Olayların senin için gerçekten iyi olup olmadığını davranışlarına bakarak anlayabilirim.

TAOCU: Ben durumu böyle görmüyorum. Aslına bakarsan oldukça etken bir yaşam yaşıyorum; durmadan bir tasarıyla ya da diğeriyle meşgulüm. Ama gene de, ne olursa olsun bunun benim için yeterince iyi olduğunu söylerim. Tasarılarımdan bir tanesinin başarısız olduğun düşün. O zaman başarılı oluncaya dek çabalamaya devam ederim. Tasarılarımdan bazılarını yaşamım boyunca gerçekleştiremeyecek olabilirim. Ve bu gerçek de benim için yeterince iyi.

AHLAKÇI: Bir doktor olduğunu ve bir hastanın yaşamını kurtarmak için çok çabaladığını düşün. Dürüstçe kendine şöyle söyleyebilir misin? "Hastamın yaşamını kurtarmak için elimden gelen herşeyi yapıyorum, ama eğer ölürse bu benim için tümüyle iyi."

TAOCU: Tabii ki hayır! Bu duygunun öyle bir anda ifade edilmesini kesinlikle uygun bulmam.

AHLAKÇI: Hah, işte seni yakaladım! Tutarsız konuştun! Bir yandan senin için herşeyin mükemmel olduğunu söylüyorsun, diğer yandan da meydana gelen bazı şeylerin senin için yeterince iyi olmadığını kabul ediyorsun. Demek ki kesinlikle tutarsız davranıyorsun.

TAOCU: Tanrı aşkına saçmalama! Sen, yüce mantıkçı benim tutarsızlığımı yakaladın öyle mi? Evrensel bir ifadeyi onaylıyorum ve aynı anda da bir örneği reddediyorum! Vah, vah, bu korkunç birşey değil mi?

AHLAKÇI: Peki sana ne demeli?

TAOCU: Bana mı ne demeli? Söylemem gereken en önemli şey, senin birinci sınıf bir uyarıcı olduğun. Söylemem gereken en önemli şey bu.

Şimdi dinle, eğer şiiri şu şekilde değiştirsem, bu senimutlu eder mi? "E" olayı olarak adlandırdığımız hoşa gitmeyen bir olay olduğunu düşün. Şimdi şiiri şöyle değiştirebilirim:

> Rüzgar nasıl eserse essin,
> Dünyanın gidişatı ne olursa olsun,
> E olayı haricinde
> Herşey benim için yeterince iyidir.

AHLAKÇI: Hayır, bence halen yanlış. O zaman hoşa gitmeyen bir olayla karşılaştıkça şiiri değiştirmen gerekir.

TAOCU: Gerekmez! "E" sembolünü hoşa gitmeyen tüm olaylar için kullanabilirim.

AHLAKÇI: Sanırım şaka yapıyorsun?

TAOCU: Tabii ki şaka yapıyorum! Bu şakacılığım açıkcası, senin bilgiçlik taslamana karşı duyduğum sıkıntılı tepkiden başka birşey değil.

AHLAKÇI: Basit bir tutarsızlığı işaret etmemi neden bilgiçlik olarak kabul ediyorsun? Ne olursa olsun, herşeyin kendin için iyi olduğunu iddia edip de bunlardan bazılarının senin için iyi olmadığını söyleyebildiğini gösterdim.

TAOCU: Ben asla olan herşeyin benim için iyi olduğunu iddia etmedim. Ben asla, olan herşeyi tek tek ele alarak, olan bu şeyin benim için iyi olduğunu söylemedim. Ben, "dünyanın gidişatı ne olursa olsun" bunun benim için iyi olduğunu söyledim. Bunu söylerken dünyanın gidişatını bir bütün olarak düşünüyordum. Dünyadan bir bütün olarak hoşlandığım gerçeği, diğerlerinden yalıtılmış her bir parçadan hoşlanacağım anlamına gelmez.

AHLAKÇI: Hay Allah, belki de seni yanlış değerlendirdim. Belki de Tanrı'nın iradesini kabul ettiğini söylemek istiyorsun. Belki de "Benim değil senin istediğin olsun" demeye çalışıyorsun.

TAOCU: Eğer bu dini terimlerle düşünmek seni mutlu edecekse, belki de söylemek istediğim şey budur. Ben ise durumu bu sözlerle ifade etmezdim; ama belki de söylediğin şeyler düşündüğüm şeylerden pek farklı değildir. İlk önerin, yanı Tanrı'nın iradesini kabul edişim, zihnimdekilere "Benim değil senin istediğin olsun" önermesinden daha yakın.

AHLAKÇI: İkisinin arasında ne fark var?

TAOCU: Benim için bu ikisi, en azından psikolojik olarak oldukça farklı. Üniversite günlerimde, Chicago'da yaz tatilimde bir din seminerine katılışımı anımsadım. Oturum başkanıyla bir çok sohbetimiz olmuştu. Bir gün bana akşamki duaya katılıp katılmayacağımı sordu. İçimden pek gelmemesine karşın nezaket olarak duaya katıldım. Duanın bir bölümünde ellerimizi birleştirdik ve Tanrı'ya şöyle dua ettik: "Benim değil, senin istediğin olsun." Bu gün bile, kendimi son derece iki yüzlü hissettiğim o anı hatırlıyorum; gerçekten de o an yalan söylüyordum. Gerçekten de, tüm içtenliğimle benim değil Tanrı'nın isteğinin olmasını isteyebilir miydim? Örneğin Hıristiyanların haklı olduğunu ve bu nedenle Tanrı'nın beni lanetlediğini ve sonsuza dek cezalandıracağını farzet, Tanrı'nın bana bunu yapmasını gerçekten de *onaylayabilir* miyim? Ya da bu anlamda bir başka insana yapacağı şeyi? Hatta şeytan'a bile? Bununla birlikte Hıristiyan Tanrı'sı gerçekten de varsa, benim gibi zayıf, savunmasız bir yaratığın kendi iradesiyle Tanrı'yı onaylamak zorunda olması oldukça komik görünecektir. Ben hoşlansam da hoşlanmasam da Tanrı'nın zaten isteğini yapacağı açıktır. Bu duygunun daha önceden de ifade edildiğine eminim, ama bu, onu bir kez daha ifade etmemi engellemiyor. Bu nedenlerle, ne olursa olsun "Benim değil senin istediğin olsun" önermesi bana doğru gelmiyor. Senin ilk önermen, yani "Tanrı'nın iradesini kabul etmek" ise farklı birşey. Birşeyi kabullenmek ile onu arzulamak aynı şey değildir. Bu nedenle tam olarak demek istediğim şey anlamına gelmese de, bana söylediğin ilk önermenin ikincisinden daha uygun olduğunu söyledim.

AHLAKÇI: Şaşırdım! Eğer şiirin bu anlama da gelmiyorsa, o zaman gerçek anlamı ne?

TAOCU: Neden bir *anlam* bulmak için bu kadar çabalıyorsun. Onu olduğu gibi kabul edip, yalnızca "bu iyi bir şiir" ya da "berbat bir şiir" demekle yetinemez misin?

AHLAKÇI: Hayır, hayır. Mutlaka bir anlamı olmalı. Bana dünyadan uzaklaşmayı savunmadığını söyledin ama etken olarak birşeyler yapmayı da savunmuyorsun. Sanırım sen yalnızca dünyayı olduğu gibi kabullenmeyi savunuyorsun.

TAOCU: Hayır, ben hiç birşeyi savunmuyorum.

AHLAKÇI: Düşüncelerinin kesinlikle belli bir şekilde tutumların ve davranışlarının üzerinde bir takım etkileri olmalı.

TAOCU: Tutumlarımın üzerinde evet; davranışlarımın üzerinde hayır.

AHLAKÇI: Tutumların daima böyle midir?

TAOCU: Kesinlikle hayır.

AHLAKÇI: Böyle birşeye sahip olduğuna göre, geçmişe göre daha fazla ya da daha az etken hale geldiğini söyler miydin?

TAOCU: İkisini de söylemezdim. Dışsal eylemlerim dikkat çekecek herhangi bir değişiklik olmadan aynı şekilde devam ediyor.

AHLAKÇI: Ama şiirinde ahlakı bir mesaj olmalı. Neden "Ahlak Sistemim" gibi süslü bir başlık seçtin? Son söylediklerine bakılırsa herhangi bir sistemin yok gibi görünüyor.

TAOCU (Gülerek): Kendilerini aşırı ciddiye alma eğiliminde olan ahlakçılara şaka olsun diye böyle süslü bir başlık seçtim. "Ahlak Sistemim" gibi bir başlığın, okuyucuyu "iyi"-

nin mutlak doğasının ve gerekli olan davranış biçimlerinin sıkıcı bir yorumunu elde edeceğini düşünmeye yönlendirmesi çok hoşuma gitti. Ve sonra tüm elde edeceği bu küçük şiir olur. Gene de samimi bir şekilde, bu şiirin belki de bilinçsiz bir düzeyde oldukça ciddi bir mesaj taşıdığına inanıyorum.

AHLAKÇI: Ama bu mesajın ne olduğun bana söyleyemezsin?

TAOCU: Bunu sana söylemeye çalışırken, tıpkı bir esprinin neden komik olduğunu açıklamaya çalıştığımda nasıl zorlanırsam aynı şekilde zorlanırım.

AHLAKÇI: Neyse, yani bu mesajın insanların eylemleriyle pek ilgili olmadığını söylüyorsun.

TAOCU: Doğru.

AHLAKÇI: Bana, zihninde ne tür bir tutum olduğu yolunda küçücük bir imada bile bulunamaz mısın? Mesajının ne tür tavırları doğurmasını umduğun konusunda bir parçacık bile bir düşüncen yok mu?

TAOCU: Sanırım var. Galiba bu mesaj, insanların eylemlerini eskiye oranla daha etkili ya da daha yönlendirilebilir hale getirme eğiliminde değil, yalnızca eylemlerin daha az korku ve endişeyle yapılmasını sağlama eğilimindedir.

AHLAKÇI: Hay Allah, o zaman önemli bir mesajın var. Sanırım hem kendine, hem de başkalarına bu mesajı daha kesin ve berrak bir şekilde açıklamak zorundasın.

TAOCU: Bu mesajımı en berrak şekilde şöyle açıklayabilirim:

> Rüzgar nasıl eserse essin,
> Dünyanın gidişatı ne olursa olsun,

Hepsi de benim için bir!

Not: Bu bölümü bitirdikten birkaç gün sonra, bir gece fırtına çıktı ve verandamızdaki pekçok paravanı uçurdu. Ertesi sabah verandada durmuş fırtınanın yarattığı tahribatı seyrediyordum. Karım yanıma geldi ve şöyle dedi: "Eee Raymond, rüzgar nasıl eserse essin hala memnun musun?"

20. NEDEN İNSANLARA YARDIM EDİYORSUN?

Hepsi de yoğun bir şekilde hayırseverlikle ya da yararlı sosyal ve politik işlerle uğraşan, herbiri de son derece fedakar olan dört insandan oluşmuş bir grubu hayal edin. Birisi onlara şöyle sorar: "Neden insanlara yardım etmek için bu kadar çok uğraşıyorsunuz?" Dört adamdan şu yanıtları alıyoruz: Birincisi: "Bana göre insanlara yardım etmek benim görevim ve ahlaki sorumluluğum." İkincisi: "Ahlaki sorumluluk? Ahlaki sorumlulukların canı cehenneme! Bunu yalnızca, sıkıntı çeken insanları gördüğümde yardım edemeden duramadığım için yapıyorum." Üçüncüsü: "Ben asla görev ya da ahlaki sorumluluklar gibi şeylerle ilgilenmedim. Yalnızca bu insanlar için üzülüyor ve onlara yardımcı oluyorum." Dördüncüsü: "Neden mi böyle yapıyorum? Gerçeği söylemem gerekirse, neden böyle yaptığım konusunda en ufak bir fikrim yok. Yalnızca doğam böyle davranıyor; söyleyebileceğim tek şey bu."

Bu dört yanıtı karşılaştırmak hoşuma gidecek. Son yanıtı çok sevdim. Oldukça Taocu ya da Zen Budacı bir yanıt. Bence bu insan, Tao ile tümüyle uyum içinde görünen gerçek bir Bilge ya da Aziz. Dördünün içinde doğal, kendiliğinden ve kişisel olmayan bir bilinçlilikle yardım eden birtek o. Eğer bir Tanrı varsa, umarım ilk önce onu cennete gönde-

rir! Umarım onun hemen ardından da üçüncü adam cennete girer. Bana oldukça Budacı bir insan gibi göründü: Biraz fazla kişisel bilinci olsa da şefkatli, ama "ahlakçı" değil.

Birinci ve ikinci adamı kıyaslamak ilginç olacaktır. İkisi de ben merkezci, ama ikisi de farklı! İkincisi biraz huysuz da olsa, bir bakıma sevimli ve mizahi yönü olan bir insan. Hoşuma giden yanı, "sert görünümlü, ama altından bir kalbi olan" (tıpkı Humphrey Bogart'ın bazı karakterleri gibi) bir insan olması. Aslında duygusal olduğu gerçeğini kabul etmekten utananan, oldukça sevimli bir insan. Eğer Tanrı olsaydım kesinlikle onu da cennetime alırdım.

Ama ilk adam! Aman Tanrım ne canavarlık! Bu tipler genellikle gururlu, gösterişçi, ben merkezci, sofu, insanlık dışı, hükmedici ve sevimsiz olurlar. Bunlar, "ilkelerle" hareket eden insanlardır. Bir anlamda hiç kimseye yardım etmeyen insanlardan çok daha kötüdürler! Eğer ben Tanrı olsaydım, tabii ki onu da cennetime alırdım; ama yalnızca kısa bir süre için! Ardından biraz daha fazla "eğitim" için onu dünyaya geri yollardım.

Bazı pragmatik okuyucular şöyle söyleyebilirler: "Bir insanın söylediği şey üzerinde durmaya ne gerek var; hepsi de aynı şeyi yapmıyorlar mı sonuçta? Bir insanın ne kadar yardımsever olduğu onun kişiliğinden ya da böyle davranma nedeninden daha önemli değil mi?" Yanıtım, "Hayır". Eğer insanların eylemleri yardımseverse, ama yanlış bir ruhla yapılıyorsa, bu yardımların yardımsever olmayan davranışlar kadar zararlı olabileceklerine inanıyorum. Sanırım şu Çin atasözünden çok etkilenmiş olmalıyım: "Yanlış adam doğru birşey yaptığında, genellikle yaptığı şey yanlış olur."

21.
TAOCULUK AHLAĞIN KARŞISINDADIR

AHLAKÇI: Dünyanın gittikçe daha kötüye gidişi karşısında endişelendiğimi söylemeliyim. Tüm nesnel ahlak standartları ortadan kalkıyor gibi. Bugünlerde herkes, "Benim için doğru olan şu" şeklinde konuşuyor, ama gerçekte neyin doğru olduğundan bahsetmiyor. Tüm ahlaki yargılarının öznel tatlara ve tercihlere indiğini söylüyorlar. Ve nesnel ahlak kanunlarının ortadan kalkmasıyla da, uygarlığın hızla kendi sonunu hazırlayacağına hiç şüphe yok!

TAOCU: O halde doğru insanla konuşuyorsun. Ben de nesnel ahlak standartlarına gönülden inanan bir insanım.

AHLAKÇI: Gerçekten mi? Ne kadar harikulade birşey! Böyle ahlağın kalmadığı zamanlarda senin gibi birisiyle karşılaşmak ne büyük bir zevk anlatamam. Aynı zamanda ahlak ilminin mantığına da ilgi duyuyor musun? Örneğin ahlak ilminin kesin bir belit haline getirilip getirilemeyeceği sorusunu düşündün mü?

TAOCU: Seni anladığımı sanmıyorum.

AHLAKÇI: Yani tüm ahlak ilmi sınırlı sayıda tahminden (ahlaki açıdan kabul edilmiş gerçeklerden) doğabilir mi, yoksa bunun için sınırsız sayıda bu tür gerçek ilkeler mi gerekli?

TAOCU: Şey, bence kesinlikle sınırlı sayıda olmalı.

Gerçekten de son derece sınrlı bir sayı; tam olarak söylemek gerekirse bir tane yeterli! Ahlak kurallarının tümü bir tek ilkeye indirgenebilir.

AHLAKÇI (Sabırsızlıkla): Peki bu ilke nedir? Belki de buna Altın Kural demeliyim?

TAOCU: Yok, yok hayır! Benim ilkem çok daha basit birşey. Yalnızca, herkesin istediği şeyi yapma hakkı olduğu ilkesi.

AHLAKÇI (Şaşkınlıktan doğan bir anlık sessizliğin ardından): Aman Tanrım! Tüm yaşamım boyunca böylesine haince, böylesine vahşi bir şekilde aldatılmamıştım. Sana tüm kalbimle güvenmeye, ahlakçı bir dost olarak kabul etmeye hazırdım ve sen karşıma, hayatım boyunca duyduğum en canavarca, ahlaksız bile değil, ahlak karşıtı bir duyguyla çıktın! Lütfen beni bağışla halen şaşkın haldeyim.

TAOCU: Ama ben bu duyguyu ahlak karşıtı birşey olarak görmüyorum.

AHLAKÇI: Tabii ki ahlak karşıtı! Herşeyden önce, herkesin canının istediği şeyi yapması kesinlikle kargaşa (anarşi) doğurur.

TAOCU: Hayır, hiç de öyle değil! Eğer insanlar kanun istiyorlarsa, kesinlikle bunu yürürlüğe koyma hakkına sahiptirler. Bir suçlunun bu kanunlara karşı gelme hakkı vardır, polisin suçluyu tutuklama hakkı vardır, hakimin suçluyu hapse atma hakkı vardır, vs.

AHLAKÇI: Hey, bir dakika dur, bana bilgiç bir oyun oynuyorsun! Eğer suçlunun kanunları bozma hakkı varsa (ki yok) o zaman polisin onu tutuklama hakkı olmayacaktır.

TAOCU: Neden olmasın?

AHLAKÇI: Çünkü, eğer bir insanın birşey yapma hak-

kı varsa, bir başkasının onu durdurma ya da yaptığı şeyden dolayı cezalandırma hakkı yoktur.

TAOCU: Fakat bu doğru olamaz, çünkü sana herkesin istediğini yapma hakkına sahip olduğunu söylemiştim.

AHLAKÇI: O halde *hak* sözcüğünü tümüyle anlamsız bir şekilde kullanıyorsun. Akla uygun bir *hak* düşüncesine göre, eğer insanın belli birşey yapma hakkı varsa, o zaman bir başka insanın onu durdurma hakkı yoktur.

TAOCU: Ama bu doğru değil. Benim savunduğum hak düşüncesine göre senin önermen kesinlikle yanlış, çünkü iki farklı insan birbirleriyle çelişen şeyler yapmak isteyebilir.

AHLAKÇI: O halde tutarsız davranıyorsun. Çünkü hak sözcüğünün, herkesin istediği şeyi yapmaya hakkı olduğu yolunda hiçbir olası yorumu yapılamaz.

TAOCU: Senin *hak* kavramına göre herkesin istediğini yapma hakkına sahip olmasının kesinlikle yanlış olduğunu kabul ediyorum. Bununla birlikte, hak kavramının herhangi bir yorumu yapılmadığında herkesin istediğini yapma hakkı olduğu bir gerçektir.

AHLAKÇI: Böyle bir yorum olamaz!

TAOCU: Kesinlikle olur.

AHLAKÇI: Hayır olamaz!

TAOCU: Bu konuda bahse girer misin?

AHLAKÇI: Hem de herşeyimle!

TAOCU: O halde ne yazık ki kaybedeceksin. Yalnızca, eğer eylemde bulunan kişi, bu eylemde bulunmak isterse eylemin haklı olacağı bir durumu düşün. Bu tanıma göre, kişinin istediği şeyi yapma hakkının olup olmadığından bahsetmek bile saçmadır.

AHLAKÇI: Aman Tanrım, ne kadar ucuz bir felsefi

oyun! Anlamsız ve saçma kelime oyunları yapıp gerçeklerle ilgisi olmayan iddialarda bulunuyorsun. Tabii ki senin hak yorumuna göre, söylediğin şey saçma da olsa doğru. Fakat aklı başında hangi insan böyle korkunç bir tanımı kabul eder?

TAOCU: Pekçok ilginç noktanın doğmasına neden oldun. İlk önce, kabul edilebilir herhangi bir hak tanımına göre insanın istediği şeyi yapamayacağını, ama eğer hiçbir tanım olmazsa o zaman böyle birşey yapabileceğini söyledin. Bu nedenle ben de her ne kadar olasılıkla kabul edilmeyecek bir tanım da olsa sana karşıt bir örnek olarak bir tanım verdim.

AHLAKÇI: Fakat kelimelerle oynadığını söylerken anlatmak istediğim şey işte buydu. Kabul edilmeyecek bir tanım olduğunu bile bile neden bana böyle bir tanım sunuyorsun?

TAOCU: Son derece önemli bir noktayı belirtmek için! Temelde nesnel ahlak standartlarının eksikliğini kınıyordun. Sana, istediğin şeyin yalnızca nesnellik olmadığını göstermeye çalışıyorum. *Doğru* ve *yanlışın* pekçok farklı nesnel tanımı yapılabilir ve bunların tümü de değerlidir. Fakat bu tanımı kabul etmen için, bunun tüm öznel standartlarını onaylaması gerekir.

AHLAKÇI: Elbette! Peki ama buna ne olmuş?

TAOCU: Temelde ahlaki öznelliği kınıyordun ve ben de sana, son çözümlememde eleştirdiğin insanlardan daha az öznel olmadığını gösterdim. Tabii ki öznel ahlakçılar özneldir, ama en azından bunu farkedebilecek kadar dürüsttürler. Nesnel olarak tanımlanan insanları eleştirmemin asıl nedeni, onların da en az öznel ahlakçılar kadar öznel olma-

ları ama bunu farketmemeleridir. Bu insanlar kendi öznelliklerini bir nesnellik paravanının ardına saklarlar.

AHLAKÇI: Peki ya Tanrı'ya inanan nesnel ahlakçılar? Tanrı'nın iradesine uygun olarak iyiyi tanımlarlar. Bu durumda öznel bir yan olabilir mi hiç?

TAOCU: Tabii ki olur! Soyut olarak nesnel görülebilir. Buradaki asıl sorun, kişinin din seçiminin (inandığı Tanrı'nın doğasının) tümüyle öznel tutumlarla belirlenmesidir. Bu nedenle birisi, "Ben böyle hissettiğim için değil, Tanrı'nın ahlak sistemi böyle bir talepte buluduğu için şöyle yapmalısın" dediğinde, güçlü bir şekilde o insanın bir nesnellik paravanının ardına kendi öznel duygularını gizlediğini hissederim. Ama bu şekilde dürüstçe tanımlandığında nesnelliğin karşısında değilim.

AHLAKÇI: Eğer ben gerçekten de kendi öznelliğimi bir nesnellik perdesinin ardına saklıyorsum, o halde sana göre kesinlikle böyle birşey yapmaya hakkım var! Yani yine de istediğim şeyi yapma hakkım olduğunu söylüyorsun!

TAOCU: Bu, konunun mantıksızlığını ispat etmek için yapılan yetersiz bir tartışma girişimi, ama gene de bir noktayı aydınlatmamıza yarayacağı için konuyu buraya getirdiğine sevindim.

Tabii ki böyle birşey yapma *hakkın* var! Ben bunu sorgulamıyorum. Fakat gerçekte böyle bir hakka sahip olmak istemediğine inanıyorum! Dürüstlüğün, meziyetlerinden bir tanesi olduğunu bilecek kadar iyi tanıyorum seni. Kendi öznelliğini bilinçli bir şekilde ya da kasten bir nesnellik maskesinin ardına sakladığına inanmıyorum. Böyle birşey yaptığını bilmiyorsun. Seni ikna etmeye çalışmamın tek nedeni, yaptığın şeyi bir kez anladığında artık böyle yapmaya devam et-

meyeceğine dair duyduğum kesin inanç. Görüyor musun, ikimizin arasındaki temel farklılık benim, insanların ihtiyaçlarının temelde iyi olduğuna senden daha fazla inanç duymam.

AHLAKÇI: İyi de, yeniden, insanın isteği şeyi yapmaya hakkı olduğu konusuna dönelim. Benim asıl canımı sıkan şey şu *"istediğini yapmak"* sözcüğü. Bana karşı dürüst ol, bu ifaden ahlağın tümüyle reddi anlamına gelmiyor mu?

TAOCU: Mantıksal açıdan belki de öyle. Ama psikolojik açıdan kesinlikle değil! İnsanların çoğu benim bu ifademden, yalnızca ahlağın reddinden daha fazla şaşırıyorlar. Ahlak karşıtları, ahlakçılara karşı yeni bir ürkütücü düşünce sunamayacak kadar uzun bir süredir var. Bu nedenle ahlak karşıtı bir insan nesnel ahlak gerçekliğini reddettiğinde, ahlakçı kesinlikle bunun karşısında yer alacak, ama gene de bu durumun kendi inancını bozmasına izin vermeden yoluna devam edecektir. Fakat birisi çıkıp da doğru ve yanlış gibi şeylerin varolduğunu, ama herkesin de istediğini yapma hakkının varolduğunu söylediği zaman, bu ahlak karşıtı birşey olarak değil ahlağın korkunç bir şekilde saptırılması olarak görülür!

AHLAKÇI: Doğru. Peki, söylediğin şeyin insanları şaşırtacağını bildiğin halde neden böyle birşey söylüyorsun?

TAOCU: Çünkü bir kez daha söylemem gerekirse, seni şaşkınlığa düşürmemek adına doğruyu ya da benim doğru olarak bildiğim şeyi saklamamı istemeyeceğini bilecek kadar iyi tanıyorum seni.

AHLAKÇI: Fakat bunun doğru olduğuna gerçekten de inanıyor musun? Söylediğin şeyde tehlikeli bir yan bulmuyor musun? Bunun, hayal bile edilemeyecek kadar korkunç

davranışları haklı kılmak için nasıl kullanılabileceğini farketmiyor musun?

TAOCU: Böyle birşey hayal edebiliyorum ama, böyle bir olasılık karşısında senden daha az korkuyorum. Tekrarlıyorum, ikimizin arasındaki temel fark, insanın doğasındaki iyiliğe benim senden daha fazla güven duymam. Bu nedenle insanları istediklerini yapacaklarından senden daha az korku duyuyorum. Gerçekten de benim söylediğim şeyle şu ünlü (ve daha fazla kabul edilen) "Tanrı'yı sev ve istediğin şeyi yap" deyişi arasında çok büyük bir fark var mı?

AHLAKÇI: Korkarım ki gerçekçilikten uzaklaşmaya başladın. Sen insanların, temel güdülerinin iyi olduğunu, doğal ilkel güdülerinin mantık ve ahlak tarafından dizginlenmedikçe tehlikeli olduğunu bildiklerine inanıyorsun. Tümüyle id'ine göre hareket eden bir insan hem kendini hem de toplumu tehdit eder. Tümüyle gerçek bir toplumsal varlık yaratmak için alt ben'in (id), ben (ego) ve üst ben (süper ego) tarafından denetim altına alınması gerekir.

TAOCU: Sanırım bu söylediğini daha önceden de duydum!

AHLAKÇI: Hayır söylediğim şeyler kesinlikle özgün! En önemlisi de bunların doğru olması.

TAOCU: Bana göre ise yanlış.

AHLAKÇI: Biraz dogmatikliğe kaymadın mı?

TAOCU: Elbette! Ama senden daha fazla değil.

AHLAKÇI: Bu çocukça nokta üzerinde tartışıp durmayalım. Benim savunduğum düşüncenin yanlış olduğunu nereden biliyorsun?

TAOCU: Bunu *bildiğimi* iddia etmiyorum; bu konu tümüyle tartışmaya açık. Yaşam deneyimlerim beni, tanımla-

dığın bu durumun, yani alt ben'in vahşi, tehlikeli bir hayvan olduğu ve üst ben'in de alt ben'i denetim altında tutan intikamcı bir kahraman olduğu görüşünün tümüyle hatalı olduğunu gördüğüm bir noktaya ulaştırdı. Eğer kullandığın şu Freudçu terimleri kullanmam gerekirse (ki genelde kullanmam), benim çizeceğim resim seninkinin tam zıddı olur. Ben zavallı, itilip kakılan alt ben'i son derece sevecen ve sevimli bir varlık olarak görüyorum. Üst ben ise alt ben'i zincirleyip ona işkence ederek, karşılığında düşmanca tepki vermesine ve bazen de şiddete başvurmasına neden oluyor. Ardından üst ben, zaferiyle böbürlenir bir edayla kahkahalar atıp, "şu alt ben'in *gerçekte* ne kadar hırçın bir yaratık olduğuna bakın!" diyor. "Şimdi, onu neden hapsettiğimi anlıyorsunuzdur. Eğer onu hapsetmesem ne büyük zararlar verebileceğini bir düşünün!" Bu durum tıpkı, köpeğine güvenmeyen ve onu sürekli olarak zincire bağlı tutan bir insanın durumuna benzetiyor. Zincirleme işlemi açık bir şekilde köpeği hırçın bir hale getirir ve bu durumda köpeğin sahibi, "böyle hırçın bir köpeğin neden zincirlenmesi gerektiğini işte şimdi anladınız!"der.

AHLAKÇI: İyi de biz alt ben'den ve üst ben'den bahsediyoruz. Peki ben, sahneye nasıl çıkıyor?

TAOCU: Bu tümüyle kişiye bağlı birşey. Senin ben'in açıkca görülebileceği gibi üst ben'inin yanında, benimkisi ise alt ben'imin yanında.

AHLAKÇI: Bana dürüstçe söyle, biz ahlakçılar neden bu kadar ürkütücü görünüyoruz? Neden bizim karşımızda yer alıyorsun? Bunun nedeni yalnızca, biraz önce söylediğin gibi kendi öznelliğimizi bir nesnellik maskesinin ardına saklamamız mı?

TAOCU: Hayır, bundan daha fazlası var! George Berkeley'in filozofları eleştiren şu etkileyici sözlerini anımsıyor olabilirsin: "ilk önce bir toz bulutu kaldırırlar, ardından da hiç birşey göremediklerinden yakınırlar." Benim ahlakçıları eleştirmem biraz daha şiddetli bir şekilde olsa da bu ifadeye çok benziyor. Anımsarsan, tüm tartışmamız, senin bu dünyada ahlaksızlığın gittikçe arttığını söylemenle başladı. Ahlakçıların çoğu durmadan dünyadaki ahlaksızlıktan bahseder dururlar, ama bana göre bu sorunun temel kaynağı gene ahlakçıların kendileridir. Ahlağı tavsiye etmelerine karşın (ya da bu nedenle!) diğer gruplara oranla çok daha fazla bir şekilde insanların ahlaksızlaşmalarına neden olurlar. Yani kendi kınadıkları soruna kendileri neden olurlar.

AHLAKÇI: Doğruyu söylemem gerekirse, bu, yaşamım boyunca duyduğum en adaletsiz suçlama!

TAOCU: Üzgünüm, ama dürüst olmak zorundayım. Hem bu duruma benzeyen daha pek çok durum var. Geçenlerde bir tıp uzmanı, günümüzde insan sağlığı için en büyük tehlikenin (kanserden sonra) kötü doktorlar olduğunu söyledi. Bu konuda, bunun doğru olup olmadığını söyleyebilecek kadar bilgili değilim, ama bu sözler beni hiç şaşırtmadı! Aynı zamanda ondokuzuncu yüzyıl tıbbının, iyileştirdiği insanlardan çok daha fazla sayıda insanı hastalandırdığını ve öldürdüğünü de duydum. Bu son derece mantıklı birşey! Ekonomistlerin, dünyanın en berbat ekonomik sorunlarının kaynağı olmaları da bu sorgulamanın dışında değil. Psikiyatristlere giden ebeveynler bazen çocuklarının işledikleri suçların ve diğer sinirceli (nevrotik) sorunlarının temel nedenlerinin kendileri olduğunu görürler. Psikiyatri de benzeri sorunlara karşı bağışık değildir. Bazı insanlar psikiyatri biliminin, bir-

kaç insana yardımcı olması dışında, toplumumuzda artan temel sinircenin asıl nedeni olduğunu hissetmektedirler. Görebileceğin gibi, "bir toz bulutu kaldırmak ve ardından hiç bir şey görememekten yakınmak "eleştirisi yalnızca filozofları kapsamıyor. O halde neden ahlakçılar bu eleştirinin dışında kalsınlar.

AHLAKÇI: Fakat bana söylediklerin yalnızca birer benzetmeden ibaret! Bana ahlakçıların nasıl olup da dünyadaki ahlak sorunlarına neden olduklarını anlatmadın.

TAOCU: Sana bunu bir şekilde açıkladım aslında. Üst ben'in alt ben'i tıpkı bir hayvan gibi zincire vurduğu, bu nedenle alt ben'in saldırgan hale gelmesine neden olduğu ve ardından da alt ben'i sürekli hırçın olmakla suçladığı yolunda söylediklerimi anımsa. Bu konuda senin için biraz daha konuşayım; ama bu kez daha az Freudçu terimler kullanacağım.

Gözlenecek temel nokta, ahlakçı olmakla insancı olmak arasındaki tüm farklardır. Bence *insancı* sözcüğü tüm sorunumuzun merkezini oluşturuyor. Sen ahlağı öne sürüyorsun. Ben ise insanı yüreklendiriyorum. Sen "doğru ve yanlış" üzerinde duruyorsun, bense doğal sevginin değeri üzerinde duruyorum. Ben bir insanın mantıki açıdan hem ahlakçı hem de insancı olamayacağını iddia etmiyorum, yalnızca şu ana dek böyle birisiyle karşılaşmadığımı söylüyorum! Aslında böyle bir insan olduğuna da inanmıyorum. Tüm yaşam deneyimlerim bana, bu ikisinin alışılmadık bir derecede birbirleriyle ters bir ilişki içinde olduklarını gösterdi. Şu ana kadar gerçekten iyi kalpli bir ahlakçıyla karşılaşmadım. Şu ana kadar ahlakçı olan iyi kalpli bir insan ve bir insancı görmedim. Ve böyle birisinin varolmadığına da şüphem yok! Ah-

lakçılık ve insancılık, doğal olarak birbirlerine tümüyle zıt iki şey.

AHLAKÇI: Kullandığın *insancı* sözcüğünü tam olarak anladığımı sanmıyorum, dahası bunu ahlakçılığın karşıtı olarak kabul etmene de şaşırdım.

TAOCU: İnsancı birisi, sevecen, nazik ve kibardır. Böyle davranması gerektiğine ya da böyle bir "görevi" olduğuna inanmaz; yalnızca basit bir şekilde böyle bir insandır. Komşusuna, "böyle davranması gerektiği için" böyle davranmaz, yalnızca içinden böyle gelir. Bu nedenle eğer bir insan insancıysa, onun için ahlağa ne gerek var? Zaten yapmak istediği bir şeyi, bir insanın ona yapması gerektiğini söylemesine ne gerek var?

AHLAKÇI: Tamam, senin neden bahsettiğini şimdi anladım; sen azizlerden bahsediyorsun! Aziz dolu bir dünyada tabii ki ahlağa ihtiyaç yoktur; tıpkı sağlıklı insanla dolu bir dünyada doktora ihtiyaç olmadığı gibi. Ama ne yazık ki dünya azizlerle dolu değil. Eğer herkes senin adlandırdığın gibi "insancı" olsaydı, herşey iyi olurdu. Ama insanların çoğu temelde bu kadar iyi değil. İnsanlar komşularını sevmiyorlar; ilk fırsatta kendi bencil çıkarları için komşularını sömürüyorlar. İşte bu nedenle de biz ahlakçıların onları denetlemesi gerekiyor.

TAOCU: Onları denetlemek mi? Kulağa ne kadar da hoş geliyor! Peki onları denetlemekte başarılı olabiliyor musunuz?

AHLAKÇI: Her zaman başarılı olduğumuzu söyleyemem, ama elimizden geleni yapıyoruz. Ne de olsa bir doktoru, eğer vicdani olarak elinden gelen herşeyi yapmışsa hastalığı denetleyemediği için suçlayamazsın. Biz ahlakçılar birer

tanrı değiliz, bu nedenle de çabalarımızın başarılı olacağını garantileyemeyiz. Yapabileceğimiz tekşey, insanlara daha insancıl olmaları gerektiğini söylemek, ama onları böyle davranmaya zorlayamayız. Ne de olsa insanların özgür iradeleri var.

TAOCU: Ve yaptığın şey birkez olsun insanları daha insancıl yapacağına daha az insancıl yapmadı öyle mi?

AHLAKÇI: Tabii ki hayır, ne kadar korkunç bir düşünce bu! İnsanlara açık bir şekilde *daha* insancıl olmaları gerektiğini söylemiyor muyuz?

TAOCU: Kesinlikle! Ve sorun da bu zaten. Bir insana daha insancıl olması gerektiğini ya da insancıl olmanın onların "görevi" olduğunu söylemenin, insanları daha insancıl olmasını sağlayacağına inanmanızın nedeni ne? Bence böyle birşeyin insanlar üzerinde tam tersi bir etkisi olacaktır. Yapmaya çalıştığımız şey sevmeyi emretmek. Ve sevgi, tıpkı değerli bir çiçek gibi, büyümeye zorlandıkça solar. Sizi eleştirmemin tek nedeni, yalnızca zorlanmadığı zaman zengileşecek olan birşeyi zorladığınızda açığa çıkan olumsuz etkiler. Siz ahlakçıların, kendi karşı çıktığınız sorunlar yarattığınızı söylerken anlatmak istediğim şey buydu.

AHLAKÇI: Hayır, hayır anlamadın! Ben insanlara birbirlerini sevmelerini emretmiyorum. Ben de en az senin kadar sevmenin emredilemeyeceğini biliyorum. Eğer insanlar birbirlerini, ahlağa gerek kalmayacak kadar sevseler dünyanın çok güzel bir yer olacağını biliyorum, ama yaşamın acı gerçeği şu ki, böyle bir dünyada yaşamıyoruz. Bu nedenle ahlak gerekli. Ama ben insanın komşusunu sevmesini emretmiyorum; bunun olanaksız olduğunu biliyorum. Benim emrettiğim şey şu: Komşunuzu o kadar fazla sevmeseniz de, gö-

reviniz ona karşı doğru bir şekilde davranmaktır. Ben bir gerçekçiyim.

TAOCU: Ben de senin bir gerçekçi olmadığını söylüyorum. Doğru davranmak, adillik, görev ya da bağlılık emrinin sevgi emrinden daha başarılı olamayacağını söylüyorum.

İsa bile, en aydınlanmış anlarında, bu noktanın derin önemini farketmişti. Fahişelere ve günahkarlara karşı tutumu, "Size çok ayıp, çok rezilsiniz! Sizi bu şekilde kabul edip sevemem. Eğer benim bağışlayıcılığımı ve sevigimi istiyorsanız önce değişmelisiniz" şeklinde değildi. Hayır, onun yaklaşımı şöyleydi: "Sizi seviyor ve tümüyle anlıyorum ve neden günaha girdiğinizi biliyorum. Sizi olduğunuz gibi kabul ediyor ve seviyorum. Sizi sevdiğim için de, kendi hatırınız için günaha girmeyi bırakacağınızı umuyorum, çünkü günahkarlığınız sizi mutsuzlaştırıyor."

AHLAKÇI: İyi bir İsa yorumcususun! İsa'nın "Herkesin istediğini yapma hakkı vardır", diyeceğine inanıyor musun?

TAOCU: Hayır, böyle söyleyeceğine inanmıyorum. Ama söylediğim anlamda, harekete geçirici noktalarımız aynı etkiye sahip. İnsancılığa karşıt olduğu sürece ahlakçılığı alaşağı etmek benim için bir hayli zevkli oluyor.

AHLAKÇI: İyi ama ahlakçılar neden insancılığa karşı olsunlar? Biz insancılığı öğütlemiyor muyuz?

TAOCU: Bu konuda daha önceden de konuşmuştuk. Benim üzerinde durduğum şey, insancılığ n öğütlenemeyeceği. Öğütlemek, onu yoketmekten başka bir işe yaramaz. Korkarım ki halen söylediğim şeyi anlamıyorsun.

Sana bir diğer Hıristiyan kaynağını aktarayım. Waldo Beach ve H. Richard Neibuhr tarafından yazılan *Hıristiyan*

Ahlağı adlı kitapta St. Paul hakkında şu harikulade paragraf vardır:

Aziz Paul'ün kanun üzerindeki tüm düşünceleri, İsa'nın, iyi bir ağacın iyi meyveler vereceği ve dıştan gelecek hiç bir idarenin insanı gerçekten íyi yapamayacağı şeklindeki düşüncesinin geliştirilmiş şekli olarak ele alınabilir. Bu noktaya kadar zorunlu ahlak kanunları insan için dışsal birşey olarak "şunu yapmalısın", "bunu yapmamalısın" şeklinde kalır ve insanı temelde iyi bir insan yapmaz; insanın güdülerini geliştirmez. Kanunun içeriği değil de onun zorunlu hale getirilmiş biçimi, insanın içinde varolduğu düşünülen ve kanunun amacının zıddı olan bir arzunun akrabasıdır. Dahası, insanlara emirler vermek, insanların kişisel iradelerinin doğmasına ve böylece de onları kanunları bozmaya zorlanmalarına neden olmaktadır. Zorunlulukların olduğu yerde yetişkinler de tıpkı çocuklar gibi, yasaklanan şeyin ne kadar yakınına yaklaşabileceklerini görmek için dayanılmaz bir arzu duyarlar. Yine aynı şekilde zorunlu kanunlar, İsa'nın içindeki ve bilinçli iyilikten çok daha cezbedici, çok daha verimli olan doğuştan gelen, zorlamasız, cana yakın davranışları doğuramaz.[1]

Bu paragrafı çok daha dikkat çekici buluyorum! Benim ahlaki felsefemi, söylediğim herşeyden çok daha iyi açıklıyor. Son derece şaşırmama karşın, bu paragraf, Hıristiyanlığın pek çok Hıristiyan tarafından bilinmeyen bir kolunu belirtiyor.

AHLAKÇI: "Hıristiyanlığın bir kolu" demene sevindim, çünkü tüm Hıristiyanların böyle olması çok zor. Tüm öğreti-

yi bu yaklaşımla yorumlamak, insanları en çok yanlış yola sürükleyen şey olacaktır.

TAOCU: Evet, ne yazık ki bunu ben de farkkettim.

AHLAKÇI: Neden ne yazık ki dedin?

TAOCU: Çünkü bir dini, hatta ateizmi bile reddetmeyi çok zor ve acı verici birşey olarak görüyorum. Birbirlerinin karşısında yer alsalar da keşke tüm dinleri kabul edebilseydim. Herbiri de bazıları iyi, bazıları kötü, bazılarıysa birbirinin aynı olan pekçok özellikten oluşuyor. Yapabileceğim en iyi şey, herbirinin içindeki en iyi yanı alıp bunları elimden geldiğince iyi bir şekilde bir araya getirmek. Özellikle, Aziz Paul hakkında yazılan biraz önce okuduğum yazı, Hıristiyanlığın en çok sevdiğim yanı üzerinde duruyor.

AHLAKÇI: Elbette! Çünkü yalnızca kendi amacına uygun kavramları alıyorsun. Aynı hatayı peşpeşe yapmaya devam ediyorsun. Biraz önce okuduğun yazının son cümlesini ele alalım: "Yine aynı şekilde zorunlu kanunlar, İsa'nın içindeki ve bilinçli iyilikten çok daha cezbedici, çok daha verimli olan doğuştan gelen, zorlamasız, cana yakın davranışları doğuramaz." Bu, İsa gibi olanlar için iyi ama, keşke senin ve benim birer İsa olmadığımızı kafana soksan. Bizler doğasının bir kısmı iyi, bir kısmı kötü olan insanoğullarıyız. Şüphesiz ki İsa'nın kendiliğinden doğan iyiliği, bilinçli iyilikten çok daha çekici ve çok daha verimli'dir. Evet, bu İsa için iyi birşey, ama bizler İsa değiliz. Biz faniler zor yolu öğrenmeliyiz. Kendiliğinden doğan iyilik, bilinçli iyilikten daha iyi olsa da, bilinçli iyilik hiç iyilik yapmamaktan daha iyidir. Ve fanilerin çoğu iyiliği bilinçli bir yolla öğrenebileceklerine göre, ne yazık ki yürünmesi gereken yol budur.

Sanıyorum biraz sonra ifade edeceğim düşünce, bize bu

konuda yardımcı olabilir. Kant, kendisinin "iyi irade" ve "kutsal irade" olarak adlandırdığı şey arasında dikkat çekici bir ayrım yapmıştı. İyi bir iradesi olan insan göreve ve erdeme, bunların hatırı için bağlanır, ama bu, onun bir temele ya da bayağı dürtülere sahip olmadığı anlamına gelmez. Bununla birlikte iyi iradenin erdemiyle, disiplin ve kendini red etme yardımıyla daha az değerli olan doğal dürtülerini yener. Bu, acı verici bir süreçtir ama insan bu acıyı yenecek niteliklere sahiptir. Kutsal iradeye sahip olan bir insan ise zaten ilk elden yanlış olan birşeyi yapmayı arzulamayacaktır. Yenmesi gereken hiç bir kötü arzusu yoktur. Böylece, örneğin iyi iradesi olan bir insan, komşusunun malını çalmayı arzu edebilir ama bu arzuyu yenecektir, çünkü bunun yanlış olduğunu bilmektedir. Kutsal iradesi olan bir insan ise komşusunun malını çalmayı bile arzulamayacaktır.

TAOCU: İkisinin içinden kutsal iradeyi tercih ederim.

AHLAKÇI: Doğal olarak. Ben de öyle. Kutsal irade bir insanın sahip olabileceği en büyük mutluluktur. Fakat bu, kazanılması gereken birşey! Fakat sen ya da ben, kutsal bir iradeye sahip olma ayrıcalığını haketmek için ne yaptık? Kutsal irade Tanrı gibi, İsa gibi, melek ya da aziz gibi olanlara aitttir. Biz faniler pek ender olarak kutsal iradeyle doğarız; hatta iyi iradeyle doğmuşsak bile kendimizi yeterince şanslı sayabiliriz. İnsan ilk önce iyi irade aşamasında çabalamalı, büyük bir disiplin ve çaba yardımıyla temel dürtülerini yenmelidir. O zaman kutsal iradeyle ödüllendirilebilir. Fakat kutsal irade bir ödüldür. Bunu unutma!

TAOCU: Söylediklerini tümüyle anladım. Ama bunlara inanmıyorum.

AHLAKÇI: Tabii ki inanmıyorsun! Senin tüm hatan da

bu zaten! Sen iyiliği tıpkı güzel bir çiçek ya da ağaç gibi kendiliğinden büyüyen birşey olarak kabul ediyorsun. Ama öyle değil. Tıpkı yaşamdaki pek çok şey gibi onun da bilinçli olarak geliştirilmesi gerekir. Bu da adanmışlık ve disiplini gerektirir.

TAOCU: Bu, dünyada inanacağım son şey olabilir herhalde!

AHLAKÇI: İstediğin şeye inanmak senin hakkın. Ne olursa olsun, insafsız gibi görünse de söylediğim şey doğru.

TAOCU: Gerçekten de insafsızca görünüyor! Hatta yalnızca insafsızca görünmekle kalmıyor, gerçekte de insafsızca birşey! "insafsız" sözcüğünü kullanmana sevindim, çünkü tüm tartışmamızın anahtar noktasını oluşturduğuna inanıyorum. Evet, ahlakçılarda eleştirdiğim ana nokta onların çok insafsız olmaları. Ahlakçıların çoğu, insanın merhametinin kesinlikle en değerli şey olduğu konusunda benimle aynı görüşte. Fakat yöntemlerimiz gündüz ve gece kadar birbirinden farklı şeyler. Ben, tüm ahlak felsefemin bir tek cümleye indirgenebileceğine inanıyorum: "Merhamet, insafsızlıkla öğretilemez!" Sanırım sana deminden beri anlatmaya çalıştığım şey bu. Merhameti insafsızlıkla öğretme çabası, şu meşhur, tüm savaşları bitirecek savaş safsatasına benziyor. İnsafsızlık yalnızca insafsızlık doğurur; asla merhamet doğurmaz. Bunun Hıristiyanlığın temel mesajı olduğunu inanıyorum. Bu aynı zamanda kesinlikle Toculuğun da merkezi ahlak mesajı. Biraz önce sana okuduğum Aziz Paul hakkındaki yazı Lao Tzu'nun bir tek cümlesine indirgenebilir. Konfiçyüs'ün "Ahlak" tutumunu eleştirirken şöyle söylemiştir: "İyilik ve görev konusunda yaptığınız tüm şu yaygaraları bir yana bırakın, o zaman insanlar yeniden birbirlerini sevmeye

başlayacaklardır." İşte benim felsefem kısaca bu! İyilik ve görev konusunda yaptığınız tüm şu yaygaraları bir yana bırakın, o zaman insanlar yeniden birbirlerini sevmeye başlayacaklardır.

AHLAKÇI (Bir anlık duraklamadan sonra): Senin, şu kendini adamış Taoculardan olduğunu farketmemiştim. Ne yazık ki seni görev ve disiplin gibi daha kahramanca erdemlerin gerekliliğine ikna etmeye çabalamamın yararı yok. Ben gerçekten de tam olarak Batı tarzında bir ahlakçıyım ve benim görüş açım ikici. Ama bu ikicilik, Taocuların da kabul ettiği gibi benim yarattığım birşey değil, tümüyle gerçek birşey. Gerçekten de görev ve istek arasında bir savaş var ve insanın bu gerçeğe gözlerini kapaması onun yokolmasını sağlamıyor; yalnızca sorunu çözümlemeden bırakıyor. Ama söylediğim gibi, bunu görebileceğin konusunda küçük bir umudum var.

Oldukça geç oldu artık ayrılmalıyız. Ama önce beni rahatsız eden ve aydınlatmam gereken son birşey var. Bu tartışma ilerledikçe tavırlarındaki değişikliği bir türlü uzlaştıramadım. Önce, "Herkesin istediği şeyi yapma hakkı olduğu" yolundaki şu canavarca iddiaanla başladın ve tartışma ilerledikçe insanlığın, merhametin, sevecenliğin ve sevginin erdeminden bahsetmeye başladın. Kendiliğinden doğan iyilik, sevecenlik dolu bilinçsiz erdem gibi tüm düşüncelerini çocuksu bir gerçekçilikten uzaklaşma olarak kabul etsem de, güdülerinin bu kadar takdire layık ve hayranlık uyandırıcı olduğunu farketmedim. Bütün bunları, söylediğin o korkunç şeyle nasıl uzlaştırabiliyorsun? Lütfen bana karşı dürüst ol ve şunu söyle: İnsanın istediği herşeyi yapma hakkı olduğuna gerçekten inanıyor musun? Yoksa yalnızca kışkırtıcı mı

davranıyorsun?

TAOCU (Gülerek): Bir anlamda kışkırtıcı davranıyordum ve bir anlamda da buna inanıyordum. Farketmedin mi, söylediğim şey seni hala kızdırıyor! Sana bunu şöyle ifade edeyim: Bu ifade, kendine anlam kazandıran herhangi bir durumdan bağımsız; ne inandığımı ya da inanmadığımı söyleyebileceğim, ne de normalde yapacağım ya yapmayacağım birşey. Fakat kendine anlam kazandıran belli durumlarda geçerli olan birşey. "Herkesin istediğini yapma hakkı vardır" sözünü, yalnızca fazla ahlakçı olduğunu hissettiğim insanların yanında söylüyorum. Yani bu ifadeyi yalnızca zıt yöne doğru olan talihsiz eğilimleri dengelemek için kullanıyorum. Bunu özellikle, başkalarından çok kendilerine katı davranan ahlakçılara söyleme eğilimdeyim. *Aslında* onlara söylemeye çalıştığım tek şey, "Umarım kendinizi kendi halinize bırakıp, kendinizle kavga etmekten vazgeçersiniz; böylece kendinizi daha iyi hissedeceğinize inanıyorum." "Herkesin istediği şeyi yapma hakkı var" derken anlatmak istediğim şey buydu. Belki de mesajımı iletmemin en iyi yolu, "eğer bir insan istediği şeyi yapma hakkına sahip olduğuna inanıyorsa, o zaman doğru olan şeyi yapma ihtimali daha fazladır" demem olacaktır.

22. TANRI TAOCU MU?

FANİ: İşte bu nedenle Yüce Tanrım, sana dua ediyorum, belki bu acı çeken zavallı yaratığına merhamet eder de özgür bir iradeye *sahip olma* günahımı affedersin!

TANRI: Sana verdiğim en büyük hediyeyi red mi ediyorsun?

FANİ: Benim üzerimde bu kadar zorlayıcı etkisi olan birşeyi nasıl hediye olarak adlandırabilirsin? Özgür bir iradem var, ama bu benim seçimim değil. Ben asla, özgür bir iradeye sahip olmayı özgür bir şekilde seçmedim. İstesem de istemesem de özgür bir iradeye sahip olmak zorundayım.

TANRI: Neden özgür bir iradeye sahip olmayı istemiyorsun?

FANİ: Çünkü özgür irade, ahlaki sorumluluklar anlamına geliyor ve ahlaki sorumluluklar da benim taşıyamayacağım kadar ağır!

TANRI: Ahlaki sorumlulukları neden bu kadar dayanılmaz buluyorsun?

FANİ: Neden mi? Dürüstçe söylemem gerekirse bunun nedenini açıklayamayacağım; bildiğim tekşey böyle olduğu.

TANRI: Pekala, bu durumda seni tüm ahlaki sorumluluklarından kurtarıyorum, ama yine de seni özgür iradenle bırakıyorum. Bu seni memnun eder mi?

FANİ: (Bir süre durakladıktan sonra): Hayır, korkarım ki etmez.

TANRI: İşte, tam düşündüğüm gibi! Öyleyse senin özgür irade kavramında karşı çıktığın şey yalnızca ahlaki sorumluluklar değil. Peki özgür iradede seni rahatsız eden başka ne var?

FANİ: Özgür iradeye sahip olunca günaha girebilirim ve günahkar olmak istemiyorum!

TANRI: Eğer günahkar olmak istemiyorsan neden olasın?

FANİ: Yüce Tanrım! Neden günaha girdiğimi bilmiyorum, yalnızca günaha giriyorum! Şeytan beni günaha teşvik ediyor ve ne kadar çabalarsam çabalayım buna karşı direnemiyorum.

TANRI: Eğer ona karşı gerçekten dayanamadığın doğruysa, o halde kendi özgür iradenle günaha girmiyorsun ve bu nedenle de (en azından bana göre) günaha girmiş olmuyorsun.

FANİ: Hayır, hayır! Ben yalnızca, eğer daha fazla çabalarsam günaha girmekten uzak durabileceğimi hissediyorum. İradenin sınırsız olduğunu biliyorum. Eğer insan tüm kalbiyle günaha girmemek için iradesini kullanırsa, o zaman günaha girmez.

TANRI: Peki günaha girmemek için elinden geldiğince çabalıyor musun?

FANİ: Dürüst olmam gerekirse bilmiyorum! Bazen elimden geldiğince çabaladığımı hissediyorum, ama geçmişe

baktığımda belki de elimden geldiğince çabalayamamış olmaktan endişeleniyorum.

TANRI: O zaman başka sözcüklerle ifade edersek, günaha girip girmediğini bilmiyorsun. O zaman hiç günaha girmemiş olma olasılığın da var!

FANİ: Tabii ki böyle bir olasılık var, ama belki de günaha girdim ve bu düşünce de beni korkutuyor!

TANRI: Neden günaha girmiş olabileceğin düşüncesi seni korkutuyor.

FANİ: Nedenini bilmiyorum. Bir nedeni, ölümden sonra böyle bir şey için korkunç bir ceza vereceğinin söylenmesi.

TANRI: Hay allah, demek ki seni rahatsız eden şey bu! O halde neden önceden bunu söylemek yerine konuyla ilgili olmayan özgür irade ve sorumluluk gibi şeylerden bahsediyorsun? Neden basit bir şekilde benden, seni günahların için cezalandırmamamı istemiyorsun?

FANİ: Böyle bir isteği kabul etmeyeceğini bilecek kadar gerçekçiyim.

TANRI: Hangi istekleri kabul edeceğimi bilecek kadar gerçekçi olduğunu düşünüyorsun öyle mi? Pekala şimdi sana ne yapacağımı söyleyeceğim. Seni günahlarından tümüyle muaf tutuyorum ve sana, seni asla günahların nedeniyle cezalandırmayacağıma dair kutsal onurum adına söz veriyorum. Anlaştık mı?

FANİ (Büyük bir korkuyla): Hayır, hayır, ne olur bunu yapma

TANRI: Neden? Benim kutsal sözüme güvenmiyor musun?

FANİ: Tabii ki güveniyorum. Ama anlamıyor musun, günaha girmek istemiyorum! Günaha girmekten nefret edi-

yorum. Bu, günaha verilecek herhangi bir cezadan tümüyle fakļı birşey.

TANRI: Bu durumda senin için daha iyi birşey yapacağım. Günaha girme nefretini senin içinden atacağım. İşte sihirli hap! Yalnızca bunu yutman yeterli, böylece günaha girme nefretini yitireceksin. Zevkle ve neşeyle günaha gireceksin, hiçbir pişmanlık, hiçbir nefret duymayacaksın ve gene de ne benim tarafımdan, ne kendin ya da herhangi birşey tarafından cezalandırılmayacaksın. Sonsuza dek neşe dolu olacaksın. işte hap burada

FANİ: Hayır, hayır!

TANRI: Mantıksız davranmıyor musun? Senin için en son engel olan günaha karşı duyduğun nefreti bile ortadan kaldırıyorum.

FANİ: Gene de bu hapı yutmayacağım

TANRI: Neden?

FANİ: Bu hapın, benim gelecekte günaha karşı duyacağım nefreti ortadan kaldıracağını biliyorum, ama şu anki nefretim beni bu hapı yutmaktan alıkoyacak kadar güçlü.

TANRI: Sana bu hapı içmeni buyuruyorum.

FANİ: Reddediyorum!

TANRI: Ne? Kendi özgür iradenle mi reddediyorsun?

FANİ: Evet!

TANRI: Yani özgür iraden oldukça kullanışlı bir hale geliyor öyle değil mi?

FANİ: Anlayamıyorum.

TANRI: Böyle korkunç bir teklifi reddedecek özgür bir iradeye sahip olduğuna memnun değil misin? Bunu isteyip istemediğine aldırmadan eğer seni bu hapı yutmaya zorlasam bundan hoşlanır mısın?

FANİ: Hayır! Ne olur bunu yapma.

TANRI: Tabii ki yapmayacağım; sadece bir noktayı anlamanı sağlamaya çalışıyorum. Pekala, bunu sana başka bir şekilde anlatayım. Seni bu hapı yutmaya zorlamak yerine, özgür iradenin ortadan kaldırılması için ettiğin duayı kabul ettiğimi düşün; o zaman artık özgür iraden olmadığında bu hapı yutacaksın.

FANİ: Ama özgür iradem gidince , bu hapı yutmayı nasıl seçebilirim ki?

TANRI: Sana bunu seçeceğini söylemedim; sana yalnızca o hapı yutacağını söyledim. Bu durumda gerekircilik (deterministik) kanunlarına uygun olarak hareket edecek ve bu hapı yutacaksın.

FANİ: Halen bunu reddediyorum.

TANRI: O halde özgür iradeni ortadan kaldırma önerimi reddediyorsun. Bu, senin şu ilk duandan oldukça farklı öyle değil mi?

FANİ: Şimdi ne anlatmaya çalıştığını anlıyorum. Öne sürdüğün şey son derece dahice, ama ben bunun doğru olduğuna emin değilim. Birkez daha konuşmamız gereken birkaç nokta var.

TANRI: Tabii.

FANİ: Söylediğin iki şey bana karşıt gibi göründü. İlk olarak bir insanın kendi özgür iradesini kullanmadıkça günaha giremeyeceğini söyledin. Ardından, beni özgür irademden yoksun bırakacak bir hap vereceğini ve o zaman istediğim kadar günaha girebileceğimi söyledin. Fakat eğer özgür bir iradem olmazsa o zaman nasıl günaha girebilirim?

TANRI: Tartışmamızın iki bağımsız parçasını birbirine karıştırıyorsun. Hapın seni özgür iradeden yoksun bırakaca-

ğını söylemedim yalnızca günaha girmekten duyduğun nefreti ortadan kaldıracağını söyledim.

FANİ: Ne yazık ki biraz aklım karıştı.

TANRI: Pekala, o zaman taze bir başlangıç yapalım. Senin özgür iradeni ortadan kaldırmayı kabul ettiğimi, ama bununla birlikte şimdi günah olarak kabul ettiğin şeyleri yapacak bir anlayış verdiğimi düşün. Teknik açıdan konuşursak, o zaman günaha girmiş olmayacaksın, çünkü bu eylemleri özgür idarenle yapmayacaksın. Ve bu eylemler hiçbir ahlaki sorumluluk, ahlaki suçluluk ya da ceza taşımayacak. Yine de bu eylemler senin şu an günahkarlık olarak nitelediğin şeyler olacak; hepsi de şu an nefret duyduğun özelliklere sahip olacak, ama bu nefretin ortadan kalkacak. Böylece *artık* bu eylemlere karşı nefret duymayacaksın.

FANİ: Hayır, ama bu eylemlere karşı şu an bir nefret duyuyorum ve şu anki nefretim senin bu önerini kabul etmemi engelleyecek kadar güçlü.

TANRI: Hmm. Peki o zaman bu durumu düzelteyim. Seni, artık benden özgür iradeni ortadan kaldırmanı istemez hale getireceğim.

FANİ (Gönülsüzce): Hayır, sanırım bunu istemiyorum.

TANRI: Pekala bunu yapmayacağım. Ama halen, artık neden özgür iradenden kurtulmayı istemediğin konusunda yeterince aydınlanamadım. Lütfen bana bir kez daha anlat.

FANİ: Çünkü, söylediğin gibi, özgür iradem olmadan günaha giremeyeceğini söyledim.

FANİ: Fakat eğer şu an özgür iradeden kurtulmayı seçersem, o zaman bundan sonraki tüm kötü eylemlerim günah olacak; bu da gelecekte değil, özgür iradeden kurtulmayı seçtiğim şu anda olacak.

TANRI: Çok kötü bir şekilde tuzağa düşmüşsün gibi görünüyor öyle değil mi?

FANİ: Tabii ki tuzağa düştüm. Beni korkunç bir ikili çıkmazın içine soktun.

Şimdi ne yaparsam yapayım hepsi de yanlış. Eğer özgür iradeye sahip olursam günah işlemeye devam edeceğim ve eğer özgür iradeyi bırakırsam (tabii senin yardımınla), şu an böyle birşey yaparak günaha girmiş olacağım.

TANRI: Ama aynı nedenle sen de beni ikili bir çıkmazın içine soktun. Seni özgür iradeyle bırakmaya ya da eğer istersen özgür iradeni ortadan kaldırmaya istekliyim, ama ikisi de seni memnun etmiyor. Sana yardım etmek istiyorum, ama yardım edemeyecek gibiyim.

FANİ: Doğru.

TANRI: Ama bu benim hatam olmadığına göre neden halen bana kızıyorsun?

FANİ: Beni ilk elden böyle kötü bir duruma soktuğun için.

TANRI: Fakat sana göre, seni tatmin etmek için yapabileceğim hiçbirşey yoktu.

FANİ: Şu an yapabileceğin tatminkar birşeyin olmadığını söylemek istiyorsun, ama bu, bir zamanlar beni tatmin edecek birşeyler yapamayacağın anlamına gelmiyor.

TANRI: Neden? Ne yapabilirdim?

FANİ: Bana özgür bir irade vermeyebilirdin. Oysa bana böyle birşey verdiğine göre artık çok geç. Ama bana bunu vermeyebilirdin.

TANRI: Haa, demek ki bu! Sana özgür bir irade vermemiş olsaydım neden daha iyi olurdu?

FANİ: Çünkü o zaman günaha girmem mümkün olma-

yacaktı.

TANRI: Eh, daima yaptığım hataları öğrenmekten memnun olurum.

FANİ: Ne?

TANRI: Biliyorum, biliyorum. Bu sana bir tür kendi kendime kafirlik yapmam olarak görünüyor, öyle değil mi? Neredeyse tam bir mantıki çıkmaz. Bir yandan, sana öğretildiğine göre herhangi bir akıllı varlığın benim hata yapabileceğimi iddia etmesi ahlaki açıdan yanlış. Diğer yandan istediğim her şeyi yapma hakkına sahibim. Ama aynı zamanda ben de akıllı bir varlığım. Bu durumda asıl soru, hata yapabileceğimi iddia etme hakkına sahip miyim değil miyim?

FANİ: Bu kötü bir şaka. Önermelerden bir tanesi tümüyle hatalı. Bana herhangi bir akıllı varlığın senin ilminden şüphelenmesinin yanlış olduğunu değil, yalnızca fanilerin bundan şüphelenmesinin yanlış olduğu öğretildi. Ama sen fani olmadığına göre bu emirden açık bir şekilde özgürsün.

TANRI: Güzel, bunu mantıklı bir düzeyde farkettin. Gene de "hatalarımı öğrenmekten daima memnun olurum" dediğimde şaşırdın.

FANİ: Tabii ki şaşırdım. Senin kendine karşı (şaka olarak söylediğin gibi) kafirliğin nedeniyle ya da gerçekte böyle söyleme hakkın olmadığı gerçeği nedeniyle değil, yalnızca bunu söylediğin için şaşırdım, çünkü bana senin hata yapmadığın öğretildi. Yani, hata yapmanın mümkün olduğunu iddia ettiğin için şaşırdım.

TANRI: Ben bunun mümkün olduğunu iddia etmedim. Söylediğim tek şey, *eğer* hata yaparsam bunları öğrenmekten memnun olacağımdı. Ama bu, *eğer*'in farkedilip edilme-

diği ya da farkedilip edilemeyeceği konusunda hiçbirşey belirtmez.

FANİ: Lütfen bu konu üzerinde konuşmayalım. Bana özgür iradenin verilmesinin bir hata olduğunu kabul ediyor musun etmiyor musun?

TANRI: Bu kesinlikle incelememizi önereceğim şeydi. Bir dakika dur da, şu an içinde buluduğun şu kötü durumu bir gözden geçireyim. Özgür bir iradeye sahip olmak istemiyorsun, çünkü özgür bir iradeye sahip olduğunda günah işleyebilirsin ve günaha girmek istemiyorsun. (Aslında bunu halen şaşırtıcı birşey olarak görsem de bir şekilde günah işlemeyi istemelisin aksi taktirde işleyemeyeceksin. Ama şimdilik bunu bir yana bırakalım.) Diğer yanda, eğer özgür iradenden kurtulmayı kabul edersen o zaman da şu an gelecekteki eylemlerinden sorumlu olacaksın. Bu nedenle sana daha en başından özgür irade vermemeliydim.

FANİ: Kesinlikle!

TANRI: Ne hissettiğini tümüyle biliyorum. Pek çok fani, hatta bazı ilahiyatçılar bile, kendileri değil ben öyle istediğim için özgür bir iradeye sahip olduklarını ve ardından da onları eylemlerinden sorumlu tuttuğum için haksız davrandığımı öne sürerler. Başka sözlerle ifade edersem, benimle daha ilk elden istemeden yaptıkları bir anlaşmaya göre yaşadıklarını hissediyorlar.

FANİ: Kesinlikle öyle.

TANRI: Daha önceden de söylediğim gibi, hissettiklerini tümüyle anlıyorum. Ve bu yakınmanın haklılığını taktir ediyorum. Ama yakınmalar, yalnızca gerçek durum gerçekçi bir şekilde anlaşılmadığında doğar. Bunların ne olduğu konusunda seni aydınlatmak üzereyim ve sanıyorum sonuçlar

seni şaşırtacak. Ama sana bunu doğrudan doğruya söylemek yerine Sokratesçi bir yöntem kullanmaya devam edeceğim. Tekrarlarsak, sana hiç özgür irade vermemiş olmamı arzuluyorsun. Ama iddia ediyorum ki, gerçek nedenleri anladığında bu arzunu artık taşımayacaksın. Savunduğum şeyi kantlamak için sana ne yapacağımı söyleyeceğim. Yeni bir evren, yeni bir uzay-zaman dizisi yaratmak üzereyim. Bu yeni evrende tıpkı senin gibi bir fani doğacak; yani bir anlamda senin yeniden doğacağını söyleyebiliriz. Şimdi bu yeni faniye, yani yeni sana özgür bir irade verebilirim de vermeyebilirim de. Sen hangisini yapmamı istersin.

FANİ (Büyük bir rahatlamayla): Lütfen onu özgür bir iradeye sahip olmaktan esirge.

TANRI: Pekala, söylediğin gibi yapacağım. Ama birşeyi farkettin mi? Özgür iradesi olmayan bu yeni sen her tür korkunç eyleme başvuracak.

FANİ: Ama özgür bir iradesi olmadığı için bunlar günah olmayacak.

TANRI: Sen bunu günah olarak adlandırsan da adlandırmasan da, bu eylemlerin pekçok varlığa büyük acılar verecek korkunç eylemler olacağı gerçeğini değiştiremezsin.

FANİ (Bir anlık duraklamanın ardından): Yüce Tanrım ben yeniden tuzağa düşürdün. Daima aynı oyun. Eğer şimdi senden, özgür iradesi olmayan ve böylece de yaptıkları günah olmayacak olan bu yaratığı yaratmanı istesem, o zaman bu yeni ben gerçekten de bir günahkar olmayacak ama ben, böyle bir seçimde buluduğum için gene günaha girmiş olacağım.

TANRI: Bu durumda senin için daha da iyi birşey yapacağım. Yani bu yeni seni özgür iradeyle yaratıp yaratmaya-

cağıma ben karar vereceğim. Şimdi kararımı şu kağıda yazıyorum ve sana daha sonra göstereceğim. Fakat şu an kararımı verdim ve artık bu karar değiştirilemez; bu kararda senin hiçbir sorumluluğun yok. Şimdi senden şunu öğrenmek istiyorum: Hangi kararı vermemi isterdin? Şunu unutma, bu kararın sorumluluğu tümüyle benim sırtıma yüklenmiş durumda, senin değil. Bu nedenle korkmadan ve tümüyle dürüst bir şekilde hangi kararı vermiş olmamı isteğini söyleyebilirsin.

FANİ (Uzun bir sessizliğin ardından): Ona özgür irade vermiş olmanı umut ediyorum.

TANRI: Çok ilginç! Senin için son engeli de ortadan kaldırdım. Eğer ona özgür bir irade vermesem o zaman ne sen ne de o hiçbir günahın sorumluluğunu üstlenmeyeceksiniz. Öyleyse neden ona özgür irade vermiş olmamı umuyorsun?

FANİ: Çünkü günaha girmiş olsa da olmasa da, eğer sen ona özgür bir irade vermediysen, o zaman insanlara zarar vercek ve ben de insanların acı çektiklerini görmek istemiyorum.

TANRI (Büyük bir rahatlamayla): En sonunda! En sonunda doğru noktayı gördün

FANİ: Peki bu doğru nokta ne?

TANRI: Asıl meselenin günaha girmek olmadığı. Önemli olan, insanların ve diğer tüm canlıların acı çekmemeleri,

FANİ: Tıpkı bir faydacı gibi konuştun.

TANRI: Ben zaten bir faydacıyım.

FANİ: Ne?

TANRI: Evet biliyorum, dini eğitimin sana bunun tersi-

ni öğretti. Sen büyük bir olasılıkla beni faydacı olarak düşünmek yerine Kantçı olarak düşünüyordun; ama ne yazık ki aldığın eğitim yanlıştı.

FANİ: Söyleyecek birşey bulamıyorum.

TANRI: Söyleyecek birşey bulamıyorsun öyle mi? Belki de bu, o kadar da kötü değildir; çünkü gereğinden çok konuşma eğilimindesin. Söyle bakalım, sence daha en başından niçin sana özgür bir irade verdim?

FANİ: Neden mi? Neden böyle birşey yaptığın konusunda pek düşünmedim; tartıştığım tek konu böyle birşey yapmaman gerektiğiydi. Fakat neden böyle yaptın? Sanırım bu konuda düşünebileceğim tek şey alışıldık dini yorumlar: Özgür irade olmayınca insan, kurtuluşu da laneti de hak edemez. Bu nedenle eğer insanın özgür iradesi olmazsa sonsuz yaşam hakkını kazanamaz.

TANRI: Son derece ilginç. Benim sonsuz bir yaşamım var, peki bu yaşamı haketmek için birşey yaptığımı düşünüyor musun?

FANİ: Tabii ki hayır. Senin için durum farklı. Sen zaten o kadar iyi ve mükemmelsin ki, sonsuz yaşama hak kazanmana gerek yok.

TANRI: Gerçeten mi? Bu, beni oldukça imrenilen bir duruma getiriyor öyle değil mi?

FANİ: Seni anladığımı sanmıyorum.

TANRI: Ben sonsuza dek mutluyum, acıdan, kendimi adamaktan, kötü arzularıma karşı çabalayıp durmaktan ya da bu gibi şeylerden tümüyle özgürüm. Bu tür "durumlardan" tümüyle özgür bir şekilde, mutlu ve sonsuz yaşamımın tadını çıkarıyorum. Oysa zavallı ölümlülerin alın teri dökmeleri, acı çekmeleri ve ahlakla ilgili her tür korkunç çatışmay-

la uğraşmaları gerekmekte. Ve bunların tümü ne için? Hatta benim varolup varolmadığımı ya da ölümden sonra bir yaşamın olup olmadığnı bile bilmiyorsun. "İyi" olmaya çalışarak beni ne kadar yatıştırmaya çalışırsan çalış, yaptığın "en iyi" şeyin bile benim için yeterince iyi olduğunu garanti edemezsin. Yani kurtuluşa ulaşmak için hiçbir garantin yok. Yalnızca bunu bir düşün. Ben "kurtuluş"a zaten sahibim ve bunu kazanmak için asla bu acılı süreçten geçmek zorunda kalmadım. Bu nedenle beni biraz olsun kıskanmadın mı?

FANİ: Seni kıskanmak kafirliktir!

TANRI: Hadi canım, saçmalamayı bırak! Şu an din öğretmeninle konuşmuyorsun *benimle* konuşuyorsun. Kafirlik ya da değil, zaten önemli olan şey beni kıskanma hakkına sahip olup olmadığın konusu değil. Beni kıskanıyor musun kıskanmıyor musun?

FANİ: Evet, taii ki kıskanıyorum.

TANRI: Güzel. Zaten şu anki dünya görüşüne göre beni son derece kıskanman gerek. Ama daha gerçekçi bir bakış açısı yakaladığında artık kıskanmayacaksın. Sen, bu dünyadaki yaşamın bir sınav süreci olduğu ve sana özgür irade verilmesinin amacının sonsuz yaşamı hak edip edemeyeceğini görmek için yapılan bir test olduğu yolunda sana öğretilen düşünceyi yutmuşsun. Beni asıl şaşırtan şey şu: Eğer gerçekten de benim bu kadar iyi ve yardımsever olduğuma inanıyorsan, o zaman neden insanların mutluluk ve sonsuz yaşam gibi şeyleri hak etmeleri gerektiğin düşündüğüme inanıyorsun? Neden bu tür şeyleri kazanıp kazanmadıklarına aldırmadan tüm insanlara bunları bağışlamayayım?

FANİ: Ama bana senin ahlak ve adaletinin, iyiliğin mutlulukla ödüllendirilmesini, kötülüğün ise acı ile cezalandırıl-

masını gerektirdiği öğretildi.

TANRI: O halde sana yanlış öğretilmiş.

FANİ: Ama dini yazılar bu düşünceyle dolu. Örneğin Jonathan Edwards'ı ele al; O, "Günahkarlar, öfkeli Tanrı'nın avucundadırlar", diyor. Senin, düşmanlarını tıpkı iğrenç birer akrep gibi cehennem alevlerinin tepesinde tuttuğunu ve onları yalnızca merhametin aracılığıyla nail olabilecekleri kısmetten yoksun bıraktığını söylüyor.

FANİ: İyi ki Jonathan Edwards'ın azarlamalarıyla karşı karşıya kalmadım. Bazı öğütler, gerektiğinden fazla yanlış yönlendiriliyor. Herşeyden önce, "Günahkarlar öfkeli Tanrı'nın avucundadırlar" lafı kendi kendisiyle çelişiyor. İlk olarak ben asla öfkelenmem. İkincisi, "günah" diye bir kavramı düşünmem. Üçüncüsü de benim hiç düşmanım yok.

FANİ: Yani kimseden nefret etmediğini ve senden nefret eden hiçbir insanın olmadığını mı söylüyorsun?

TANRI: Evet ikisi de doğru.

FANİ: Hadi canım, ben senden nefret ettiğini söyleyecek insanlar tanıyorum. Hatta ben de bir zamanlar senden nefret ettim.

TANRI: Benim hakkımda kafanda yarattığın görüntüden nefret ettiğini söylemek istiyorsun. Oysa, gerçekte olduğum halimle benden nefret etmek aynı şey değil.

FANİ: Yani senin hatalı bir görüntünden nefret etmenin yanlış birşey olmadığını, ama gerçekte olduğun halinle senden nefret etmenin yanlış olduğunu mu söylüyorsun?

TANRI: Hayır, söylediğim şey tam olarak bu değil; ben çok daha kesin birşey söylüyorum. Söylediğim şeyin doğruyla ya da yanlışla ilgisi yok. Beni gerçekten tanıyan bir insanın psikolojik olarak benden nefret etmesinin olanaksız ol-

duğunu söylüyorum.

FANİ: Peki faniler senin gerçek doğan hakkında bu kadar yanlış bir görüşe sahip olduklarına göre neden bizleri aydınlatmıyorsun? Bizi neden doğru yola yönlendirmiyorsun?

TANRI: Böyle birşey yapmadığımı düşünmene neden olan şey ne?

FANİ: Yani neden duyularımızla anlayabileceğimiz bir şekilde karşımıza geçip yaptığımız şeyin yanlış olduğunu bize söylemiyorsun?

TANRI: Gerçekten de, duyularınızın anlayabileceği şekilde *ortaya çıkabilecek* bir varlık olduğuma inanacak kadar saf mısın? Benim zaten sizin duyularınız olduğumu söylemek daha doğru olur.

FANİ (Hayretle): Sen benim duyularım mısın?

TANRI: Tam olarak değil; bundan daha fazlasıyım. Ama böylesi gerçeğe, duyularla algılanabilir birşey olduğumu söylemekten daha yakın. Ben bir nesne değilim; tıpkı senin gibi bir Özneyim ve bir özne algılayabilir, ama algılanamaz. Kendi düşüncelerini ne kadar görebilirsen beni de o kadar görebilirsin. Bir elmayı görebilirsin, ama senin elmayı görüşün görülemez. Ve işte ben de, bir elmadan çok o elmayı görmeye benzerim.

FANİ: Eğer seni göremezsem, nasıl olur da var olduğunu bilebilirim?

TANRI: İyi soru. Peki varolduğumu nereden biliyorsun?

FANİ: Şey, çünkü seninle konuşuyorum öyle değil mi?

TANRI: Benimle konuştuğunu nereden biliyorsun? Bir pisikiyatriste "Dün Tanrı ile konuştum" dediğini düşün. Sana ne diyeceğini düşünüyorsun?

FANİ: Bu psikiyatristine bağlı olabilir. Çoğu ateist olduğu için sanırım benim kendimle konuştuğu söyleyeceklerdir.

TANRI: Ve böylece doğru şeyi söylemiş olacaklar.

FANİ: Ne? yani varolmadığını mı söylüyorsun?

TANRI: Hatalı sonuçlar çıkarma konusunda inanılmaz bir yeteneğin var. Yalnızca kendinle konuştuğun için benim varolmadığım sonucuna varıyorsun öyle mi?

FANİ: Şey, eğer seninle konuştuğumu düşünüyorsam ama gerçekte kendimle konuşuyorsam, o zaman sen nasıl varolabilirsin?

TANRI: Senin sorun, bir akıl karışmasına ek olarak doğan iki yanlış düşünceye dayanıyor. Benimle konuşup konuşmadığın sorusu ve varolup olmadığım sorusu birbirinden tümüyle ayrı iki soru. Şu an benimle konuşuyor olmasan da (ki kesinlikle benimle konuşuyorsun), bu gene de benim olmadığım anlamına gelmez.

FANİ: Şey, tabii. Öyleyse, "eğer kendimle konuşuyorsam o halde sen yoksun" demek yerine "eğer kendimle konuşuyorsam o halde kesinlikle seninle konuşmuyorum," dememem gerekirdi.

TANRI: Gerçekten de oldukça farklı bir ifade, ama halen hatalı.

FANİ: Ama eğer ben yalnızca kendimle konuşuyorsam, o halde seninle nasıl konuşuyor olabilirim?

TANRI: "Yalnızca" sözcüğünü oldukça yanlış bir şekilde kullanıyorsun. Senin kendin ile konuşuyor olmanın benim ile konuşmadığın anlamına gelmediğini kanıtlayan bir sürü mantıki olasılık söyleyebilirim.

FANİ: Yalnızca bir tane söyle.

TANRI: Pekala, bu olasılıklardan bir tanesi ikimizin öz-

deş olması.

FANİ: Ne kadar kafirce bir düşünce; çok şükür ki böyle birşeyi ben söylemedim.

TANRI: Bazı dinlere göre kafirce. Diğerlerine göre ise kesinlikle, dosdoğru ve basit bir şekilde gerçeği yansıtıyor.

FANİ: Öyleyse bu ikilemden kurtulmamın tek yolu senin ile benim özdeş olduğumuza inanmam öyle mi?

TANRI: Tek yolu değil; bu yalnızca bir tek yol. Başka birçok yol var. Örneğin, sen benim bir parçamsın ve böylece benim bir parçam olan kendinle konuşuyorsun. Ya da ben senin bir parçan olabilirim ve böylece ben olan parçanla konuşuyor olursun. Ya da sen ve ben kısmen üst üste gelmiş olabiliriz ve bu durumda da içindeki iki bölümle konuştuğunda hem kendinle hem de benimle konuşmuş olursun. Kendinle konuşmanın benimle konuşmak olmadığını kanıtlar gibi görünmesinin tek yolu senin ile benim tümüyle ayrı olmamız; hatta o zaman bile, belki de ikimizle de konuşuyor olabilirsin.

FANİ: O zaman varolduğunu iddia ediyorsun.

TANRI: Tam olarak değil. Yine hatalı bir sonuç çıkarıyorsun. Benim varolup olmadığım sorusu henüz gündeme gelmedi. Söylediğim tekşey, senin kendinle konuşuyor olmanın benim yokolduğum anlamına gelmediği.

FANİ: Pekala bunu anladım. Ama gerçekte bilmek istediğim şey varolup olmadığın.

TANRI: Ne kadar garip bir soru.

FANİ: Neden? insanlar aynı soruyu yüzlerce yıldır soruyorlar.

TANRI: Bunu biliyorum. Garip olan şey soru değil, bu sorunun *bana* sorulması.

FANİ: Neden?

TANRI: Çünkü varoluşundan şüphelendiğin varlık benim. Endişeni tümüyle anlıyorum. Benimle yaşadığın şu anki deneyimin yalnızca bir yanılsama olmasıdan endişeleniyorsun. Fakat, varlığından şüphelendiğin bir varlıktan, varolup olmadığı konusunda güvenilir bir bilgi almayı nasıl umabilirsin?

FANİ: O zaman bana varolup olmadğını söylemeyeceksin.

TANRI: Böyle birşeyi kasten yapmıyorum. Yalnızca sana vereceğim hiçbir yanıtın seni tatmin etmeyeceğini anlamanı sağlamaya çalışıyorum. Pekala, "hayır yokum" dediğimi düşün. Bu neyi kanıtlayacak? Kesinlikle hiçbir şeyi. Ya da "evet varım" dediğimi düşün. Bu seni ikna edecek mi? Tabii ki hayır.

FANİ: Eğer sen varolup olmadığını söyleyemiyorsan o zaman bunu bana kim söyleyebilir?

TANRI: Bu, sana hiç kimsenin söyleyemeyeceği birşey. Bunu yalnızca kendin bulabilirsin.

FANİ: İyi ama bunu nasıl bulabilirim?

TANRI: Bunu da sana kimse söyleyemez. Aynı şekilde bu da senin kendi başına bulman gereken birşey.

FANİ: O zaman bana hiçbir şekilde yardım edemezsin?

TANRI: Bunu söylemedim. Ben yalnızca, bunu sana söyleyebilmemin hiçbir yolu olmadığını söyledim. Fakat bu, sana yardım edemeyeceğim anlamına gelmiz.

FANİ: O halde bana nasıl yardımcı olabilirsin?

TANRI: Bunu bana bırakmanı tavsiye ederim. Bu konuyu şimdilik olduğu gibi bırakıp benim sana neden bir özgür irade verdiğime inandığın sorusuna dönmek istiyorum. Sa-

na özgür bir irade verişimin nedeni konusundaki ilk düşünven, yani kurtuluşu hak edip etmeyeceğini görmek için böyle birşeyi yaptığım düşüncesi pekçok ahlakçıya cazip görünebilir, fakat benim için bu korkunç bir düşünce. Sana özgür bir irade verişim konusunda daha sevecen, daha insancıl bir neden bulamıyor musun?

FANİ: Şey, bir zamanlar bu soruyu Ortodoks bir hahama sormuştum. Bana, kurtuluşu kazandığımızı hissetmedikçe ondan zevk alamayacak şekilde yaratıldığımızı söylemişti. Ve bunu kazanmak için de şüphesiz ki özgür bir iradeye ihtiyacımız vardı.

TANRI: Bu yorum gerçekten de ilk yorumundan daha iyi ama halen yanlış. Ortodoks Museviliğe göre ben melekleri yarattım ve onların özgür iradesi yok. Gerçekte hepsi de benim gözetiminm altında ve o kadar iyiler ki en küçük bir günaha bile eğilimleri yok. Aslında hiçbir seçenekleri yok. Buna karşın, böyle birşeyi asla kazanmamış olsalar da sonsuza kadar mutlular. Bu nedenle, eğer senin şu hahamının yorumu doğru olsaydı, o halde neden fanileri yaratmak yerine yalnızca melekleri yaratmadım?

FANİ: Neden böyle yapmadın?

TANRI: Basit, çünkü bu yorum doğru değil. İlk olarak ben asla hazır halde melekler yaratmadım. Tüm varlıklar, "meleklik" olarak adlandırılabilecek bir düzeye kesinlikle yakındır. Fakat tıpkı insan ırkının, biyolojik evrim sürecinin belli bir aşamasında olmaları gibi melekler de kozmik Evrim sürecinin sonucudular. *Aziz* ve *günahkar* olarak adlandırılan insanlar arasındaki tek fark, ilkinin ikincisinden çok daha yaşlı olmasıdır. Ne yazık ki, evrenin belki de en önemli gerçeğinin, yani basit bir şekilde kötülüğün acı verici oldu-

ğunun öğrenilmesi pek çok yaşam süresini gerektiriyor. Ahlakçıların tüm tartışmaları ve insanların neden kötü eylemlerde bulunmamaları *gerektiği* yolunda ortaya sürülen tüm sözde nedenler basit bir şekilde, *kötülük acı vericidir* temel gerçeğinin ışığı altında önemsiz denecek kadar sönük kalmaktadırlar.

Hayır sevgili dostum ben bir ahlakçı değilim. Ben tümüyle bir faydacıyım. Bir ahlakçı rolünde tasarlanmam, kesinlikle insanlık ırkının en kötü trajedilerinden bir tanesi. Benim bu düzenin içindeki rolüm (eğer bu yanlış yönlendirici ifade kullanılabilirse) ne cezalandırmak ne de ödüllendirmek, yalnızca varlıkların mutlak mükemmelliğe ulaşmalarını sağlayan sürece yardımcı olmaktır.

FANİ: Neden bu ifadenin yanlış yönlendirici olduğunu söylüyorsun?

TANRI: İki açıdan böyle birşeyi söyledim. İlk olarak, benim düzenin içindeki rolümden bahsetmek hatalı birşey. Ben bu *düzenim.* İkinci olarak, varlıkların aydınlanma sürecine yardımcı olduğumu söylemek de yanlış yönlendirici birşey. Çünkü *süreç benim.* Eski Taocular benim (ki onlar beni Tao olarak adlandırıyorlardı) nesneleri yaratmadığımı ya da yönetmediğimi ama herşeyin benim aracılığımla olduğunu söylerken doğru birşey söylüyorlardı. Daha modern terimler kullanırsak, ben Kozmik Süreç'in nedeni değilim, Kozmik Süreç'in kendisiyim. Sanırım insanları benim hakkımda yapabilecekleri en doğru ve en verimli tanım, en azından evrimlerinin bu aşamasında, benim aydınlanma süreci olduğumdur. Şeytan hakkında düşünmek isteyenler (ben bunu düşünmemelerini arzu etsem de) onu sürecin yeraldığı başarısız zaman dönemi olarak tanımlayabilirler. Bu anlam-

da şeytan gereklidir; süreç uzun bir zamanı alır ve bu konuda yapabileceğim birşey yok. Ama seni temin ederim ki, süreç daha doğru bir şekilde anlaşıldığında, zamanın acı verici uzunluğu artık temel bir engel ya da şeytan olarak ele alınmayacaktır. O zaman, sürecin özü olarak görülecektir. Şu an bunun, engin bir acı denizinde bulunan seni tümüyle avutmadığını biliyorum, ama işin şaşırtıcı yanı bir kez bu temel tavrı yakaladın mı, sonsuz acın artık azalmaya başlar ve sonunda da yok olur.

FANİ: Bana bunu söyledin ve ben de buna inanma eğilimindeyim. Ama olayları senin gözünle görmeyi başardığımı düşün. O zaman daha mutlu olacağım ama başkalarına karşı bir görevim olmayacak mı?

TANRI (Gülerek): Bana Mahayana Budacılarını anımsattın. Hepsi de "Diğer tüm varlıkların Nirvana'ya ulaştıklarını görmedikçe Nirvana'ya ulaşmayacağım", derler. Bu nedenle her bir de önce diğerlerinin Nirvana'ya ulaşmalarını beklerler. Çok uzun bir süre bekleyeceklerine şüphe yok. Hinayana Budacıları ise başka bir yönde hata yaparlar. Onlar bir insanın diğer bir insanın kurtuluşa ulaşmasında en küçük bir yardımı olamayacağına inanırlar; herbiri de bunu tümüyle kendi başına yapmaları gerektiğine inanırlar. Bu nedenle hepsi de kendi kurtuluşları için çalışırlar. Fakat bu, kurtuluşu olanaksız kılan son derece ayrılıkçı bir tutum. İşin gerçek yanı, kurtuluş bir yandan kişisel, bir yandan da toplumsal bir süreçtir. Aydınlanmaya ulaşmanın insanı görevlerden, yani insanlara yardımdan arındırdığına inanmak çok tehlikeli bir hatadır. Diğerlerine yardım etmenin en iyi yolu, insanın önce kendi içindeki ışığı görmesidir.

FANİ: Kendi hakkında yaptığın tanımlamada aklımı ka-

rıştıran bir nokta var. Kendini esas itibariyle bir *süreç* olarak tanımladın. Bu, seni kişisel olmayan bir nur yapar. Ama insanları çoğunun kişisel bir Tanrı'ya ihtiyacı var.

TANRI: Yani onlar kişisel bir Tanrı'ya ihtiyaç duydukları için benim böyle bir Tanrı olmam mı gerekir?

FANİ: Tabii ki hayır. Ama bir dinin fani bir insan tarafından kabul edilmesi için o dinin, kendi ihtiyaçlarını karşılaması gerekir.

TANRI: Bunu farkettim. Fakat bir varlığın "kişilik" olarak adlandırılan yanı, varlığın kendisi değil ona bakan kişinin gördüğü şeydir. Benim kişisel bir varlık olup olmadığım tartışması oldukça saçma birşey, çünkü bunlardan ikisi de ne doğru ne yanlış. Bir bakış açısına göre kişisel bir varlığım, bir başka bakış açısına göre değilim. İnsan için de aynı şey geçerli. Başka gezegenden gelen bir varlık, insanı, katı bir şekilde düzenlenen fiziksel kanunlara uygun davranan atomik parçacıkların bir toplamı olan ve belli bir kişiliği olmayan bir varlık şeklinde görebilir. Bir insanın kişiliği hakkında, bir insanın bir karıncanın kişiliği hakkında hissettiğinden daha fazla birşey hissetmeyebilir. Fakat karıncanın, benim gibi karıncayı gerçekten bilen bir varlık için, tıpkı insanın olduğu gibi bir kişiliği vardır. Bir varlığa kişisel olmayan birşey olarak bakmak, ona kişisel bir varlık olarak bakmaktan daha doğru ya da yanlış değildir, ama genel olarak birşey daha iyi tanındıkça daha kişisel hale gelmeye başlar. Beni kişisel bir varlık olarak mı yoksa kişisel olmayan bir varlık olarak mı görüyorsun?

FANİ: Şey, seninle konuşuyorum öyle değil mi?

TANRI: Doğru. Bu bakış açısına göre bana karşı olan tutumun beni kişisel bir varlık olarak kabul ettiğin şeklinde

tanımlanabilir. Fakat bir başka bakış açısına göre, ki bu diğerinden daha az doğru değil, kişisel olmayan bir şekilde görünebilirim.

FANİ: Fakat eğer gerçekten de süreç gibi soyut birşeysen, o zaman yalnızca basit bir "süreç" ile konuşmamın ne anlamı olduğunu anlamıyorum.

TANRI: "Basit" sözcüğünü kullanışını çok seviyorum. Aynı şekilde "basit bir evrende" yaşadığını da söyleyebilirsin. Peki ama neden herşeyin bir anlamı olması gereksin? Bir ağaçla konuşmanın anlamı var mı?

FANİ: Tabii ki yok.

TANRI: Ama buna karşın pekçok çocuk ve ilkel insan bunu yapıyor.

FANİ: Ama ben ne bir çocuk ne de ilkel bir insanım.

TANRI: Ne yazık ki bunu ben de farkettim.

FANİ: Neden ne yazık ki dedin?

TANRI: Çünkü pekçok çocuk ve ilkel insan, sizlerin yitirdiğiniz temel dürtülere sahip. Samimi olmak gerekirse, en azından bir süreliğine ağaçlarla konuşsanız bu, sizin için benimle konuşmanızdan daha iyi olacaktır

Ama galiba durmadan konumuzdan sapıyoruz. Son kez olarak, neden sana özgür bir irade verdiğim konusunda ortak bir anlayışa varmaya çalışmamız hoşuma gidecek.

FANİ: Ben de bir süredir bunu düşünüyordum.

TANRI: Yani konuşmamıza dikkatini vermediğini mi söylemek istiyorsun?

FANİ: Tabii ki dikkatimi veriyordum. Fakat bir yandan da bu konuyu düşünüyordum.

TANRI: Peki bir sonuca varabildin mi?

FANİ: Şey, bana bunun nedeninin benim böyle birşeyi

kazanıp kazanamayacağımı görmek olmadığını söyledin. Ayrıca birşeyden zevk almak için onu haketmemizi hissetmemiz gerektiğini de reddettin. Ve bir faydacı olduğunu söyledin. En önemlisi de, kötü olanın günahın kendisi olmadığını, bunun sonucu olan acı olduğunu birden bire farkettiğimde bundan memnun olman.

TANRI: Tabii ki! Aksi taktirde günah nasıl kötü olabilir?

FANİ: Pekala bunu ikimiz de biliyoruz. Fakat ne yazık ki tüm yaşamım boyunca günahır kendisinin kötü olduğunu söyleyen şu ahlakçıların etkisi altında kaldım. Neyse, bu parçaların tümünü bir araya getirdiğimizde, insanlara özgür irade vermenin tek nedeni olabileceği sonucuna varıyorum: Özgür iradeye sahip olan insanların, özgür iradeye sahip olmayan insanlara oranla diğerlerine ve kendilerini daha az zarar verme eğiliminde olacaklarına inanıyorsun.

TANRI: Bravo! Şu ana kadar gösterdiğin en iyi nedendi. Seni temin ederim ki, eğer sana özgür irade vermeyi *seçseydim* böyle bir seçim yapmamın tek nedeni bu olurdu.

FANİ: Ne? Yani bizlere özgür bir irade vermeyi kendinin seçmediğini mi söylüyorsun?

TANRI: Sevgili dostum, eşkenar bir üçgenin iç açılarının eşit olmasını nasıl seçebilirsem, sana özgür bir irade vermeyi de ancak böyle seçebilirim. İlk başta bir eşkenar üçgen yaratmayı ya da yaratmamayı seçebilirdim, ama böyle birşey yaratmayı seçtiğimde, onun iç açılarını eşit yapmaktan başka seçeneğim yoktu.*

---

* "Bir zamanlar, Tanrı'nın herşeyi yaratabileceği, ama, yalnızca mantık yasalarına aykırı bir şekilde yaratamayacağı söylenirdi. Çünkü 'mantıksız' bir dünyanın neye benzediğini söyleyemeyiz". (L. Wittğenstein)(Ç.N.)

FANİ: Sanırım herşeyi yapabilirdin.

TANRI: Yalnızca mantıki açıdan olası olan şeyleri yapabilirdim. Aziz Thomas'ın dediği gibi: "Tanrı'nın olanaksız şeyleri yapamayacağı gerçeğini, güçlerinin sınırlı olduğu şeklinde ele almak bir günahtır." Bu düşünceye katılıyorum, ama ben *günah* sözcüğü yerine *hata* sözcüğünü kullanırdım.

FANİ: Ne olursa olsun gene de bana özgür irade vermeyi kendinin seçmediğin yolundaki sözlerin karşısında halen şaşkınlık içindeyim.

TANRI: Artık, en başından bu yana tüm tartışmamızın bir tek devasa yanılgıya dayandığını söylememin zamanı geldi

Tümüyle saf bir ahlak düzeyinde konuştuk. Sen temel olarak sana özgür bir irade verdiğimi söyledin ve tüm soru böyle yapmalı mıydım yapmamalı mıydım konusu üzerinde yükseldi. Oysa bu konuda hiçbir seçeneğim olmadığını birkez olsun düşünmedin.

FANİ: Hala anlayamıyorum.

TANRI: Öyle! Çünkü olaya yalnızca bir ahlakçının gözleriyle bakabiliyorsun. Sorunun çok daha temel metafizik yanlarını birkez olsun gözönünde bulundurmadın.

FANİ: Ne anlatmak istediğini halen anlayamıyorum.

TANRI: Benden özgür iradeni ortadan kaldırmamı istemeden önce ilk sorun, özgür bir iradeye sahip olup olmadağın sorusu olması gerekmez miydi?

FANİ: Bu, daha en baştan varolduğuna emin olduğum birşeydi.

TANRI: Peki bundan nasıl emin olabiliyorsun?

FANİ: Bilmiyorum. Özgür bir iradem var mı?

TANRI: Evet.

FANİ: O zaman neden bundan emin olmamam gerektiğini söylüyorsun?

TANRI: Çünkü emin olmamalıydın. Birşeyin doğru olması her zaman doğru olacağı anlamına gelmez.

FANİ: Gene de, bu durum özgür bir iradeye sahip olduğum konusundaki doğal dürtümün doğru olduğunu yeniden garantiliyor. Bazen gerekircilerin (deterministlerin) haklı olmasından korkardım.

TANRI: Onlar haklı.

FANİ: Bir dakika, bir dakika, o zaman benim özgür bir iradem var mı yok mu?

TANRI: Sana daha biraz önce özgür bir iraden olduğunu söyledim. Fakat bu, gerekircilerin yanıldığını göstermez.

FANİ: Peki ama o zaman eylemlerim doğa kanunları tarafından mı belirleniyor?

TANRI: Buradaki *belirlenmek* sözcüğü, anlaşılması zor ama bir yandan da güçlü bir şekilde yanlış yönlendirilmekterdir ve özgür iradenin, gerekicilik tartışmalarının karşısında yeraldığı karmaşasının doğmasına neden olmuştur. Eylemlerin gerçekten de doğa kanunlarıyla uyum içindedir ama onların doğa kanunları tarafından *belirlendiğini* söylemek, kendi iradenin doğa kanunlarıyla çatışma içinde olacağı tümüyle yanlış yönlendirici, psikolojik bir betimleme yaratır. Oysa doğa kanunları senden daha güçlüdür ve sen hoşlansan da hoşlanmasan da eylemlerini "belirler." Aslında kendi iradenin doğa kanunlarıyla çatışma içinde olması bile olanaksızdır. Sen ve doğa kanunları gerçekte bir ve aynısınız.

FANİ: Doğa kanunlarıyla çatışamayacağımı söylerken ne demek istiyorsun? Son derece inatçı bir insan olduğumu

ve doğa kanunlarına uymayacak şekilde *belirlendiğimi* düşün. Eğer yeterince inatcı olursam sen bile beni durduramazsın.

TANRI: Kesinlikle haklısın. Gerçekten de seni durduramam. Fakat seni durdurmam gerekmez, çünkü zaten böyle birşeye kalkışamazsın bile Goethe'nin çok güzel bir şekilde belirttiği gibi, "Doğaya karşı çıkmaya çalışırken, böyle yaparak zaten doğa kanunlarına uygun davranıyoruz".

Anlamıyor musun? "Doğa kanunları" olarak adlandırılan şey, senin ve diğer varlıkların eylemlerini açıklamak için kullanılan bir tanımlamadan başka birşey değildir. Bunlar, nasıl davranmanız gerektiğini belirleyen bazı talimatlar, eylemlerinizi belirleyen ya da zorlayan bazı güçler değil, basit bir şekilde, davranışlarımızın bir tanımıdır. Bir doğa kanununu geçerli hale getirmek için gerçekte nasıl eylemde bulunduğunu ya da eğer böylesinden hoşlanırsan nasıl eylemde bulunmayı terih ettiğini hesaba katmalısın.

FANİ: Yani, gerçekte doğa kanunlarına karşı hareket etmeye karar vermemin mümkün olmadığını mı söylüyorsun?

TANRI: Çok ilginç, ikinci kez "eylemin seçilmesi" yerine "eyleme karar vermek" ifadesini kullanıyorsun. Bu tür bir fark gözetmemen oldukça alışıldık birşey. İnsanlar sık sık "böyle yapmaya karar verdim" ifadesini "böyle yapmayı seçtim" ifadesiyle eşanlamlı olarak kullanırlar. Bu psikolojik eşanlamlılık gerekirciliğin ve seçimin birbirlerine, göründüklerinden daha yakın olduğnu ortaya koymaktadır. Tabii ki, gerekircilik öğretisi eylemlerinin senin dışındaki birşey tarafından belirlendiğini söylerken, özgür irade öğretisinin eylemlerini *senin* belirlediğini söylediğini belirtebilirsin. Fakat

karmaşa büyük ölçüde, senin gerçekliği "sen" ve "sen olmayan" olarak ikiye bölmenden kaynaklanmaktadır. Gerçektende sen nerede bitiyorsun ve evrenin geri kalanı nerede başlıyor? Ya da evrenin geri kalanı nerede bitiyor ve sen nerede başlıyorsun? Bir kez "sen" ve "doğa" olarak adlandırılan şeyi kesintisiz bir bütünlük olarak görebilirsen o zaman doğayı sen mi denetliyorsun yoksa doğa mı seni denetliyor gibi sorular artık canını sıkamaz. Böylece gerekircilikle özgür iradenin birbirlerine karşıt oldukları düşüncesinden doğan karmaşa ortadan kalkar. Kaba bir benzetme yaparsam, iki bedenin cazibenin gücüyle birbirlerine çekildiklerini düşün. Bu bedenlerden herbiri çekici "güç"ü kullananın kendisi mi olduğu yoksa karşısındaki beden mi olduğu merak edebilir. Bir anlamda ikisi de bu gücü kullanmaktadırlar. Bir diğer anlamda da ikisi de kullanmamaktadırlar. En iyisi, en önemli noktanın ikisinin görünüşleri ve gruplaşmaları olduğunu söylemektir.

FANİ: Biraz önce tüm tartışmamızın bir tek devasa yanılgıya dayandığını söylemiştin. Fakat halen bu yanılgının ne olduğunu söylemedin.

TANRI: Seni özgür iradeden arınmış halde yaratabileceğimin mümkün olduğu düşüncesi.. Sanki gerçekte böyle bir olasılık varmış gibi davrandın ve neden bu olasılığı seçmediğimi merak ettin. Ama asla, özgür iradesi olmayan bir varlığın, çekimsel etkisi olmayan herhangi bir nesne kadar akla uygun olmayan birşey olduğunu düşünmedin. (Aklıma gelmişken, çekimsel etkisi olan bir nesneyle özgür iradesi olan bir varlık arasında farkettiğinden daha büyük bir benzerlik var) Dürüst bir şekilde, özgür iradesi olmayan bilinçli bir varlık hayal edebiliyor musun? Hiç böyle birşey olabilir

mi? Sanırım yaşamın boyunca seni böylesine yanlış yönlendiren şey sana, özgür iradeyi insanlara bir tür *hediye* olarak verdiğimin söylenmesi. Sanki ilk önce insanı yaratıp ardından da ona, sonradan aklıma gelip özgür irade denilen birşeyi bahşetmişim gibi. Belki de elimde bir tür "boya fırçası" olduğunu ve bazı insanları özgür iradeye boyadığımı bazılarını da boyamadığımı düşünmüşsündür. Hayır, özgür irade "fazladan" verilen birşey değil; o, bilinçliliğin özünün ayrılmaz bir parçasıdır. Özgür iradeden yoksun bir bilinçli varlık inancı, yalnızca metafizik bir saçmalıktır.

FANİ: Ben asıl sorunun ahlaki olduğuna inanırken sen bana temel karmaşamın metafizik bir yanılgı olduğunu söylüyorsun. Öyleyse neden benimle bu uzun tartışmayı yaptın?

TANRI: Çünkü varlığındaki bu ahlaki zehiri dışarıya atmanın senin için iyi bir terapi olacağını düşündüm. Metafizik karmaşalarının çoğu hatalı ahlaki düşüncelere dayanıyordu ve bu nedenle ilk olarak hatalı ahlaki düşüncelerinle uğraşmamız gerekiyordu.

Ve şimdi artık ayrılmalıyız en azından bana yeniden ihtiyaç duyuncaya dek. Sanırım şu anki birlikteliğimiz seni uzun süre idare edecektir. Ama mutlaka sana ağaçlar hakkında söylediklerimi anımsa. Eğer böyle birşeyi yaptığında kendini aptal gibi hissedeceksen tabii ki bunu sözlük anlamında uygulamak zorunda değilsin. Ama onlardan öğreneceğin çok şey var; kayalardan, nehirlerden ve doğayı meydana getiren diğer şeylerden de öyle. "Günah", "özgür irade" ve "ahlaki sorumluluklar" gibi tüm hastalıklı düşünceleri ortadan kaldıracak daha doğal bir yol yoktur. Tarihin bir döneminde bu tür düşünceler gerçekten de kullanışlıydı. Zorbala-

rın sınırsız bir güce sahip oldukları dönemlerde, verdikleri acıları durdumanının en kısa yolu cehennem korkusuydu. Fakat insanoğlu o zamandan bu güne dek büyüdü ve artık bu korkunç düşünce biçimine gerek yok.

Bir zamanlar büyük Zen şairi Seng-Ts'an'ın şu şiiri aracılığıyla söylediğim şeyler sana yardımcı olabilir:

Eğer arıyorsan apaçık gerçeği
Vazgeç ayırmaktan doğru ile eğriyi
Doğru ile eğri arasındaki çelişki
zihnimizin bir illeti.

Yüzündeki ifadeden bu sözlerin aynı anda seni hem rahatlattığını hem de dehşete düşürdüğünü anlıyorum. Bundan neden korkuyorsun? Eğer zihnindeki doğru ve yanlış ayrımını ortadan kaldırırsan, yanlış olan eylemlerde bulunma eğilimin artacak mı? Doğru ve yanlış konusundaki bilinçliliğinin seni doğru şeyler yapmaktan çok yanlış şeyler yapmaya yöneltmediğine nasıl emin olabiliyorsun? Ahlak karşıtı olan insanların, kuramlarını eyleme döktüklerinde ahlakçılardan daha az ahlaklı davranacaklarına gerçekten de inanıyor musun? Tabii ki hayır. Ahlakçıların bile çoğu, kuramsal açıdan ahlak karşıtı bir konumda olanların çoğunun davranışlarının son derece ahlaklı olduğunu belirtmektedirler. Ahlaki ilkeleri olmayan bu tür insanların böylesine sevecen davranmaları onları son derece şaşırtmaktadır. Ayrıca ahlaki ilkeler ortadan kalktığında insanın iyi huylarının böylesine özgürce doğmasını da anlamamaktadırlar. "Doğru ile eğri arasındaki çelişki zihnimizin bir illeti" sözleri Cennet Bahçesi ve Adem'in bilgi meyvasını yediği için cennetten kovul-

dukları hikayesinden çok farklı bir düşünceyi ortaya koymuyor mu? Bu bilgi, ahlaki duygular değil ahlaki ilkelerdi ve Ademler halen bunlara sahip. Bu hikayenin gerçeği şu: Ben Adem'e asla bu ağacın meyvasını yememesini emretmedim yalnızca yememesini tavsiye ettim. Eğer beni dinlemiş olsaydı başını bu kadar derde sokmayacaktı. Ama hayır, herşeyi bildiğini sandı. Umarım dinciler bir gün, Adem'i ve onun soyunu, yaptığı şey nedeniyle cezalandırmadığımı anlarlar. İşin gerçeği, ne yazık ki meyvanın kendisi zehirliydi ve etkilerinin ortadan kalkması sayısız kuşakları gerektirecek.

Evet artık gitmeliyim. Umarım tartışmamız, senin şu ahlaki hastalıklarının bir kısmını ortadan kaldırıp yerine daha doğal yönelişler kazadırır. Ayrıca Lao Tzu'nun ağzından, ahlak yanlısı tutumu için Konfiçyüs'ü azarlarken kullandığım şu sözleri de anımsa:

> İyilik ve görev hakkındaki tüm bu konuşmalar, durmadan insanın cesaretini kırar ve duyanı rahatsız eder. Yerin ve Göğün sonsuz döngülerini nasıl sürdürdüklerini, ayın ve güneşin parlaklıkları nasıl koruduklarını, gökyüzündeki yıldızları, kuşları ve diğer hayvan sürülerini, ağaçları ve bitkileri incelesen daha iyi olurdu. Ayrıca adımlarını içindeki Güce göre yönlendirmeyi, Doğa'nın Yolu'nu izlemeyi de öğrenmelisin; o zaman kısa süre sonra artık iyilik ve görev vaazları vererek ortada dolanmana gerek kalmaz. Kuğu'nun beyaz olmak için her gün banyo yapması gerekmez.[2]

FANİ: Doğu felsefesini savunuyor gibisin.

TANRI: hayır, tam olarak değil Benim en iyi düşüncelerimden bazıları senin memleketin olan Amerika'da yeşerdi. Örneğin "ödev" konusundaki düşüncelerimi Walt Whit-

man'ın düşünceleri aracılığıyla söylediğim kadar dokunaklı bir şekilde söylemedim:

Ben ödev diye birşey vermedim,
Başkalarının ödev olarak verdiklerini
Ben yaşayan dürtüler olarak verdim.

23. TAO İYİDİR AMA AHLAK DEĞİLDİR.

Eğer arıyorsan apaçık gerçeği
Vazgeç ayırmaktan doğruyla eğriyi
Doğru ile eğri arasındaki çelişki
Zihnimizin bir illeti.

İnsanlar, yukarıdaki şiire karşı ne kadar da farklı tepkiler gösteriyorlar. Bazıları onu son derece güzel, bilgece ve yardımcı buluyor. Bazıları ise korkunç, kötü, psikopatca ve yıkıcı olarak nitelendiriyorlar. bu şiiri kendisine okuduğum bir arkadaşım, "Bu şiir Marquis de Sade tarafından yazılmış olabilirdi", dedi. Doğru! Marquis de Sade tarafından yazılmış olabilirdi. Aynı zamanda Lao Tzu tarafından da yazılmış olabilirdi. Ama bu iki durumda da şiirin amaçları ne kadar farklı olurdu.

"Ahlağın üzerine çıkmak" ifadesi bazılarının kalbini büyük bir huzur ve umutla, bazılarının kalbini ise büyük bir korkuyla doldurur. Bir zamanlar bir arkadaşım, son derece bilgece şöyle demişti:" İnsan, ahlağın yukarıdan ya da aşağıdan üstüne çıkabilir. Bunların ikisi de ne kadar farklı şeyler. Lao Tzu belirgin bir şekilde yukarıdan onun üzerine çıkmıştı; de Sade ise aşağıdan." Bu nokta çok önemli. Eğer De Sade "Doğru ve eğri arasındaki ayrımı kaldırmak"tan bahset-

seydi bunu, kendi kalbinde kesinlikle "yanlış" olduğunu hissettiği sadistçe eylemlerine karşı duyduğu suçluluk duygularını hafifletmek için söylediği konusunda (genellikle aynı görüşte olmadığım) ahlakçılarla aynı görüşte olurdum. Böyle birşey dediğinde acımasızlığa ve acıya olumlu değeler yüklemeye çalışır ve bu sayede de acıya neden olan kendi eylemlerine müdahale ettiği için ahlağın karşısında yer alırdı. Diğer yandan Taocular böyle birşey söylediğinde, acının temel kaynağının ahlak ya da "ahlak ilkeleri" olduğunu, çünkü ahlaki ilkelerce ya da kanunlarca müdahale edilmezse kendini her an ve kendiliğinden açığa vuracak olan doğal iyiliği zayıflatmaktan başka bir işe yaramadığını ifade ederlerdi. (Bu anlamda Taoculuk, Aziz Paul'ün Hıristiyanlığına benzemektedir.) Gerçekten de birgün Lao Tzu, Konfiçyüs'ü (yoksa "Konfiçyüsçüler"i mi demeliyim?), ahlaki öğretileriyle insanlığı "büyük bir karmaşanın içine soktuğu" için azarlıyordu. Şöyle dedi:" İyilik ve görev yaygaralarını bir yana bırak, böylece insanlar yeniden insan sevgisi kazanacaklardır."

Lao Tzu'nun, insanların diğer insanları sevmesinden bahsetmesi önemlidir. Bu anlamda tıpki İsa'ya benziyordu ve Marquis de Sade'in tam zıddıydı. Böylece, eğer hem Lao Tzu, hem de De Sade ahlağın üzerine çıkmayı onaylasalardı, bunların ikisi de birbirinin zıddı nedenlerle olacaktı. Belki de ahlağın üstüne çıkmak ile onu reddetmek arasında yaşamsal bir fark var. Ahlağı reddetmek bir anlamda onunla ilgilenmek demektir. Ahlaktan tümüyle bağımsız olan bir insanın (ki Marquis de Sade böyle bir insan değildi) onu reddetmesi gerekmez. Özgürdür ve basit bir şekilde iyi bir yaşam yaşar. bazıları bu durumun onu kötü bir yaşam yaşamaya yönlendireceğinden korkarlar. Bu, Taocu düşünce ile ba-

zı Batılı düşüncelerin, hatta insan doğasının kötü olduğuna ve bu nedenle de son derece katı kanunlarca denetlenmedikçe kötü davranışlarda bulunacağına inanan Çinli-Kanuncular gibi bazı Doğulu düşüncelerin arasındaki temel farklardan bir tanesidir. Taocu ülkü, ahlaklı *olmamak* gerektiğini öne sürmez (zaten bu da bir tür ahlaktır), bunun yerine ahlak "ilkeleri"nden bağımsız olmayı öne sürer; yani bir anlamda iyi ve kötü bilgisinin meyvasını yemeden önceki Cennet Bahçesi günlerimize geri dönmekten bahseder. Bence bu ülkü en iyi şekilde Chuang Tzu'nun "Yaşam Tam Olduğunda Tarih Yoktu"[2] adlı yazısında ifade edilmektedir. Ama önce Lao Tzu'nun, Chuang Tzu'nun, Konfiçyüs'ün ve diğerlerinin sık sık, insanların "doğal olarak erdemli oldukları eski günler"den bahsettiklerine dikkat çekmeliyim. Aslında ben "eski iyi günler" gibi bir zamanın olduğuna inanmıyorum, ama bu konumuzun dışıda birşey. Aşağıdaki yazının asıl önemli yani, geçmişin değil Taocuların önem verdikleri yaşam yolunu yüceltmesi ve gelecekte böyle bir yaşamın hüküm sürmesinin umulmasıdır.

Dünya üzerindeki yaşamın tam olduğu çağlarda, ne kimse değerli insanlara özel bir dikkat gösterirdi, ne de yeteneği olan insanları seçerdi. Yöneticiler, basit bir şekilde ağacın en yüksek dallarıydılar ve insanlar ormanlarda gezinen geyikler gibiydi. "Belli bir görev"i yerine getirdiklerini düşünmeden dürüst ve erdemliydiler. Birbirlerini seviyorlardı ve bunun "insan sevgisi" olduğunu bile bilmiyorlardı. Kimseyi aldatmıyorlardı, ama "güvenilir insanlar" olduklarının bile farkında değillerdi. Güvenilirlerdi, ama bunun "sa-

mimiyet ve iyi niyet" olduğunu bilmiyorlardı. Vererek ve alarak özgürce yaşıyorlar ve cömert olduklarını bile bilmiyorlardı. Bu nedenle yaptıkları bizlere aktarılmadı. Hiç bir tarih yaratmadılar.

III. BÖLÜM

TAO TELAŞSIZDIR

24. BAHÇECİLİK ÜZERİNE

Emerson, eserlerinin bir aşamasında, "doğayla birlik" düşüncesine tutulduğunda, daha doğrudan bir şekilde "doğanın parçası" olması gerektiği hissetti ve bu nedenle gerçek bir bahçe yaratmaya karar verdi. Ardından bahçede çalışmaya başladı. Çalışması yarım gün sürdü! Ve bahçeciliği yazmanın kendisi için daha iyi olacağı sonucuna vardı.

Benzeri deneyimleri pekçok insan yaşamıştır. Nathaniel Hawthorne "ülküleri tarafından zehirlendiğinde" Brook Çiftliği'ne gitti. İlk başlarda bu yeni "tam ve basit yaşamı" tümüyle esrik bir şekilde yaşıyordu, ama kısa süre sonra yazacak enerjisi kalmadığını farketti ve aylar geçtikçe tüm deneyimleri yavaşlamaya başladı. (Ayrıca Margarite Fuller'in ineklerini sağmaktan da pek zevk aldığını sanmıyorum) Böylece birkaç ay sonra çiftlikten ayrıldı ve (Tanrı'ya şükür) normal yaşamına geri döndü.

Ben şu ana kadar bahçecilikle ya da tarımla hiç uğraşmadım. Herşey bir yana bundan pek hoşlanacağımı da sanmıyorum. Bahçecilik *düşüncesini* son derece güzel, şiirsel, ruhsal ve dini anlamlar dolu buluyorum, ayrıca bahçecilikten hoşlananlara karşı büyük bir saygı, sevgi ve ruhsal yakın-

lık hissediyorum. Ama eğer gerçekten bahçeyle uğraşmak zorunda kalsaydım, her halde korkmuş bir tavşan gibi bir kilometre kaçardım

Eğer talihsiz bir ekonomik nedenle bahçevanlık ya da çiftçilik yapmak zorunda kalsam, o zaman tabii ki tümüyle farklı bir hikayem olur. Bu durumda, benim en iyi sınavımın bahçeçilikten zevk almaya çalışmak olduğunu düşünürdüm. Belki de ilk önce kendimi bahçevanlığı ne kadar çok sevdiğim konusunda kandırırdım; ayrıca durmadan kendi kendime, kimbilir belki bir süre sona gerçekten de hoşlanacağım bahçevanlığın "şiirsel ve ruhsal" değerlerini anımsatırdım. Ama bu durum bana biraz, insanın kendi kendisinin beynini yıkaması gibi görünüyor ve bu düşünceye karşı tepki gösteriyorum. Nefret edilen bir işi yapmak zorunda kaldığınızda ya da kendinizi bunu sevecek şekilde "şartlandırmak" zorunda kaldığınızda çektiğiniz acıdan daha kötü ne olabilir ki?

Bir zamanlar birisi, özgülüğün insanın sevdiği şeyi yapması, Zen'in ise yaptığı şeyi sevmesi olduğunu söyleyerek Zen ile özgürlüğü kıyaslamıştı. Bu kıyaslama bana çok zekice göründü. Zen'in bakış açısına göre, sanırım kendimi yaptığım şeyden zevk alacak şekilde şartlandırmam daha iyi olur. Ama bu düşüncede hoşa gitmeyen birşeyler var ve bunun yanısıra garip bir mantıki güçlük doğuruyor: Zen bize yalnızca yaptığımız şeyden zevk almayı öğretmez, aynı zamanda olmadığımız birşey olmaya çalışmak yerine kendimizi olduğumuz gibi kabullenmeyi öğretir. O halde, gerçekten hoşlanmadığım birşeyi yaptığımı düşünün. Ne yapmalıyım? Eğer kendimi olduğum gibi kabul edersem, o zaman kendimi yapığı şeyden hoşlanmayan bir insan olarak olduğu gibi kabullenmeliyim. Diğer yandan, durumumu yaptığım şey-

den hoşlanacak şekilde değiştirirsem o zaman kendimi olduğum gibi kabul etmemiş ve olduğumdan farklı olmaya çalışmış olurum. Benim gördüğüm şekliyle bu bir ikilem. Eğer bu tür bir "ikicilik" le bir Zen Ustası'nın karşısına geçseydim, büyük bir olasılıkla bana sıkı bir tokat yapıştırırdı; ve sanırım ben de büyük bir olasılıkla bunu haketmiş olurdum.

25. KÖPEKLER ÜZERİNE

Köpekleri çok severim; bunun bir nedeni de büyük bir köpek sever olmam. Köpekler üzerine yazdığı bir denemede John Burroughs köpekte asıl göze çarpan şeyin onun zekası değil, sevgisi olduğunu söyler. Burroughs'un köpeğin zekasını biraz hafife aldığını düşünmek eğilimindeyim, ama köpeklerin bu kadar sevgi dolu olduğunu farketmesine memnun oldum. Acaba aşağıdaki sözün etkisini yaratacak bir Çin atasözü var mıdır?

Bilgeler ve köpekler
birbirlerinden ayırt edilemezler.

Şimdi de Japonya'ya bakalım. İssa'nın şu harika haiku şiirini çok seviyorum:[1]

Mezarları ziyaret ederken
Yolu gösteriyordu yaşlı köpek.

Bu şiiri bir de R. H. Blythe'nin yorumuyla ele alın:

> Yaşlı köpeklerin bilinmeyen bilgisinde son derece dokunaklı birşey var. Sonuç olarak, yaşamın ve ölümün anlamı konusundaki anlayışımızın güzeyselliğini hissediyoruz.[1]

Köpeklerle ilgili ve eğer daha iyi tanısam büyük bir olasılıkla diğer hayvanlarda da olduğunu söyleyeceğim çok daha dikkat çekici birşey daha var. Bu da, onların olayları doğrudan doğruya, karmaşık kavramlarla engellenmeden olduğu gibi görme yetenekleri. "Satori" olarak adlandırılan durumda işte bu. Satori durumunda olan benim tanıdığım tek varlıklar köpeklerim. Yüce Tanrım, sanki bütün bir gün boyunca tao'nun içinde yüzüyor gibidirler. Uyurken, atlayıp zıplarken, tavşanları kovalarken, yemek yerken, diğer köpeklerle ya da insan arkadaşlarıyla iletişime geçerken daima aynı durumdadırlar. Ormanın derinliklerine girdiğimizde huşu içindedirler; bu durumu "aşırı düzeyde gevşemiş bir tür yüksek gerilim durumu" olarak tanımlayabilirim.*

Çok ünlü bir Zen koanı vardır: "Köpeğin Buda doğası var mıdır?" Bu soruya "Mu" gibi pek çok garip yanıt verilmiştir. Sanırım Batılı bir filozofun bu soruya vereceği tipik yanıt aşağı yukarı, "Bu tümüyle Buda doğasını nasıl tanımladığına bağlı" şeklinde olacaktır. Korkarım ki, ben bu anlamda Batılı bir filozof değilim, çünkü eğer bu soru bana sorulsaydı hemen o an, tüm kalbimle "Tabii ki derdim. Ya da belki, "Bu apaçık bir gerçek. Ne kadar da aptalca bir soru" derdim.

---

* Eğer bu noktada fazla duygusal görünüyorsam, bir köpek sever olduğum için beni affetmelisiniz.

Size bu koan ile ilgili sevimli bir hikaye anlatayım: Bir gün bir rahip, Zen ustası'na "köpeklerin Buda doğası var mı?" diye sorduğunda, Usta "Evet, var", diye yanıt verdi. Ardından "Peki senin Buda doğan var mı?", diye sorunca Usta "Hayır yok" diye yanıt verdi.

Rahip, "Ama ben herkeste Buda doğası olduğun sanıyordum", diye atıldı. Usta, "Evet, ama ben herkes değilim" dedi.

Köpeklerde Buda doğası var mı? İssa şu derin haiku'yu yazmıştı:[2]

Sonbaharın geldiğini bilmeyen
Köpek yavrusu
Bir Buda'dır.

Bu konuda Blythe şöyle demektedir:[3]

> Köpek yavruları, erişkin köpeklerden daha da farklı bir şekilde her ânı, her günü, geldiği gibi kabul ederler.
>
> Gelecek olanı beklemez,
> Gidenin ardından koşmaz,
> Ve olmayan birşeyin hasretini çekmezler.
>
> Hava sıcak olduğunda güneşin altında yatarlar; Yağmurlu olduğunda içeriye girmek içn sızlanırlar. Güneş ve köpek yavruları, yağmur ve sızlanmalar arasında başka hiçbir şey yoktur.

Köpekler hakkında şu ana dek okuduğum en iyi yazılardan bir tanesi de Suzuki'nin aşağıdaki yazısı:[4]

> Bir köpeği izleyelim ve yiyeceklerini nasıl da iştahla yediğini görelim. Aç olduğunda yiyecek birşeylerin kokusunu arar, bulunca hemen ona doğru gider ve bir lokmada bitiri-

verir. Bu konuda hiçbir soru sormaz. Yemeğin başkası için bir anlamı olabilir, ama bu onu ilgilendirmez. Çok aç olduğunu ve yediği şeyin onun bu ihtiyacını karşılayacağını bilmesi yeterlidir. Yemeğini bitirince gider. Bir "teşekkür ederim" bile demez. Doğal haklarını belirtmiştir; ne daha azını ne de daha fazlasını. Ve bundan öte endişelenecek birşeyi de yoktur; hem de yalnızca kendi varlığı için değil, aynı zamanda çevresindeki tüm evren için... O, mükemmeldir. Günah düşüncesi ise, ister kültürel, ister ahlaki, ister ruhsal açıdan olsun varlığını lekelemekten başka hiçbir işe yaramaz. O, doğrudan doğruya Tanrı'dan gelir. Buda'nun söylediği şeyi söyleyebilir: "Ben, bu dünya üzerindeki en saygı değer kişiyim." Doğrusu, böyle "ben merkezci" bir ifadeye ihtiyaç duymaz. Yalnızca, Cennet Bahcesi'nden henüz yeni gelmiş olan bu "masum" yaratığa zarar vermeye çalışan herhangi bir günahkar-bilinçli insana havlayıp, ondan kaçması yeterlidir.

26. YÖNETİM SANATI ÜZERİNE

Chuang-Tzu'nun Konfiçyüsçüler tarafından insanın doğasına verilen zararları, ünlü bir at eğiticisinin bir ata verdiği zararlarla karşılaştırarak, insanın özgün doğasının korunması gerektiği düşüncesini incelediği harika bir yazısı vardır:

Atların karda ve buzda yürümelerini sağlamayın toynakları, kendilerini rüzgardan ve soğuktan koruyan tüyleri vardır. Otlarla beslenir ve su içerler, kuyruklarını savurur ve dört nala koşarlar. Bunlar atların gerçek doğalarıdır. Fakat bunlardan hiç biri geçit törenlerinde ve büyük konutlarda kullanışlı değillerdir.

Polo adında birisi (ünlü bir at eğiticisi) ortaya çıktı ve "atları yönetmekte çok başarılıyım", dedi. Ardından atların tüylerini kırptı ve toynaklarını söküp dağladı. Boyunlarına yular, ayaklarına zincir vurdu ve onları ahıra kapadı. Bunun sonucunda on attan üçü öldü. Ardından onları aç ve susuz bıraktı. Ağızlarındaki gemin acısı ve sırtlarına inen kırbacın korkusuyla, yarısından fazlası ölünceye dek onları tırıs ve dört nala koşturup belli bir düzene göre koşmayı öğretti.

Çömlekçi, "çamuru biçimlendirmekte çok başarılıyım", der. "Eğer onun dairevi olmasını istersem pergel, köşeli olmasını istersem gönye kullanırım." Marangoz, "Ben tahtayı

biçimlendirmekte ustayım"der. "Eğer tahtanın kavisli olmasını istersem büker, düz olmasını istersem düzeltirim." Fakat hangi temel üzerinde, çamurun ve odunun doğası pergele ve gönyeye vurulmak, ya da bükülmek ve düzeltilmek isteyebilir? Yine de Çağlar boyunca Polo'nun atları eğitme, çömlekçinin ve marangozun da çamuru ve tahtayı biçimlendirme yetenekleri üzerinde konuşuldu durdu. imparatorlukları yönetenler de aynı hataları yapmaktadırlar.

Bence imparatorluğu yönetmeyi bilen bir insan böyle yapmamalıdır. Çünkü insanların dokumak ve kendileri için elbise dikmek, toprağı işlemek ve karınlarını doyurmak gibi belli doğal güdüleri vardır. Bu, tüm insanların paylaştıkları ortak bir özelliktir. Bu tür güdüler "Göklerin vergisi" olarak adlandırılabilirler. Bu nedenle mükemmel doğallık zamanlarında insanların hareketleri sakin, bakışları huzurluydu. O zamanlarda, dağların tepelerinde hiçbir patika, nehirlerin üzerinde hiçbir köprü ya da kayık yoktu. Herşey doğal ortamına uygun olarak ürerdi. Kuşlar ve hayvanlar üredi, bitkiler ve ağaçlar varlıklarını sürdürdü. Böylece kuşlar ve hayvanlar elle yönlendirilebiliyorlardı ve insan, bir saksağan yuvasına tırmanıp onları izleyebiliyordu. Mükemmel doğallığın hüküm sürdüğü zamanlarda insanlar, kuşlar ve diğer hayvanlarla bir arada yaşarlardı ve aralarında hiçbir ayrım yoktu. Sıradan insan ile soylu arasındaki ayrımı kim bilebilirdi? hepsi de farkında olmadan eşit oldukları için kimse kötü yola sapmıyordu. Hepsi de herhangi bir arzu duymadan eşit oldukları için doğal bir bütünlük düzeyinde yaşıyorlardı. Bu doğal bütünlük düzeyinde insanlar kendi (özgün) doğalarını yitirmiyorlardı.[1]

Bu yazıyı, yeni yetme bir delikanlı olan akrabam Vincent'a okudum. Bu yazıdan en az benim kadar hoşlandı. Birkaç gün sonra köpeklerimden bir tanesini veterinere götür-

mem gerekti. Harikulade bir ilkbahar günüydü ve köpekle birlikte muayenehanenin dışındaki çayırlıkta dolaştık. Köpek, muayenehaneyi görünce daha önceden de buraya geldiğini anımsayarak yaprak gibi titremeye başladı. Bizimki gibi, sahiplerinin yanında dolaşan diğer köpek de vardı ve hepsi de yaprak gibi titriyorlardı. O an Vincent önce muayenehaneye, ardından da bana baktı ve "Anladığım kadarıyla veteriner köpekleri yönetmeyi biliyor" dedi.

27.
FEDAKARLIK ÜZERİNE

Çinli filozof Mo Tzu'nun "herkesi kavrayan sevgi" ilkesinin tam karşısında, erken dönem Taocu Yang Chu'nun "herkes kendi içindir" ilkesi vardı. Yang Chu, "Tüm insan ırkını kurtaracağını bilsem saçımın tek telini feda etmem" demesiyle ünlüydü. Bunu bir düşünün. Adam *tüm* insan ırkını kurtarmak için saçının *tek* telini bile feda etmiyor. Ben bu ifadeyi son derece mükemmel buldum. Bunu okuduğumda ne kadar büyük bir sevinç, çoşku, tatmin ve rahatlama duğduğumu anlatamam. Bir zamanlar bu duyguyu bir arkadaşıma ifade etmiştim ve bana merak dolu bir şaşkınlık içinde şöyle demişti: "Neden? Eğer herkes bencillikten uzak durmak yerine bencilce davranırsa dünyanın daha iyi bir yer olacağına mı inanıyorsun?" Tabii ki böyle birşeye inanmıyorum. Şüphesiz ki evrensel sevgiyi bencilliğe tercih ederim. Böyle birşeyi kim tercih etmez ki? Öyleyse Yang Chu'nun söylediği şeyi neden bu kadar çok seviyorum? Çok tutarsız görünüyor öyle değil mi? Ama öyle değil. İzin verin de açıklayayım. Herşeyden önce bir önermeyi beğenmek ile ona inanmak arasında büyük bir fark var. Hoşlandığım şey Yang Chu'nun bu duyguyu böylesine dürüstçe ifade etmesi. Bu,

bencillikten uzak durmak gerektiği hakkında yapılan alışıldık iki yüzlü ahlaki söylevlerin tam zıddı. Ama gene de ben onun söylediği şeye inanmıyorum, söylediği şeye Yang Chu'nun gerçekten inandığına da inanmıyorum. Benim bu konudaki görüşüm şöyle: Eğer bir insan, başkaları için kendi yaşamını feda etmeyeceğini söylerse, gerçekten de söylediği şeyi ima ettiğine inanma eğiliminde olurum. Ama bir insanın, diğerlerini kurtarmak için saçının bir telini feda etmeyeceğini söylemesi hiç de inandırıcı görünmüyor. İşin gerçeği, insanın bir saç telini feda etmesi acı verici bile değildir ve kesinlikle bir tür feda anlamına gelmez. (Eğer bir insan, "tüm insan ırkını kurtarmak için saçımın bir telini feda edebilirim ama daha fazlasını etmem" dese komik olmaz mıydı?) Bu nedenle Yang Chu'nun böyle bir aşırılığa kasti olarak kaçtığına şüphe yoktur. Yang Chu'nun gerçek anlamda bir saç telini kaybetmekten korktuğunu sanmıyorum.* Bu aşırılığa, bir *ilkeyi* belirtmek için kaçmıştı. Fakat ben bu ilkenin yukarıda açıkça ortaya konmadığına inanıyorum. Gerçekten de, belki kendisinin bile bunun bilincinde olmadığı olasıdır, ama ben bu ilkenin son derece önemli olduğuna inanıyorum.

Bu ilke nedir? Gerçekten de insanın bencil olması *gerektiği* şeklinde bir ilke midir? Eğer bunu düşünseydim, bu düşünceyi en az, bir insanın bencil olmaması gerektiği düşüncesi kadar komik bulurdum. Ben gerçekte Yang Chu'nun göstermeye çalıştığı şeyin bencillik sorusuna ahlaki bir ölçüt uygulamamız gerektiği düşüncesi olduğuna inanıyorum.

---

* Tabii başında yalnızca bir tek saç teli yoksa. – Ç.N

Eğer gerçek bir denemeye sokulabilseydi Yang Chu'nun Mo Tsu'dan daha bencilce davrandığı kesinlikle görülmezdi. Dahası Yang Chu'nun ifadesi bu dünyaya evrensel sevgi öğütlemenin karşısında yeralmaktan çok bize içimizdeki doğal, bencililkten uzak yapımızı serbest bırakmamızı sağlayarak daha fazla yardımcı olacaktır.

Şimdi ana konuya geliyor ve size Yang Chu'nun gerçekte ne demek istediği konusunda kendi yorumumu anlatıyorum. Söylemek istediği şey şuydu: "Eğer başkalarına yardımcı olacağını hissetsem saçımın bir telinden çok daha feda edebilirdim. O zaman herhangi bir insan tarafından böyle yapmam *gerektiği* söylenmeden, kendiliğimden böyle yapardım. Ve eğer bir başkasına yardımcı olma niyetinde olmasaydım o zaman hiçbir neden, hiçbir ahlak kavramı ya da bana yapmam gerektiği söylenen hiçbirşey insanlara yardımcı olma arzumu artıramazdı ve saçımın bir tek telini bile bu uğurda feda etmemi sağlamazdı. "Başka sözcüklerle ifade edersem, bir insana ne *yapması gerektiğinin* söylenmesinin hiç bir anlamı yoktur. Eğer zaten böyle birşey yapmak istiyorsa, böyle birşey söylemek gereksizdir (hatta zararlı bile olabilir) ve böyle birşey yapmak istemiyorsa zaten yararsızdır. Sanırım Yang Chu'nun gerçekte anlatmak istediği şey buydu. Söylediği şey daha çok bir tür bağımsızlık bildirisi ve bencillik için ahlaki bir mazeretti.

Yang Chu'nun söylediği şeyde bundan da fazlası var. Bencilliğin insanının doğal ruhsal durumu olduğuna, din ve eğitim gibi sosyal etkilerin insanı "cömertlik" olarak adlandırılan üstün ruhsal duruma ulaştıracak şekilde "eğittiğine" inananlar vardır. Ayrıca bu görüşün karşısında yeralan ve insanın daha doğduğu andan itibaren doğasında bencillik ka-

dar cömertlik de olduğunu, cömertliği eğitme çabalarının eğer kendi haline bırakılırsa zaten gelişecek olan bir şeyi sakatlamaya ve gelişimini engellemeye hizmet ettiğine inananlar vardır. Bu düşünce de Yang Chu'nun (görünüşte böyle olmasa da) söylediği şeyin bir parçası gibi görünmektedir. Bu düşünce, "iyilik ve görev yaygaralarını bir yana bırakın, böylece insanlar yeniden insan sevgisi kazanacaklardır," gibi sözler söyleyen daha sonraki dönem Taocuları tarafından açık hale getirilmiştir.

Sonradan aklıma gelenler: Kardinal Newman bir yerde şöyle der:

> Kilise, ay ve güneş için gökyüzünden kopup düşmenin, yeryüzü için yıkılmanın, milyonlarca insan için açlıktan ölmenini daha iyi olduğuna inanır. Ama ben, dünyevi dertler istediği kadar devam etsin bir tek ruhun bile yitirilmeyeceğini söyleyeceğim. Fakat bir tek nedensiz günah işleyin, kimseye zarar vermese de bir tek bencil yalan söyleyin, ya da özrü olmadan küçücük birşey çalın o zaman yitirilmiş bir ruh olacaksınız.

Fichte bir yerde, "Tüm insanlığı kurtaracağını bilsem bile sözümden dönmeyeceğim", der.

Benim için bu ifadelerin ikisi de tıpkı Yang Chu'nun ifadesi gibi son derece değerli. Şüphesiz ki pekçok ahlakçı her iki durumun da birbirlerinden tümüyle farklı olduğunu öne süreceklerdir: Birinci durumun (Newman ve Fichte bir ahlak ilkesinin aşırı abartılması, ikinci durumun ise (Yang Chu) bir ahlak ilkesi olarak bile değerlendirilemeyeceğini söyleyeceklerdir. Bence bu bir hata. Bana göre Yang Chu'nun ilkesi, pek alışıldık türden olmasa da bir ahlak ilkesiydi

ve pekçok ahlak standardına göre ise gerçekten de ahlak dışı bir ilkeydi. Yang Chu'nun bir okul kurması ve bu düşüncesini diğer insanlara öğretmesi temel düşüncemi onaylamaktadır. Bencil bir insan niçin diğer insanların böyle bir temel ilkeyi izlemelerini istesin?

Tıpkı ahlak ve ahlak fanatikliği arasında bir fark olduğu gibi bencillik ile yerinde bir şekilde *bencillik fanatikliği* olarak adlandırılabilecek şey arasında da bir fark olması gerektiğini düşünüyorum. Yalan söylemekten nefret etmek bir ahlak ilkesi olarak adlandırılabilir, fakat bu ilkeyi Newman ve Fichte gibi aşırılığa vardırmak pekçok ahlakçı tarafından bile fanatiklik olarak adlandırılacaktır. Aynı şekilde sıradan bencil bir insanın, Yang Chu'nun bahsettiği düzeye ulaşması çok zordur; bu tür bir ifade gerçekten de bencillik fanatikliği olarak adlandırılır. Fakat Yang Chu'nun sözlerinde beni etkileyen şey (tıpkı diğer iki ifadede olduğu gibi) böylesine büyük bir ahlaki arzuyla söylenmiş olmaları.

28.
BENCİLLİK VE FEDAKARLIK

Şu soruyu sormayı çok severim (özellikle rahiplere): "Fedakarlık hakkında ne düşünüyorsunuz? Fedakarlığı, bir insanının kendi mutluluğunu başkaları için feda etmesi ya da başkaları mutlu olduğunda mutlu olması olarak mı düşünüyorsunuz?" Bu soru daima en meraklı tepkileri harekete geçiriyor gibidir. Bu soruyu sorduğum insanlar genellikle huzursuz olur ve şaşırırlar. Yanıtlar hiç bir zaman açık değildir; bazıları dürüstçe şöyle yanıt verir: "Şey, bu konu üzerinde daha önceden hiç düşünmemiştim." Acaba Musa ve İsa bu soruyu nasıl yanıtlarlardı? Eğer cennete gidersem, onlara bu soruyu sormayı planlıyorum. Acaba bu soru cennet ortamında önemini yitirir mi?

Konuyla ilgili şöyle bir olay olmuştur: Bir zamanlar bir anaç, genç oğlunu "bencil" olmakla suçluyordu. Son derece akıllı olan genç birden annesine döndü ve şöyle dedi: "Anne, öğrenmek istediğim birşey var, kim(in hatırı) için bencil olmamamı istiyorsun? " Annenin aklı tümüyle karıştı ve oğluna yalnızca şöyle deyebildi: "Sen gerçekten de bir bilimci olmalısın."

Soru hiç de fena değil! Öyle ya, kimin hatırı için bencil olmamalıyım? Başka insanlar için mi? Eğer bencil bir insansam neden başkalarının iyiliğini düşünme zahmetine gireyim? Diğer yandan, eğer bencil değilsem ve diğerlerinin iyi-

liğini düşünüyorsam o zaman bencillikten uzak durmaya ihtiyacım yok, çünkü zaten bencil değilimdir. Konuya başka açıdan yaklaşırsak, eğer bencilce davranmayı istiyorsam, bencillikten uzak durma konusunda yapılacak hiçbir tartışma beni bundan uzak tutamaz ve eğer bencilce davranmayı istemiyorsam herhangi bir tartışmaya gerek kalmaz. Bazıları, bunun konuyu aşırı basitleştirmek olduğunu söyleyebilir. Bu, bazı açılardan doğru. Bir insanını bir kısmının bencil olması, bir kısımının bencil olmaması gerceği bu durumu daha karmaşık hale getirebilir; çünkü ahlakçılar, insanın bencil olmayan yanlarının bencil yanlarını yenmeye çalışmasını sağlamanını kendi görevleri olduğuna inanırlar. Böyle bir ahlakçı bir gün bana şöyle demişti: "Açıktır ki, bir insanın fedakar bir insan olmasını sağlayacak bencil bir talepte bulunmak olanaksızdır. İnsanın yapabileceği tek şey, daha soylu olan yanından, yalnızca kendi bencil zevklerini düşünen daha temel (ve daha hayvani) yanını yenmesi için talepte bulunmaktır."

Sanırım bu ifade, Batı ahlak kavramlarıyla (ya da daha kesin konuşursak Victoriacı ahlakla) hem Taocu hem de Budacı ahlak arasında ne kadar büyük bir fark olduğunu mükemmel bir şekilde özetlemektedir. Yukarıdaki ifade, insanın "soylu" olan tarafı seçmesi zorunluluğunu baştan kabul etmeyi gerektirmektedir. Üzerinde durulan temel konu, bencilliğimizi, fedakarlığın yüce sonuçları için "feda etmemizin" gerekli olduğudur. Tıpkı Taocu ahlak kavramları gibi Budacı ahlak kavramlarının da en harikulade yanı tüm bu kabus benzeri ikilemleri aşmış olmalarıdır. Holmes'un Budacılık'taki bencillik kavramını incelediği *Buda'nın İnancı* adlı kitabında bu konu ile ilgili çok güzel bir.bölüm vardır:

Bu noktada Batılı Budacılık eleştirmenleri (ikiye) ayrılmaktadırlar. Dr. Rhys Davids ve Dr. Paul Carus'un da içlerinde olduğu bazı eleştirmenler ve Ben'in diğer düşmanları, Buda'nın öğretisinin üzüntü ve sevince karşı aşırı kayıtsız kaldığını, insana doğru olanı yalnızca doğru olanın hatırı için yapmayı emrettiğini ve tek ödülün de kişinin içsel bir huzur içinde olması olduğunu ileri sürmektedirler. Diğerleri ise, özellikle Budacılığın değerini azaltmaya çalışan Hıristiyanlık yanlıları, Buda'nın insanlara yalnızca kendilerini ve kendi rahatlarını düşünmeyi öğreten bencil bir hazcı (hedonist) olduğunu ve mutluluk düşüncesinin insanoğluna acıdan ve kederden ilkel bir kaçıştan pek fazlasını sağlayamadığını öne sürmektedirler. Buda'yı acıya ve sevince karşı aşırı şekilde kayıtsız kalan bir insan olarak görenlere verilecek yanıt (şudur ki), yalın tarihi gerçeklere göre insanların Yol'a girmelerini sağladığında beklenen şey, doğru olanın hatırı için doğru olanının yapılması değil (büyük bir ihtimalle bu sözcüklerde hiç bir anlam bulmayacaktı), acı çekmekten, gene doğum girdabında yaşanan ikilemlerin neden olduğu acıdan kurtulmak ve huzura ulaşmaktı; ve bu huzur da dünyaya geri dönmenin getirdiği huzurdan başka birşey değildi.

Böyle bir yanıt vererek, Buda'nın yaşam görüşünü bencillikle suçlayanları doğruluyormuş gibi görünebilirim. Ama hayır; Buda'nın yaşam görüşü kayıtsızlıktan ne kadar uzaksa bencillikten de o kadar uzaktır. Burada bizi yanlış yönlendiren şey *ben* sözcüğüdür. *Doğa* sözcüğünün şüpheli istisnalığı da dahil olmak üzere içinde bir sürü tuzak olmayan tek sözcük bile yoktur. Bir yaşam görüşünün bencil olup olmadığını sorduğumuzda, yanıtımız büyük ölçüde sorunun sorulduğu şartlar altında ben'in bulunduğu duruma bağlı olacaktır. Ben'den uzaklaşmak olanaksızdır; ancak kişiliğini yitirip tümüyle bensiz olacağından daha geniş bir ben için bu du-

rum olasıdır. Arzu edilen noktaya ulaşırılır ulaşılmaz, kişilik, Evrensel ben ile bir olur olmaz "bencillik" kavramı bilinen anlamını yitirecektir.[1]

29. BENCİLLİK ÜZERİNE

Tachibama Akemi'nin (1812-1868) "Issız Zevkler" adlı şiirinden aldığım şu dizeler çok hoşuma gider (Çev: Donald Keene)[1]:

Elime fırcamı alıp
Beklediğimden daa iyi şeyler yazıvermem
Ne büyük bir zevktir.

Ne büyük bir zevktir
Günlerce sözleri evirip çevirdikten sonra
Apansız, harikulade bir şiirin
Dökülüvermesi dudaklarımdan.

Ne zevktir
Hiç bir yardım olmadan
Anlayabilmem
Anlaşılması güç bir kitabı.

Ne zevktir
Az bulunur bir ikramla karşılaşmak
Karnımız aç olduğunda
"Mam-mam" diye bağırışması çocuklarımın

Ve sevinçle indirivermeleri yemekleri
midelerine.

Ne zevktir
Rasgele elime aldığım bir kitapta
Tıpkı kendim gibi bir insanla
Karşılaşıvermem.

Şiirin son kıtası bu bölümle özellikle ilişkilidir (Diğer kıtaları yazmamın tek nedeni bu şiirden çok hoşlanmam).

Gördünüz mü, aynı zamanda tıpki bana benzeyen insanlarla karşılaşmayı da seviyorum ve aynı şekilde tıpkı kendisine benzeyen bir insanla karşılaştığımda, tıpkı kendime benzeyen bir insanla karşılaşıyorum. Başka bir şekilde ifade edersem, tıpkı kendime benzeyen insanlarla karşılaşmamın doğal sonucu olarak "tıpkı kendime benzeyen insanlarla karşılaşmayı seviyorum" diyen insanlarla karşılaşmayı çok seviyorum. Okuyucuya bırakmayı tercih ettiğim bariz bir matematiksel tümevarımla aynı yargının üçüncü, dördüncü ve sonsuzuncu doğal sonuçlarını da ifade edip kanıtlayabilirim.

Şimdi sizlere önce kendi adlandırdığım "bencillik" ten, ardından da başkalarının "bencillik" olarak adlandırdığı şeyden bahsetmek istiyorum.

Bir zamanlar kendi düşünüş biçiminin mutluluğu içinde, "Benciller" olarak adlandırdığım şöyle bir şiir yazmıştım:

Birçok insan nefret eder bencillerden
Çünkü kendilerini bulurlar onlarda
Bense severim bencilleri
Çünkü kendimi bulurum onlarda.

Başka birgün bir şiir daha yazdım ve aklıma ilk anda bu

şiirime "Kendime Methiye" adını vermek geldi. Bununla birlikte bu başlık (görüldüğü üzere tümüyle ben merkezciydi), şiirin daha derin ve hüzünlü anlamını içermiyordu. Bunun üzerine başlığı, "Benliksizim" şeklinde değiştirdim:

İnsanların çoğu,
Ben merkezci oldukları söylendiğinde
Bu gerçeği başkalarından gizleyecek
Yollar bulurlar zekice.
Bir süre sonra
Kendilerini bile aldatırlar böylece.

Ardından,
Gizli benmerkezci zevkler alırlar
Kendilerini benliksiz hayal ettiklerin de.

Oysa ben farklıyım

Gerçekten de benliksizim.
Tıpkı gidecek yeri olmayan
Yapayalnız bir yetim gibi
Haykırıyorum her soluk verişimde
"Benliğimi kaybettim,
Benliksizim" diye.
Oysa gitmedi benim bir yere
Ama bana ait değil bundan böyle.

Ben de tıpkı sizin gibi şiirin, sonunda üzücü bir şekilde tersine dönmesi karşısında şaşırdım. Bu şiiri yazmaya oturduğumda neşeli, çoşkulu ve neredeyse küstahcasına ben

merkezci olmasını tasarlamıştım; kendimi kendi halime bıraktım ve işte ortaya bu çıktı

Tabii ki, "Oysa ben farklıyım" dizesinde belli bir benmerkezcilik düzeyi tutturdum; yani burada, sen ben'ini yitirdiğini düşünürken ben *gerçekten* de yitirdiğim için senden daha iyiyim dedim. Ama hemen ardından ben'imi yitirişim zevkli birşey yerine üzücü birşey oluverdi. Komik bir durum öyle değil mi? Söyle sevgili okuyucum, benimi kaybettiğim için benim adıma üzülüyor musun? Üzülmüyor musun? Nasıl olur? Eğer benliğini kaybetmiş olsaydın senin için üzülürdüm, nasıl oluyor da sen benim için üzülmüyorsun? Belki de dini ya da mistik kökenleri olan bir insansın ve kaybettiğim tek şeyin bireysel benliğim olduğunu ve daha büyük ya da "evrensel" ben'in doğması için bireysel ben'in "ölmesi" gerktiğini söyleyeceksin. Ben, "Evrensel Ben"in karşısında yeralmıyorum, onun önemini de gözardı etmiyorum, yalnızca buna ulaşmak için daha makul bir yol olması gerektiğini düşünüyorum. Belki de şu ana dek böyle bir yol bulunamamıştır, ama bu, birgün böyle bir yol bulunamayacağı anlamına gelmez. Ve eğer böyle birşey olursa (ki ben böyle birşeyin olacağına inanacak kadar iyimserim) o zaman, en azından Doğu ve Batı felsefelerinin mükemmel bir sentezi yapılmış olacaktır.

Ruhsal anlamda, şiirimdeki "Tıpkı gidecek yeri olmayan yapayalnız bir yetim gibi" dizesi Lao Tzu'nun şu dizelerini anımsatmaktadır:

Akıllılığı bir yana bırak, o zaman
endişen kalmaz.
İnsanların çoğu ziyafettelermiş ya da bir ilkbahar

manzarasının tadını çıkarıyorlarmış gibi mutlular.

Bir ben,
Tıpkı henüz gülemeyen bir bebek gibi
Durgun ve ifadesizim;
Gidecek bir yerim yokmuş gibi umutsuzum.
Herkes ihtiyacından fazlasına sahip,
Sanki bir ben birşeyler kaybetmiş gibiyim.
Kafam, bir aptalınki gibi boş.
Herkes zeki,
Bir ben kalın kafalıyım.
Herkes farkılıkları görebiliyor,
Bir benim anlayışım kıt.
Tıpkı bir bulanıklığın içindeymiş gibi kayıtsızım;
Hiçbir şeye bağlı değilmiş gibi
Akıntıya kapılmış sürükleniyorum.
Herkesin yapacak birşeyleri var,
Bir ben beceriksiz ve sakarım.
Bir ben herkesten farklıyım,
Çünkü gıdamı doğrudan Tao anadan alıyorum.[2]

Bu Tao'nun Kitabı'nda en çok hoşuma giden bölümlerden bir tanesi. Ama ne yazık ki birçok insan bu bölümü fazlasıyla benmerkezci olarak yorumluyor. Bu dizeleri kendisine okuduğum birisi öfkeli bir şekilde bu tür bir düşüncenin belirgin bir şekilde, kendini önemsiz gösteren ama son derece üstün olduğun sanan bir insanın hava atması olduğu yorumunu getirdi. Ben ise bu şiire tümüyle farklı bir şekilde yaklaşıyorum

Benim için daha çok, bir bunalımın içinde kendini avu-

tan bir insanın tepkisi. İnsanların bu dizelere farklı tepkiler vermeleri ne kadar ilginç

En ilginç tepkilerden bir tanesini ise size şimdi anlatacağım. Bu dizeleri bir arkadaşıma (genellikle yaptığım gibi) neşe içinde okudum ve okurken de bol bol güldüm. Ben dizeleri okurken son deree ağırbaşlı bir şekilde dinledi ve bittiğinde. "Okurken neden bu kadar güldün? Bu kadar gülünç olan şey ne? Bu dizelerin son derece derin olabileceğini anlıyorum. ama gülünç olan yanını anlayamıyorum. dedi. "Bu dizelerin derin olabileceklerini asla düşünmedim ama her zaman oldukça eğelendirici olduklarını düşünmüşümdür." dediğimde bir süre düşüncelere daldı ve ardından şöyle dedi: "Bu dizelerdeki felsefe hemen hemen inandığım herşeyin karşısında yeralıyor. Eğer bunlar doğruysa o zaman tüm yaşamım boyunca yanlış tarafta yürümüş olmalıyım.

Lao Tzu'nun dizelerine gösterdiğim tepkiden size biraz daha sözedeyim. Eğer bana neden Lao Tzu'nun bu sözlerinin ya da en azından bir kısmının komik geldiği sorulsaydı, herhalde ne yanıt vereceğimi bilemezdim. Belki de bu dizelerdeki felsefe. toplumun bana öğretmeye çalıştığı şeylerden çok uzak. ama kendi inançlarıma çok yakın olduğu için kahkahalarımda mizahtan çok bir zafer edasının etkisi var. başka bir şekilde ifade edecek olursam. büyük bir olasılıkla kahkahalarım nefret ettiğim düşüncelerin tam tersi bir duşünce bulmuş olmamın sevincinden kaynaklanıyor. Eminim ki bu noktada birçok okuyucu etkileyici birşeyler söylemediğimi. yalnızca çocukça davrandığımı düşünecektir Kimbilir. belki de haklılar.

Bu bölümün sonuna neşeli bir not olarak size Chuang Tzu'nun kendi kendini değelendirişini anlatayım. Eğer Walt

Whitman'ın kendini anlatan bir şarkı yazdığı için ben merkezci olduğunu düşünüyorsanız, aşağıdaki yazıya gözatıncaya dek bekleyin:

> Sessiz ve biçimsiz, değişen ve durağan kalan, hem ölü hem de yaşayan, yer ve Gök ile eşit olan, hem zeka ile hem de ruh ile birlikte hareket eden ... Herşey olduğu gibidir, hiçbiri bir diğerinden daha cazip değildir: Bunlar, eskilerin Tao hakkında ortaya atttıkları bazı kavramlardı. Chuang Tzu bunlarnı tümünü duydu ve hepsinden de etkilendi. Garip ve belirsiz sözler, yabani ve abartılı bir dil ve anlaşılmaz kavramlar kullanmadan, taraflı ve anlaşılmaz bir görünüşe bürünmeden kendini düşüncelerine verdi. Dünyayı öylesine cahil ve anlayışsız kabul etti ki ciddi bir şekilde konuşamayacağını anladı. Bu nedenle, düşüncelerini birer kaseye benzeyen belirsiz sözcüklere döküp, bunları erbaplara atfetti ve düşüncelerini farklı hikayelerle açıkladı. Yer'in ve Gök'ün ruhuyla birlikte sessizce geldi ve sessizce gitti. Ama olaylar konusundaki üstünlüğüyle hiç övünmedi. Ne doğruyu ne de yanlışı kınadı, böylece sıradan insanlarla kolayca anlaşabildi. Yazıları, yüce bir tarzda olsalar da hiçbirşeye karşı değillerdi, böylece hiçbir zarara neden olmadılar. İfadeleri tümüyle kuralsız olmasına karşın etkileyici ve nüktedandı. Düşüncelerinin zenginliği asla tüketilemezdi. Yukarıda Yaratıcı ile kükrer. Aşağıda başlangıcı ve sonu olmayan, yaşamın ve ölümün ötesinde dostluklar kurar. Temele gelince etraflı ve engin, derin ve özgürdür. Öze gelince yüce şeylerin uyumlu bir izdeşi olarak adlandırılabilir. Değişime karşı yaklaşımı, olaylarla ilişkileri ve düşünceleri tüketilemezdi ve öncülleri (kendinden önce gelenler) tarafından yönlendirilmedi. Belirsiz ve anlaşılmaz, ama tüketilmez birisiydi[3]

Tüm felsefi yazında bu paragraf en çok sevdiğim paragraftır. Bu paragrafı okurken tam olarak bana benzeyen birisiyle değil, ama tam olarak olmak isteyeceğim birisiyle karşılaştım.

30. BENCİLLİK VE EVRENSEL BİLİNÇ

Daima, benmerkezcilik hakkındaki inanılmaz yanlış hükümler nedeniyle çok üzülürüm. Bu önyargılar niye? Bizlere benmerkezci olmamamız *gerektiği* öğretildiği ve biz de bu tür özelliklere sahip olmayanları kıskandığımız için mi? Tabii ki benmerkezcilik var Ben de herkes kadar zaman zaman yüzyüze geldiğimi kasvetli bir tür benmerkezcilik olan sevgisizlikten rahatsız olurum. Fakat herkesin adlandırdığı anlamdaki "benmerkezcilik" ile Chuang Tzu'nun sözlerindeki (bir önceki bölüme bakın) bozulmamış bir çocuğun gözalıcı kendiliğinden benmerkezciliğine benzeyen şey arasında dünyalar kadar fark vardır.

Benmerkezcliğe, "kendini sevmek" ve kendini öne sürmek arasında kesin bir çizgi çekmek gerektiğini düşünüyorum. Kendini seven insanları sevmeme karşın kendilerini öne süren insanlardan nefret ederim. Kendilerini öne süren insanlar genellikle güç peşinde koşar ve başkalarını ezerler, bu nedenle de sevilmezler. Fakat saf bir şekilde ben merkezci olan bir insan genellikle kendini taktir etmekten memnun olur ve başkalarını küçük düşürmeye gerek duymaz. Birgün birisi bana, "Ben merkezci bir insanının kimseye ihtiyacı yoktur, ama kendini öne süren bir insanın kendi benini öne sürmek için başkalarına ihtiyacı vardır", dedi. Bu ifadenin

ikinci kısmına katılıyorum ama birinci kısmına şüpheyle bakıyorum. Bence gerçekten de (kelimenin tam anlamıyla) benmerkezci olan bir insanın çevresinde insanların olmasına ihtiyacı vardır. Örneğin beni ele alın; eğer çevremde kimse olmasa kimi etkilemeye çalışırdım?

Ayrıca insanların kendi benmerkezcilikleri karşısında duydukları utanç ve suçluluk duygusuna da çok şaşırırım. Neden insanlar böyle duygular hissediyorlar? Bu soruya şu ana dek en iyi yanıtı Dr. Richard Bucke'nin *Evrensel Bilinç* adlı kitabından aldım. Bu kitabın 9. Bölümünde Shakespeare'in pekçok sonesini aktarıp, bunları Evrensel Bilinç'in bakış açısından incelemektedir. Aşağıdaki sone ve incelenmesi özellikle dikkate değerdir:

SONE LXII*

Kendime aşk duymanın günahıyla dopdolu
Gözlerim ve yüreğim, varlığımın her yeri;
Yoktur ki bu günahtan kurtulmanın bir yolu:
Canevime sımsıkı sarılmıştır kökleri.
Hoş değildir kimsenin yüzü benimki kadar,
Benden yakışıklısı, benden vefalısı yok;
Ölçüp biçiyorum da, bende ne değerler var.
Ben herkesten üstünüm, her bakımdan, hem de çok.
Ama gerçek yüzümü aynada görür görmez
Pörsümüş, benzim uçuk, şehra şehra ve köhne,

---

* Kendisi kadar iyi bir tercüme yapamayacağımı bildiğim için, Sayın Talât Sait Halman'ın tercümesini kullanmayı tercih ettim. Bkz. Shakespeares, Tüm Soneler, Türkçesi: Talât Sait Halman, Çem Yayınevi, 1989 – (Ç.N.)

Kendime duyduğum aşk, ters düşer bana bu kez:
Kötü şeymiş insanın aşk duyması kendine.
Sensin öbür benliğim, varlığımda övdüğüm,
Yaşımı gençliğinle, güzelliğinle örttüm.

Bucke'nin yorumu:

Bu sonede bir insanın ikiciliği güçlü bir şekilde hissedilmektedir. Evrensel bilinçli benliğin üzerinde durduğunda kendine duyduğu hayranlığın içinde kaybolmaktadır. Fiziksel ve kişisel bilinçli benliğine döndüğünde kendini küçük görmeye meyleder. Aynı zamanda hem son derece benci, hem de bencilikten uzaktır. Walt Whitman'ı tanıyanlar, görünüşteki bu zıtlığın aynı temelden doğdunu ve onda tümüyle bulunduğunu bilirler. Withman'ın Evrensel bilinçli Whitman'a olan hayranlığı ve eseri ("Yapraklar") mutlak bir şekilde, bilindik bireysel bilinç anlamında bencillikten yoksun olsa da tıpkı bu sonedeki gibi bir görünüşe sahiptir. Yukarıda belirtilenler eğer Paul, Muhammed ya da Balzac'a uygulansalardı gene aynı şekilde doğru olarak kalacaklarına inanılmaktadır. Son çözümlemede konu şu şekilde görülmektedir. Evrensel bilinçli benliğin bakış açısından, beden ve bireysel bilinci olan benlik aynı derecede kutsal görünmektedir. Fakat sıradan bireysel bilince göre, bireysel bilinçli benlik ve beden önemsiz ve hatta aşağlık görülmektedir.

31.
İNSANIN KENDİ DOĞASINA GÜVENMESİ ÜZERİNE

Bu bölüme, Po Chu-I'den iki şiir aktararak başlamak istiyorum (Çev: A. Waley).

I. *Bütün Kardeşlerime Seslenen Çılgın Bir Şiir* (İ. S. 835)

Dünya, okuma bilmeyenleri aldatır;
Ben, ne mutlu ki hem okumada hem de yazmada ustayım.
Dünya, hiçbir işi olmayanları aldatır;
Oysa ben yüksek devlet memurluklarıyla onurlandırıldım.
Yaşlılar daima hastadırlar;
Bana gelince, şu an ne ağrım ne de sızım var.
İnsanlar durmadan evlilik sıkıntısı çekerler;
Fakat ben evlilikle ilişkimi kestim ve elimi eteğimi çektim.
Hicbir değişiklik zihnimin huzurunu bozmuyor;
Hiçbir iş bacaklarımı titretmiyor.
Bu nedenle on yıldır ruhum ve bedenim
Kaçınıklığın huzuru içinde dinleniyor.
Hepsinden öte, ağır ağır geçen son yıllarda

Çok az şeye ihtiyaç duydum.
Kış boyunca beni ısıtan bir parça örtü
Ve gün boyu tok tutacak bir öğün yemek.
Evimin küçücük olması hiç de önemli değil;
Ne de olsa, insan bir odadan fazlasında uyuyamaz

Bir sürü atımın olmaması önemli değil;
İnsan iki arabayı aynı anda süremez ya!
Dünyadaki on insandan belki de yedisi
Benim kadar talihlidir.
Ama halinden benim kadar memnun olan birini ararsanız,
Bir tane bile bulamayabilirsiniz.
Başkalarının meselesi olduğunda ahmaklar bile bilgedir,
Kendi meselelerinde ise bilgeler bile hata yapar.
Kimseye kalbimi açmaya cesaret edemem
Bu nedenle yabanıl sözlerim
Tüm kardeşlerime seslenir.

II. Geçmişi Düşünmek (İ. S. 833)

Boş bir anımda geçmiş günleri düşündüm;
Sanki eski dostlar odada oturuyorlarmış gibi geldi.
Ve ardından "acaba şimdi neredeler" diye meraklandım,
Tıpkı dökülen yapraklar gibi
Onlar da akan ırmaklarla kayboldular.
Han Yu, kükürt tabletleri yuttu,
Ama küçücük bir hastalık onu mezara soktu.

Yuan taşı sıksa suyunu çıkarırdı
Ama daha yaşlanamadan gücü yok olup gitti.
Üstat Tu, "Sağlığın Sırrı"na sahipti:
Bütün gün baharattan ve etten uzak dururdu.
Efendi Ts'ui, güçlü bir iksire güvenerek
Kış boyunca yazlık elbiseleriyle dolaşırdı.
Lakin kimi hastalıkla, kimi de ani bir ölümle
Ama hepsi de daha orta yaşı geçmeden göçüp gittiler.

Bir ben, kendimi hiçbir perhize sokmayan,
Gençliğinde her tür şehvete ve arzuya
Yumuşak bir şekilde boyun eğen ben
Uzattım o sıkıcı yaşam süresini;
Damağı en en lezzetli eti arzulayarak
Ve ne bizmut'tan ne de kalomel'den birşey anlamayan ben.
Acıktığımda yutuverdim buharı tüten yemekleri,
Susadığımda donmuş nehirden içtim suyumu,
Şiirlerle hizmet ettim ruhlarına Beş Organımın,
Üç Yaşamsal Bölge'yi şarapla yıkadım.
Bu yaşıma kadar sağlıklı ve sağlam bir şekilde yaşadım.
Bir tek dişim bile eksik değil;
Bacaklarım ve gövdem bana hala himet ediyor.
Yetmişinci yaşımı yeni bitirdim
Ama halen karnımı doyuruyor, bebekler gibi uyuyorum
Kadehimde duran şarabı mideme yuvarlıyor
Ve geri kalanını Göklere bırakıyorum.[1]

Bu iki şiiri çok seviyorum (tıpkı bu kitaba aldığım diğer tüm şiirler gibi). Ne biri ne de öbürü özellikle güzel ya da ilham verici, ayrıca ikisi de "gizemli içıgörü" gibi birşeyler açıklamıyor. Bu şiirleri yaşam felsefesi koktukları için seviyorum; ya da belki de "doğru sezgiye dayalı yaşam" felsefesi koktukları için. Özellikle ikinci şiirdeki felsefe, kendi yaşam görüşüme o kadar yakın ki, şiirle ilk karşılaştığımda bu rastlantıya inanamadım. Yaşamımı daima, bilimsel ya da tıbbı görüşlere dayalı perhizlerle değil, içimden gelen şeyi yiyerek geçirdim ve sağlığımla ilgili bir tek sorunum bile olmadı. Tabii henüz ellilerimin ortasındayım ve bu nedenle de kendimi şimdilik Po Chu-I'nin ki gibi bir yaşam tarzının işe yaradığının canlı bir kanıtı olarak ortaya atamam. Ama daima bunu başarabilecek yaşlı bir insanla karşılaştığımda çok mutlu olurum. Zaten iyi de olsa kötü de olsa benim yaşam biçimim daima bu olmuştur. Henüz bir çocukken bile içgüdüsel olarak insanın tat alma duyusunun ve iştahının en iyi rehber olduğuna inanırdım. Bir zamanlar birisi, bana yemek yerken su içmemem gerektiğini söylemişti; kırk beş yıl önce bu kuram modaydı. Ben de, "İyi ama yemekte su içmekten hoşlanıyorum" diye yanıt verdim. Marşımdaki, sitemle "Ama yemek yemek yerken su *içmemelisin*, bu sağlığına zararlı" dedi. "Neden" diye sorduğumda, "Çünkü doktorlar suyun, tükürüğü hafiflettiğini ve böylece de besinlerin uygun bir şekilde hazmedilmediğini söylüyorlar", diye acıklamaya girişti. Bu konu üzerinde birkaç gün düşündüm ve ardından yemek yerken su içmeye devam etme kararı verdim. Kendi kendime şöyle dedim: "Bu kuramda bir yanlışlık olmalı. Yemek sırasında su içtiğimde yediklerimi gayet iyi hazmedebildiğim açık; eğer yerken yeterince su içmezsem o zaman sanki ye-

diklerimi kuruyor ve boğazıma yapışıp doğru düzgün hazmedilmiyor. Bu nedenle, bu tıbbı kuramın bir hatası olmalı. Yanlışın ne olduğunu bilmiyorum ama yanlış olduğuna eminim." Böylece, tıbbı kuramlara güvenmek yerine kendi içgüdülerime güvendim. Bu kararı vermiş olduğum içn şanslıyım. Son zamanlardaki tıbbi araştırmalar bize tükürüğün bir enzim olduğunu ve enzimlerin hafifletildiklerinde de tıpkı yoğunlaştıkları zaman olduğu kadar iyi işlev gördüklerini söylüyor. Asıl sorun, varolan enzimin miktarında. Bu nedenle tükürüğün su ile hafifletilmesi, bu maddenin bir hazım elemanı olarak yaptığı işlevi bozmuyor. Yani, benim zamanımdaki tıbbi görüşler yanlış, içgüdülerim ise doğruydu.

Tüm yaşamım boyunca bu tür sorunlarla karşılaştım Besinler ve sağlık konusundaki merak inanılmaz boyutlarda İnsanların çoğu ölümden o kadar korkuyorlar ki istedikleri şeyi bile yiyemiyorlar. Tandığım bir kadın bana büyük bir inançla çukulatanın gerçek bir zehir olduğunu ve şekerin beyni çürüttüğünü söyledi (Tanrı bilir bunu kimden duydu). Başka birisi, ünlü bir ekonomist ve sosyolog, etleri fazla kızartmadan yemem gerektiğini söyledi; çünkü çok kızartılmış et kanser yapıyormuş. Buna delil olarak anlattığı şeye göre, kömür katranı farenin derisine sürüldüğünde burada kanser oluşuyormuş. Bu, beni şaşırtmadı ama midde duran bir parça kömürün (mide çeperine *sürtülmeyen,* yalnızca orada duran bir parça kömürün) kansere neden olacağını kanıtlamaz. Daha az aşırı ama daha bilindik bir fobi de, kızarmış besinlerin sindirilmediği ve bu nedenle de sağlıksız olduğu inancıdır. İşin en inanılmaz yanı da bu tür besinleri yemeye "Cesaret" ettikleri zamanlarda en küçük bir sorunları bile olmayan insanların bu düşünceye inanmaları. Bir insan, kendi-

sine söylenmeden bir besini ne zaman hazmedip ne zaman hazmedemeyeceğini bilemez mi?

Aynı zamanda, son yıllarda ortaya çıkan şu önemli kolesterol korkusundan da bahsetmeliyim. Bu iddialara da tıpkı diğerleri gibi tümüyle reddediyorum. Bedenimin ihtiyacı olduğunu hissettiğimden daha fazla ya da daha az yağ yemiyorum. Fakat diğer insanlar ne kadar da farklı. Bir gün son derece sağlıklı ve şen şakrak İngiliz bir matematikçi dostum, karısının karısının kararına uyarak kolesterolsüz diyete başladı. oysa böyle bir diyete gerek duymayacak kadar sağlıklı ve canlıydı. Bir yıl sonra kendisini tekrar gördüğümde tümüyle değişmişti

Bir deri, bir kemik kalmıştı ve hem ruhsal hem de fiziksel olarak çok kötü görünüyordu.

Bir başka olay: Tanıdığım bir tıp doktoru onbeş yıl önce benimle kolesterol sorununu tartışıyordu ve şöyle dedi: "Eğer benim gibi, sen de bir çocuk hastanesinde çalışsaydın ve gördüklerimi görseydin, yağların söylediğim kadar tehlikeli olduğu konusunda en küçük bir şüphe duymazdın. Gerççekten de tıbbı açıdan senden daha bilgili olan doktorlara güvenmelisin." Kendini, karısını ve çocuğunu katı bir perhize soktu. Birkaç ay sonra karısıyla karşılaştığımda bana, hem kendisinin hem de kocasının çok hasta olduklarını ve hastaneye yattıklarını söyledi. Doktorlar, kendilerine neredeyse açlıktan öleceklerini, bu nedenle normal yeme düzenlerine dönmelerini söylemiş

Bu tür olaylar, insanın en iyi rehberinin zevkler ve duygular olduğu yolundaki içgüdüsel inançlarımı güçlendirmektedirler. Tabii ki bir insanın zevkinin ve duygularının bu tür durumlarda asla hata yapmayan bir rehber yarattığını iddia

edecek değilim; Doğa'nın da bazen hata yapabileceğine inanıyorum. Ama aynı zamanda doktorların sık sık hata yaptıklarını da biliyorum ve bu ikisi arasında Doğa'ya daha çok güveniyorum.

Yukarıda anlattığım olaydan birkaç yıl sonra, İngiliz Tıp Araştırmaları ekibinde çalışan bir doktorla tanıştım. Bu doktor bana, kendi araştırma ekiplerinin kesin bir şekilde yağın kolesterol birikintisine neden olmadığı sonucuna vardıklarını söyledi. Alınan yağ miktarı ile bedendeki birikinti miktarı arasında çok az ilişki varmış. Hatta tam tersi bir ilişkinin var olduğundan şüpheleniliyormuş; yani *daha fazla* yağ yiyenlerin daha az kolesterol sorunları var gibiymiş. Bütün sorun kolesterol yenmesinin başka birşey, kolesterolün damarlarda birikmesinin ise başka birşey olması. İngiliz araştırma ekibi tarafından bunun sorumlusu olduğu düşünülen madde ise yağ değil, şeker. Bu ekip yağdan ziyade fazla şeker yemenin belirgin bir kolesterol sorununa yol açtığına inanıyorlardı. Şu sıralarda şeker kuramının da modası geçti; son duyduklarıma göre asıl suçlunun egzersiz eksikliği olduğu sanılıyormuş. Eğer bu son suram doğruysa bütün diğer kuramlar arasında beni en az şaşırtacak olanın bu olacağını söylemeliyim (içgüdülerim, kulağıma bunun doğru olduğunu fısıldıyor). Bununla birlikte, son zamanlarda ortaya atılan yeni bir kuram, egzersizin daha önceden inanıldığı gibi genellikle sağlık olduğu konusuna biraz şüpheci yaklaşıyor.

Kolesterol konusunu bir yana bırakmadan önce Rockefeller Üniversitesi'nden bir araştırmacı dostumun, kolesterolün asla sağlıklı damarlara birikmediğini söylediğini aktarmalıyım. Bu demek oluyor ki, sağlıklı damarları olan bir insanın kolesterol sorunu olmaz; kolesterol, damarların rahat-

sızlanmasına neden olmaz yalnızca zaten sağlıksız olan damarları daha sağlıksız bir hale getirir. Bu nedenle tümüyle sağlıklı damarları olan bir sürü insanın, kendileriyle ilgili olmayan bir sorundan endişelendikleri için kendilerini yararlı ve ihtiyaç duyulan şekerden ve yağdan yoksun bırakmalarına şayırmadan edemiyorum

Öğrendiğim kadarıyla Avrupalı doktorlar ve halk, ne *yemeleri* ya da *yememeleri* gerektiği konusunda Amerikalılardan daha az endişeleniyorlar. Bunu duyduğuma memnun oldum. Oldukça ünlü bir doktor olan yakın bir dostum, geçenlerde Prag'daki kızkardeşini ziyarete gitti. Dostum, buradaki insanların ne yemeleri ya da yememeleri gerektiği konusunda ne kadar az endişelendiklerini görüp şaşırmış. Kardeşi, önüne zengin bir yemek getirince birden dehşete düşmüş, ama kardeşi gülmüş ve "Hadi canım, canın ne isterse yeyebilirsin; sana zarar vermez" demiş. Amerikalıların bütün bunları neden kafalarına taktıklarını merak ediyorum. Belki de bu, "zevklere" güvenmeyen ve hoşlandığımız şeylerin bizim için iyi olmadığını düşünen sofuluğun bilinçsiz bir uzantısıdır.

Po Chu -I'nin şiirine geri dönersek, size büyük bir gayretle göstermeye çalıştığım gibi benim içgüdülerim de daima bu şiirde anlatılanlara uymuştur ve yaşam deneyimlerim bu inancımı güçlendirmiştir. Sonradan büyük bir zevkle şair Robert Browning'in de kendi doğasına güvendiğini keşfettim; en azından beslenme konusunda. Aşağıdaki yazı William Lyon Phelp'in *Robert Browning*[2] adlı kitabından alınmıştır:

Browning'in yaşamı sağlıklı, rahat ve mutluydu. Gençliğinde sık sık hissettiği başağrıları haricinde asla hastalık ya da fiziksel bir ıstırapla karşılaşmadı. Oğlu, yakalandığı son hastalığa kadar babasını asla gündüz vakti yatakta görmediğini söyler. Gerçekten de hazım işlevleri mükemmel bir şekilde çalışıyordu. İnancına göre insanlar yalnızca zevk aldıkları şeyi yemeliydiler, besine karşı duyulan arzu o besinin sağlıklı olduğu konusundaki en kesin delildi.

Bir tek şey hariç bu konu üzerinde söyleyeceğim herşey bundan ibaret. Benim savunduğum kuram, insan için neyin doğru olduğu konusundaki en güvenilir rehber, kesinlikle insanın kendi doğası ya da arzularıdır. Bu kuramın, onun tam karşısında yeralan insanların içinde doğması ilginçtir. Daha da ilginci, bu tür insanlar tüm yaşamlarını arzuladıkları şeyi yeyip içerek ya da mükemmel derecede sağlıklı olarak geçiren insanları gördüklerinde istisnasız bir şekilde, "Tabii ki bu insanların sıradışı ve harika bünyeleri var," demeleri. Ben böyle diyenlere şöyle yanıt veriyorum: Neden farklı bir şekilde sağlıklı birer bünyeye sahip olmaları gereksin? Bunun başka bir yolu yok mu? Bu kadar sağlıklı birer bünyelerinin olma nedeni hoşlandıkları şeyi yiyip içmeleri olamaz mı?

32. KENDİ HALİNE BIRAKMAK ÜZERİNE

Şu tür ifadelerle açıklanabilecek ahlaki bir felsefe vardır: "Herşeyi kendi haline bırakmak, doğaya karşıt olmamak ve doğanın gidişatına karışmamak, herşeyin kendi düzenine uygun bir şekilde oluşmasına izin vermek, dünyayı bir düzene sokmaya çalışmamak, dünyayı geliştirmeye çalışmak yerine herşeyi olduğu gibi kabul etmek". Bu tür bir felsefe sanırım "edilgencilik" olarak adlandırılabilir. Bu, "etkinci" olarak adlandırılan ve edilgenciliğin dünya için en kötü tutum olduğuna inanan ama gerçekte dünyanın başındaki belaların çoğundan sorumlu olan insanları fazlasıyla rahatsız etmektedir. Bu insanlar, olayları kendi haline bırakmanın bu dünyada yapılacak en son şey olduğunu, eğer böyle yaparsak herşeyin kötüye gideceğini söyleyeceklerdir. Bu dünyadaki kötü şeylerin olmasını engellemek *bize* kalmıştır. Bu insanlar için edilgencilik olarak adlandırılabilecek felsefeden daha rahatsız edici bir felsefe daha düşünemiyorum. Gerçekten de pek çoğu, edilgenciliğin "bu yaşamda istediği herşeye sahip olan ve diğer insanları hiç önemsemeyen insanlar" için mükemmel bir felsefe olduğun söyleyeceklerdir.

Etkincilere karşıt olarak, edilgenciler sakin bir şekilde (ya da bazen etkin bir şekilde) etkinciliğin asıl sorununun bu düşüncedeki insanların dünyayı "geliştirmeye ya da dü-

zeltmeye" çalışırken, hatta bunu son derece iyi niyetle bile yapsalar (en azından bilinçli düzeyde), genellikle herşeyi ellerine yüzlerine bulaştırmaları ve yalnızca herşeyi şimdikinden daha da kötü bir duruma sokmaktan başka birşey yapamamaları olduğunu göstermektedirler. Örneğin edilgenciler bizlere, en büyük gelişimlerin zalimce yönetimler döneminin ardından değil bu dönemde olduğun anımsatmaktadırlar.

Burada etkincilik edilgencilik tartışmasında taraf olmak benim üzerime vazife değildir. Kendi kişiliğimin edilgenciliğe eğilimli olduğunu kabul ediyorum; onlara etkincilerden çok daha fazla güveniyorum. Fakat dünyayı geliştirme çabalarının tümünün yarardan çok zarar getirdiğine inanmıyorum. Bunlardan bazıları yararlı, bazılarıysa zararlı ve ben hangisinin galip geldiğine karar verecek yeterli istatistiki veriye sahip değilim. Ama, söylediğim gibi, kalbim daha çok edilgenciliğin yanında. Bununla birlikte eğer bir edilgenci, edilgenliği savunursa, bir etkinciye etken olmaması gerektiğini söylerse, bunu tıpkı bir etkincinin bir edilgenciye daha etken olması gerektiğini söylemesi kadar komik bulurum. Bu da beni merkezi düşünceme ulaştırıyor. Bu son incelemede bütün edilgencilik- etkincilik çatışmasını komik bir ikicilik olarak kabul ediyorum. Tabii ki bu nokta da olaya, Doğa'dan kopuk bir insanın değil, Doğa'nın (ya da Evren'in, Kozmos'un ya da ne derseniz) bir parçası olan insanın bakış açısından bakıyorum. O halde, şimdi dünyada bazı değişiklikler yapmak için yanıp kavrulduğumu düşünün. Eğer bu arzumu olumlu ve etken bir şekilde engellemezsem, o zaman ileriye atılır ve değişiklikler yaparım. Peki, bir şeyleri değiştirme arzum ve böylece de bu değişiklikler

yapışım zaten herşeyi kendi gidişatına bırakmamın bir parçası değil mi? Diğer yandan, eğer birşeyleri değiştirme arzumu dizginlersem ve böylece hiçbirşeyi değiştirmesem, yaptığım bu engelleme ve bunun sonucu olan eylemsizlik de herşeyi gidişatına bırakmanın bir parçası değil mi? Zaten benim herşeyim, olayların gidişatının bir parçasıyken, nasıl olur da olayları gidişatına bırakmamayı başarabilirim? Burada aydınlatmaya çalıştığım nokta, olayların gidişatı ne olursa olsun zaten bu yoldan gidecekleri, başka şekilde gidemeyecekleri için olayların kendi yollarında gitmemelerinin olanaksız olduğu. Ve gidişatları ne olursa olsun bu gidişat, en uygun şekilde onların "gidişatı" olarak adlandırılabilir.

Böylece tümüyle mantıki bir şekilde incelediğimizde, edilgecelik öğretisi anlamsızdır. Yine de bu öğretiyi çok seviyorum. Son incelememizde, edilgencilik ve etkincilik o kadar farklı birer felsefi bakış açısına sahip değillerdir, aradaki farkı doğuran şey kişinin tabiatıdır. Ben gerçekte, felsefi bir inanç olarak değil, doğamın getirdiği birşey olarak edilgenciyim. Dünyasal olaylara karşı koymak yerine yaşamak eğilimindeyimdir. Ama böyle yaparak da fanatik bir şekilde birşeye karşı koymamak gibi bir öğretiye başvurmuyorum; bunun tek nedeni, genellikle birşeylere karşı koymaktan hoşlanmıyor olmam. Durmadan birşeylerle meşgul olmaktan, birşeylere burunlarını sokmaktan, endişelenip durmaktan hoşlanan etkincilerle de çatışmıyorum; onları da kendi gidişatlarına bırakıyorum.

33.
BİRŞEYE SAHİP OLMAYI İSTEMEMEK ÜZERİNE

Bir zamanlar bir hippi vardı. Temel yaşam görüşü insanının birşeye sahip olmamasıydı. Daha ayrıntılı bir şekilde söyleyecek olursak,bir insanın başına gelebilecek üç felaketin varlığına inanırdı. Bunlar, (1) Şöhret, (2) Varlık ve (3) İtibar'dı. Annesiyle babası tümüyle burjuvaydılar (en azından ona göre) ve daima birşeye sahip olması gerektiği konusunda ısrar ediyorlardı. Yıllar boyunca onu, birşeye sahip olmamak gerektiği konusundaki bu "çocukça" düşüncesinden kurtarmak içn yalvardılar, aldatmacalara başvurdular, tehdit ettiler, tartıştılar ve ellerinden ne gelirse yaptılar. Oğullarına, "İşin en üzücü yanı da, senin gibi çok büyük şeyler elde edebilecek zeki bir insanın birşeye sahip olmayarak yaşamını boşa harcaması", dediler. Ama hayır, hippi de en az annesi ve babası kadar inatçı ve hoşgörüsüzdü; yalnızca, basit bir şekilde birşeye sahip olmayı reddediyordu. Birşeye sahip olmaya çalışmamasının nedeni tembel bir insan olması değildi, tam tersine olağanüstü derecede etken ve üretken bir zihni vardı. Evet, okula fazla dayanamayıp genç yaşta okulu bırakmıştı, ama bütün zamanını kütüphanelerde geçiriyordu. Hırslı bir okuyucu ve araştırmacıydı; tıpkı büyük bir söğüt ağacınını suya duyduğu arzu gibi, o da bilgiye karşı büyük bir arzu duyuyordu. Fakat, "Bütün bu bilgileri ne yapa-

caksın? Bunları hangi dişe dokunur işde kullanacaksın? Bunlar birşey elde etmene yarayacak mı?", diye sorulduğunda "Size daha önceden de binlerce kez söyledim; bu bilgileri herhangi bir iş için kullanmayacağım, kesinlikle birşey elde etmemeyi tasarlıyorum" diye yanıt veriyordu.

Şüphesiz ki, kahramanımızı birşey elde etmekten alıkoyan şeyin tembellik ya da yeteneksizlik olmadağını anlamış olmalısınız. Onun ülküsüne (ya da ilkesine) göre bir şey elde etmek yanlıştı. Birgün çok öfkelenip birden bire patlayıverdiğinde annesine ve babasına şöyle dedi: "Herşeyin canı cehenneme. Birşeye sahip olmaktansa bir milyar kez çarmıha gerilmeyi ve her seferinde de en dayanılmaz acıları çekerek ölmeyi tercih ederim" Bu noktada annesi ve babası durumun ciddiyetini kavrayıp, oğullarını bir pisikiyatriste göndermeye karar verdiler. Tabii ki genç insanın doğası hakkında hiçbir bilgiye sahip olmayan yaşlı ve dar kafalı bir psikiyatrist seçtiklerini söylemeye herhalde gerek yok. Delikanlı, psikiyatriste karşı son derece saygılı davdandıysa da kesinlikle işbirliğine yanaşmayıp, yüzünde hemen hemen yapmacık bir gülümsemeyle üstün ve soğuk bir sessizlik içinde adamı sık sık sinirlendirdi. Birkaç ay sonra psikiyatrist, elleri boş bir şekilde delikanlının annesi ve basıyla görüşüp doğru tanıyı bulduğunu ama pek fazla bir tedavi olasılığı olmadığını söyledi. Delikanlının annesi ve babası merakla, "Peki tanı nedir?" diye sorduklarında, psikiyatrist "Şey," diye yanıt verdi bilgece, "oğlunuzun temel sorununun birşeye sahip olmayı istememesi olduğuna inanıyorum."

Kahramanımızın, diğer hippi arkadaşlarıyla olan ilişkileri de ilginçti. Onlardan biriydi, ama aynı zamanda da onlardan farklıydı. Hippi arkadaşları doğal bir eğilimden çok ide-

olojik bir ilke olarak hippiydiler. Onlara göre, aklı başında bir insanın birşey elde etmeyi istemeyeceği apaçık ortadaydı. Kendi inançlarını başkalarına da öğretmek gibi bir arzu duymuyorlardı. Kendilerinin birşey elde etmeyi istememelerinden yeterince memnundular; başkalarını da bu konuda ikna etmelerineyse gerek yoktu. Fakat dostumuz için durum çok farklıydı, Yalnızca kendisinin birşeye sahip olmayı istememesinden memnun değildi; diğerlerinin de kurtarılmaya ihtiyacı vardı ve görevi, dünyayı birşey elde etme belasından kurtarmaktı. Aslında dünyanın bir bütün olarak birşey elde etmeyi istemesiyle fazla ilgilenmiyordu, ama bir bireyin birşeyler elde etmesi gerektiği düşüncesini son derece ürkütücü buluyordu.

Arkadaşları oldukça iyi huylu olma eğilimindeydiler, ama genellikle duygusuz ve kayıtsızdılar. Ayrıca esrar da kullanıyorlardı; oysa kendisi hiçbir zaman böyle birşey kullanmamıştı. Esrar içmenin, birşey elde etmenin yanlış olduğunu dünyaya kanıtlamak için yapacağı tartışmalarda çok ihtiyaç duyacağı enerjilere zarar vereceğini hissediyordu. Ayrıca diğer arkadaşlarının aksine hayata karşı büyük bir iştah duyuyordu. Durmadan, "Yaşam ne kadar harikulade. Eğer yaşıyor olmasaydım, bir insanın birşey elde etmeyi istememesi gerektiğini kanıtlama fırsatını nasıl bulabilirdim?" deyip duruyordu. Gerçekten de ona göre yaşamda yalnızca iki büyük amaç vardı: (1) Bir şey elde etmemek; (2) insanın birşey elde etmemesi gerektiğini kanıtlamak.

Tabii ki hippi arkadaşları için o, hippi felsefesini anlatacak olan sözcüydü. Onu büyük bir düşünür olarak görüyorlardı. Çok yolculuk etti ve insanların neden birşey elde etmemeleri gerektiği konusunda birçok konuşma yaptı. Yaptı-

ğı konuşmalar son derce etkileyici ve ustacaydı. Böylece, komşuları tarafından gittikçe daha büyük bir tehlike olarak görülmeye başlandı; hatta uyuşturucu satıcılarından bile daha tehlikeli kabul edildi. Pekçok Lise öğrencisini kendi yaşam biçimine girmeye ikna ediyordu. Gün geçtikçe birer ikişer okulu kırıp onunla birlikte kütüphaneye gitmeye başladılar. Hepsi de yoğun bir şekilde birşeyler öğrenmeye başladılar; ama hiçbiri de bunu *pratik* bir kullanım için öğrenmiyorlardı. Bir süre sonra izdeşleri kütüphaneyi tıklım tıklım doldurmaya başladılar ve zamanla onları oldukça büyük olan evinde ağırlamaya başladı. (Annesiyle babasının büyük bir evleri vardı, çünkü onlar birşeyler elde etmişlerdi) burada, çalışmaları günümüzde de bilinen ünlü bir edebiyat kulübü kurdu.

Düşünceleri gittikçe evinin dışına yayılmaya başladı. Birgün kapısına bir yayıncı geldi ve "Genç adam, çok ilginç düşüncelerin var", dedi. "Bu düşüncelerini sistemli bir şekilde yazıp bir kitap oluşturmalısın." Bu, hippiye harika bir düşünce olarak göründü. Kendi kendine, "Yalnızca konuşarak bile bu kadar çok insanı etkileyebiliyorum, eğer bir kitap yazarsam çok daha fazla insana ulaşamaz mıyım?" diye düşündü. Ve böylece birkaç aylık yoğun çalışmanın ardından ünlü eseri, "Neden Birşey Elde Etmemelisin?" adlı kitabını yazdı. Yayıncılar, elde edilen büyük satıştan son derece memnun oldular. Hiçbirisi bu işten hayal kırıklığına uğramadı; kitap, söndürülmesi olanaksız bir orman yangını gibi tüm dünyaya yayıldı. Kitap yalnızca dünyadaki hippiler tarafından değil, aynı zamanda çocuklarının hippi olmasından korkan anne ve babalar tarafından da alındı. Dahası, kitaptaki düşünceler öylesine ustaca, zekice ve ikna ediciydi ki, anne ve baba-

ların, çocuklarıyla girişecekleri tartışmalarda karşı düşünceler bulmaları için, kitaptaki düşüncelerde iyice ustalaşmaları gerekti. Böylece kahramanımız birkaç hafta içnde milyarder oldu. Ardından bir gün, içinde bulunduğu durumun tüm ürkütücülüğü kahramanımıza tıpkı bir bıçak gibi saplanıverdi. Ve acıyla haykırdı: "Tanrım, Tanrım Ne oldu böyle? Ben, bütün insanların arasında ben, birden bire birşey elde ediverdim. Daha da kötüsü (1) Şöhret, (2) varlık ve (3) itibar kazandım. Tüm yaşamımı mahvettim. Ah, yüce Tanrım ne yapabilirim? Ne yapabilirim?"

Şimdi bu noktada sevgili okuyucu, ne yapabileceğimi bilmek isterdim; yani bu hikayeyi bitirme konusunda. Kahramanımız intihar mı etsin acaba? Hayır, bu çok üzücü bir son olur. Başka ne yapabilirim? Acaba bu hikayenin gercekten de bitmesi gerekiyor mu? Belki de daha sabırlı okuyucularım bir sonucu ulaştırıcı birkaç şey eklememe izin verirler.

İlk olarak, bu hikayede bir ahlak dersi bulmak oldukça güç olacaktır. Daha çok, bu noktanın ne olduğunu söylemek benim için güç de olsa, birşey elde etmenin karşısında yeralan bir insanın bu sayede birşey elde ettiği bir durum var. Acaba bu, Hegelci diyalektik sürecini mi anımsatmaktadır? Ya da belki de Taocu, "Eylemsizlik aracılığıyla eylem" ya da "Çabalamadan başarma" düşüncesini ifade ediyordur. Şüphesiz ki, bunun adil olmadığını söyleyebilirsiniz. Herşeyin yanısıra hippi de kendince çabalamıştır. Kitabını yazarken yoğun bir şekilde çalışmamış mıydı? Bana sorulsa ödediği bu bedelin hiç de adil olmadığını söylerdim. Ben olsam hippinin bu kitabı yazarken ün, varlık ve itibar için çabalamadığını bunun yerine kendi felsefesini layıkile aktarabilmek için dürüst bir şekilde çabaladığını iddia ederdim. Bu hika-

ye ile ilgili son birşey daha söyleyeyim; belki de bu, bir tür son görevi görebilir: Kahramanımızı özellikle endişelendiren birşey, hippi arkadaşlarının artık kendini sevmeyecekleri düşüncesiydi; tüm amaçlarının tümüyle yokolduğunu hissedebilirlerdi. Oysa bu düşüncesi tümüyle hatalıydı

Onu daha da fazla sevdiler ve bu başarısından büyük bir mutluluk duydular. Hepsi de "Ne kadar harika, Ne kadar muhteşem" dediler. "Bir düşünün İçimizden birisi birşey elde etti" Hippi arkadaşlarından bir tanesi kahramanımıza bu düşüncesini ilettiğinde, kahramanımız dehşete kapıldı. "Başarımdan dolayı beni nasıl kutlayabilirsin?" dedi. "Kendi felsefeni nasıl böyle ayaklar altına alabilirsin?" Oysa hippi arkadaşı bilgece şöyle yanıt verdi: "Ben, felsefemizi ayaklar altına almıyorum, yalnızca onu geliştiriyorum. Senin bu deneyimin benim ve sanıyorum diğerlerinin de, bizlern aslında karşı çıktığımız şeyin birşey elde etmek değil, birşey elde etmeye çalışmak olduğunu anlamamızı sağladı."

34. ÇABA SARFETMEK ÜZERİNE

Tüm yaşamım boyunca "çaba sarfetmek" düşüncesine karşı yoğun bir nefret duydum. Bu düşünceden şimdi de gençliğimde olduğu kadar nefret ediyorum. Aslında bu düşünceden neden bu kadar nefret ettiğimi bilmiyorum; yalnızca nefret ediyorum o kadar.

Yaşamda "çaba sarfetmiş" olsaydım, belki de şu ana dek başarmış olduğumdan çok daha fazla şey başarabilirdim. (Kimbilir belki "birşeye sahip bile olabilirdim") Söylediğim gibi, ben bunu şu an bilemeyecek olsam da böyle birşey *olabilirdi.* Eğer bu doğru olsaydı, korkunç bir ikilem olurdu. Bir yanda birşeye sahip olmak (ben de dahil olmak üzere bazı insanlar bunun tersini söyleseler de) büyük bir zevk. Diğer yanda ise çaba sarfetmek korkunç birşey. En azından bana göre öyle; eğer size göre böyle değilse, burada tartışmakta olduğum ikilemin sizin ile ilgisi yok. Bu durumda sorun, insanın çaba sarfetmeden birşeye nasıl sahip olabileceğinde. Bu ikilemden kurtulmanın iki yolu var. insan, "Ben çaba sarfetmeye aldırmam tembel değilim, sabırsız bir insan da değilim ve biraz çalışmaktan korkmam. Gerçekte, çabalamadan kazanmak ile ilgili bu yıkıcı ve verimsiz düşünceden hiç hoşlanmam. Bence yaşamda çaba *olmalı.* Biraz çabalamanın ne sakıncası var? Birşeyler elde ettiğim sürece çaba sarfetmeye

hiç aldırmam", diyerek bu ikilemden kurtulabilir.

Evet, bu ikilemden kurtulmanının bir yolu bu. Bu tavrı takınan bir insana yalnızca şapkamı çıkarıp bol şans dileyebilirim.

Bu ikilemden kurtulmanın ikinci yolunda da insan söyle söyleyebilir: "İyi de birşeye sahip olmayı kim ister ki? Birşey elde etmek ile ilgili bu ben merkezci ilgiye ne gerek var? İnsan, kişisel olarak birşeyler elde etmek ile ilgili bu günahkar düşünceler yerine Tanrı'ya ve komşularına karşı olan sorumluluklarıyla ilgilenmeli. Çok şükür ki ben birşeyler elde etme isteğini aştım. Bu nedenle benim için, böyle bir ikilem yok."

Evet, bu tavrı takınan insana da şapkamı çıkarır ve bol şans dilerim.

Fakat ben üçüncü türdeki insanla, yani hem birşeyler elde etmek isteyen, hem de aynı şekilde güçlü bir biçimde bunu başarmak için çaba sarfetmek istemeyen türdeki insanla ilgileniyorum. Bu, umutsuz bir durum mu? Bu ikilemden kurtulmanın hiçbir yolu yok mu? Pekçok insan bu durumdaki bir insana şöyle deyecektir: "Evet durumun umutsuz. İki günaha girdiğin, hatta iki aptallık yaptığın için durumun iki kat daha umutsuz. İlk olarak birşey elde etmeyi düşünmen sana hiç de uygun değil. Gerçekten büyük olan insanlar alçakgönüllüdürler; itibarlarını artırmak bu dünyada isteyecekleri en son şeydir.* Bu nedenle birşeyler elde etmene engel olan tek şey birşeyler elde etme arzun olabilir. İkinci günah da çaba sarfetmeyi reddetmen. Çaba sarfetmeden birşey elde etmeyi nasıl umabilirsin? Yalnızca yeteneklerinin

* Yüce Tanrım, ne kadar da yanlış

tek başına bunu başarmanı sağlayacağına gerçekten de inanıyor musun? Hayır, hayır yetenekli olup çaba harcamamak utanç verici bir kayıptır. Edison, "Dehanın % 1'i ilham, % 99'u çalışmaktır" demez mi? Oysa sen çaba sarfetmek istemiyorsun? Yaşamda istediğin tek şey anlık zevkler. Ama daima anlık zevklerle yaşayıp aynı zaman da birşeyler elde etmeyi bekleyemezsin. Bu nedenle ikinci günahın inatçı bir şekilde çaba sarfetmeyi reddetmen. Bu nedenle birşeyler elde etmekten iki kat uzaklaşıyorsun. Herşeyden önce birşeyler elde etmeyi istemen yanlış, ama eğer birşeyler elde etmekte ısrar ediyorsan yapabileceğin tekşey bunun için çaba sarfetmek. Disiplin evladım, disiplin"

Bazı insanların bunları söyleyeceğini belirtirken şaka yapmıyorum. Tabii ki verdiğim örnek biraz abartılı ve oldukça eski moda, ama temelde pek çok insan bu şekilde düşünüyor. Şimdi yeniden birşeyler elde etmek isteyen, ama tıpkı bu kitabın yazarı gibi çaba sarfetme düşüncesinden nefret eden şu üçüncü türdeki insanın sorununa dönelim. Durum gerçekten de umutsuz mu? Tabii ki değil. Tarihe bir göz atmanız yeterli. İlgilendiğimiz konu gereğince bu kitabın yazarının en beğendiği karakterlere yani Taocu düşünürlere bir göz atalım. Örneğin Lao Tzu'yu ve Chuang Tzu'yu ele alalım. Bu düşünürler kesinlikle birşeyler elde ettiler; çağlar boyunca, tam yirmialtı asırdır büyük bir arzuyla okundular. Eğer bu, birşey elde etmek değilse, nedir? Evet, büyük birşeyler elde ettiler. Bu şekilde, bir önceki hikayemdeki hippiye benziyorlardı. Eylemsizlik, ün peşinde koşmanın ve birşeyler elde etmeye çalışmanın yararsızlığı gibi şeylerle ilgili bir felsefe ortaya attılar ve bu yolla kendilerine büyük birer

isim yaptılar. Onların başarıları beni, bildiğim diğer başarıların tümünden daha fazla memnun ediyor. İşte tam anlamıyla Taoculuk! En önemli başarıları, felsefelerinin canlı birer örneği olmaları.

Şimdi, sorulması gereken en önemli soru bu iki insanın herhangi bir çaba sarfedip sarfetmedikleri sorusu. Bu, son derece tartışmalı ve oldukça hassas bir nokta. Yanıtı gerçekten de doğru bir şekilde anlayabilmek, Tao'nun özünü kavramaktır. Temel Taocu ilkelerden bir tanesi *Wu Wei*, yani "eylemsizlik aracılığıyla eylem" öğretisidir. Acaba bu felsefeyi yalnızca anlatmakla mı kaldılar, yoksa onu gerçekten de yaşadılar mı? Gerçekten de yaşamış olmalılar, aksi taktirde yazdıkları şeyleri yazamazlardı. Peki ama Wu Wei de nedir? Ne yazık ki bildiğim hiçbir tanım ya da mantıklı açıklama bunu tam olarak anlatamaz. Bir insanın bu düşünce ile ilgili bir izlenim edinmesinin tek yolu onun kullanıldığı pek çok durumu örnek alarak incelenmesi.* Eğer Wu Wei'nin "Eylemsizlik aracılığıyla eylem" şeklindeki tercümesi size çok anlamsız ve çelişik göründüyse, bir diğer tercümesi olan "Çabasız eylem" daha anlamlı ve elimizdeki konuya daha uygun görünebilir. Öyleyse ilk olarak, "Wu Wei"nin çabasız eylem anlamına geldiği konusunda anlaşalım.

Taocu bir deyiş, "Tao birşey yapmaz, ama herşey onun aracılığıyla olur" der. Anlam olarak bu deyiş, çabasız eylem düşüncesine çok uyuyor. Tabii eğer Tao gerçekten de "çabasızca" eylemde bulunan birşeyse. Şimdi buraya kadar, Taocu bilgeler Tao ile uyum içinde olduklarına göre, aynı zamanda çabasız bir şekilde eylemde bulunmuyorlar mıydı?

* Aklıma Wittgenstein'ın sözü geldi: "Anlam aramayın, kullanım arayın

Yazdıkları şeyi yazmak için gerçekten de "bir çaba" sarfetmişler miydi ya da Tao'nun güçlerini kullanmamışlar mıydı? Lao Tzu bu anlamda şunları söylemiştir:

Aradığında onu göremezsin,
Dinlediğinde onu duyamazsın,
Ama kullandığında tükenmezdir.

Böylece Tao'nun tükenmez güçlerini kullanmaları onların başarıları değil midir? Taocular, sözlerinin ve düşüncelerinin yazarları ve kaşifleri olduklarını ya da sözlerinin ve düşüncelerinin kendilerinden geldiğini mi düşünüyorlardı? Kendilerini etkin birer kışkırtıcı ya da medyum olarak mı görüyorlardı? Yazarken kendilerini etken ya da edilgen mi hissediyorlardı? Yani bunları yazan gerçekten de kendileri miydi yoksa yazdıklarının, tıpkı rüzgarla birlikte amaçsızca oradan oraya sürüklenen bulutlar gibi kendine özgü bir tür yaşamları mı vardı?

Kuzey Sung şairi Su Tung-po'nun kendi yazılarıyla ilgili şu harika sözlerini okuyun:

> Yazılarım tıpkı, ülkenin her yanından çağlayan tükenmez kaynak sularına benziyor. Yer seviyesinde dalgalar halinde kabarıp taşıyor, bir günde rahatça bin *li* akıyorlar. Tepelerle ve büyük kayalarla karşılaştıklarında bükülüp kıvrılıyor ve bunu nasıl yaptıklarını bilmesem de çevrelerindeki nesneler aracılığıyla şekil alıyorlar. Bildiğim tek şey, daima gitmeleri gereken yere gittikleri ve durmaları gereken yerde durmaları; hepsi bu. Bundan ötesini anlamıyorum bile.[1]

Bu yazı ile ilgili çarpıcı olan şey, yazarın yazdıklarının onun tarafından yönlendirilmek ya da üretilmek yerine kendiliklerinden gelmeleri ve gitmeleri. Bu, Wu Wei'nin bir diğer örneği. Su, bir yerde şöyle der: "Şiirler tıpkı suyun dökülmesi gibi akıyorlar." başka bir yerdeyse şöyle der:

Yeni bir şiir, mancınıktan fırlayan bir taş gibidir;
Bir kez fırlatıldı mı, bir an bile durmaz.[2]

Biraz sonra aktaracağım iki şiir aslında bu bölüm için gerekli değil, ama bu şiirlerin ikisinden de hoşlanmamı bir özür olarak kullanabilirim. İlki Tao Yuan-Ming (4. Yüzyıl) tarafından yazılmış olan şiirin bir bölümü ve yirmi şiirden oluşan "şarap İçmek" adlı serinin parçası:

Bin yıldır yol kaybedildi;
İnsanlar kendilerine cimrice davranıyorlar.
Şarapları var ama içmeye isteksizler,
Dünyasal ünden başka birşey düşünmüyorlar.

Su Tung-po'nun aşağıdaki şiiri de yukarıdaki şiir tarzındadır ve aynı sözcükleri kullanmaktadır. Şiir, Tao Yuan--Ming hakkındadır:

Yol yitirildi ve insanlar kaybettiler kendilerini;
Söylenen sözler artık gönülden değil.
Yangtze'nin güneyli beyefendileri
Bir sarhoşluğun ortasında halen ün peşinde koşuyor.
Bir tek Yuan-Ming saf ve dürüst,

Yaşamını konuşarak ve gülerek yaşıyor.
Tıpkı rüzgarın karşısında eğilip bükülen,
Bazıları yukarıya, bazılarıysa aşağıya bakan
Ama herbiri de farklı olan tüm yaprakları titreyen
Bir bambu gibi,
Eline şarabını aldığında
Şiirleri kendi kendilerini yazıveriyor.[2]

Bu noktada pekçok okuyucu itiraz edip şöyle deyecektir: "Bir sanatçı eserini tabii ki çabasız bir şekilde meydana getirir, çünkü o ustalığa ulaşmıştır. Gerçek ustalık, eserin son derece çabasız görünmesindedir. İyi bir yazarın yazdıkları çabasız görünür. İyi bir hokkabaz çabasız bir şekilde hokkabazlık yapar. İyi bir şoför çabasız bir şekilde araba kullanır. Bir müzik virtüyözü çabasızca çalar; eğer çabasız olmasaydı bir virtüyoz olamazdı. Fakat senin tümüyle unuttuğun şey , bu düzeye ulaşmak için inanılmaz bir enerjiye, çalışmaya, disipline ve çabaya ihtiyaç duyulduğu. Ustalığı öğrenmek çaba gerektirir. Bu nedenle Çinlilerin şu Wu Wei düşüncesi son derece yanlış yönlendirici birşey. Yalnızca ürünün üzerinde yoğunlaşıyor ama öğrenme sürecinin tüm o acı verici adımlarını görmezden geliyor"

Ben, buna inanmıyorum! Pekçok öğrenimin çaba gerektirdiğine inanıyorum, ama bana göre durum her zaman böyle değildir ve daha da önemlisi böyle olması gerekmez

Başka sözcüklerle ifade edecek olursak, Wu Wei'nin, yani çabsız eylemin *öğrenme sürecinin kendisine* uygulanabileceğini iddia ediyorum. Evet bu bölümün temel kuramı da zaten bu.

Çinli peyzaj ressamlarını düşünün. Gerçek bir peyzaj

ressamı olmak yirmi ya da otuz yılı alır. Chao Meng-fa şöyle diyor:

Bir çocuk, sabahları güç bela anasının memesinden ayrılıp resim yapmaya başlar ve akşam olunca başarılarıyla övünür. Böyle bir insan gerçekten de halen anasınını sütünün kokusunu duyar. Bir sanatçınını, boya malzemelerine alışması aşağı yukarı on yılını alır. Bir diğer on yılda, genel eğtimini tamamlar ve kendi tarzını geliştirmesi de bir on yılını daha alır. Açık zihinli bir öğrenci, aniden ünlü oluverme düşüncesiyle ilgili hatalarını durmadan düzeltmekle meşgul olur. Ödül, işinde olgunluğa ulaştığında engellenemez bir şekilde gelecektir. Bu nedenle, daha yüksek amaçlara ulaşmak için baştaki ünlenmeleri bir yana bırakın derim.[3]

Otuz yıl! Son derece büyük bir çaba gibi görünüyor, öyle değil mi? Fakat acaba gerçekten de öyle mi? Yoksa yalnızca zevkle yapılan bir iş mi? Acaba zevkle yapılan bir iş bir çaba olarak görülebilir mi? Bence son soru oldukça can alıcı bir soru. Ne yazık ki bunu ortaya koyacak nesnel bir bilimsel yöntem bilmiyorum. Böyle bir yolun varolmadığını ya da gelecekte bulunamayacağını söylemek istemiyorum, yalnızca ben böyle bir nesnel yol bilmiyorum. Bu soruya yalnızca kendi kişisel deneyimlerime dayanarak yanıtlayabilirim. Defalarca, sevdiğim bir konuyu incelerken, bu konuyu öğrenmek ne kadar yılımı alırsa alsın kendimi herhangi bir çaba sarfediyormuş gibi hissetmediğimi gözlemledim; oysa sevmediğim bir şeyi öğrenirken (ki bunların çoğu genellikle aptal ve yararsız okul dersleri olurdu) gercekten de son derece korkunç ve tümüyle boş yere harcanan bir çaba sarfetmek zorunda kalırdım. Ve sevdiğim bir konuyu herhangi bir bilinçli çaba harcamadan çok iyi öğrenmeme karşın sevmediğim bir konuyu çok daha büyük bir çaba harcamama karşın

iyi öğrenemem.

Bir konuda ustalaşmak için acı verici bir çabanın gerekli olup olmadığı halen tartışmalı birşey. Benim gibi, "Eğer bir konuyu gerçekten seviyorsan onu öğrenmek için çaba sarfetmene gerek yok" deyenler var. Diğerleri ise, "Hıh, Söylemesi kulağa hoş geliyor ama, gerçekte yalnızca bir hüsnü kuruntu" derler. Acaba hangi taraf haklı? Ya da üçüncü bir olasılık mı var? Sanırım bu durum en iyi şekilde aşağıdaki yazıda sonuca vardırılmaktadır.[4]

P'ang Yün'ün Diyaloğu ve *Ayı İşaret Etme Kayıtları*'nda, P'ang Yün ve karısının bir oğulları ve bir de kızları olduğunu ve tüm ailenin kendilerini Ch'an'a* adadıklarını görüyoruz. Bir gün P'ang Yün, tapınakta dingin bir şekilde otururken şöyle der:

> "Ne kadar zor!
> Ne kadar zor!
> Çalışmalarım, tıpkı yüzlerce kilo keten ipini ağaçlara asarak kurutmaya benziyor"

Fakat karısı;

> "Benim işim gerçekten de kolay.
> Pirlerin öğretilerini çiçek açan
> bitkilerin tepesinde buldum"der.

Kızları bu konuşmayı duyduğunda şöyle şarkı söyler:

> "Benim işim ne zor ne de kolay.
> Karnım acıkınca yiyorum,
> Yorulunca dinleniyorum."

---

* Ch'an, zen Budacılığın Çince söyleniş biçimidir. (Ç.N.)

IV. BÖLÜM

TAO, HOŞ BİR İKİLEMDİR

35.
ÇILGIN FELSEFE VE MAKUL FELSEFE

Felsefeleri, kabaca "çılgın" ve "makul" olarak iki gruba ayırıyorum. Bu ikisi arasında da kesinlikle ilkini tercih ediyorum. Makul felsefeler temkinlilileri, mantığa uygunlukları, analitik başarıları ve diğer özellikleriyle dikkat çekerler. En belirgin avantajları genellikle oldukça makul olmalarıdır. Çılgın felsefeler çılgınlıkları, kendiliğindenlikleri, mizah duyguları, düşüncenin temel düzeninden tümüyle bağımsız olmaları, güzellikleri, kutsallıkları, doğallıkları, şiirsellikleri, mutlak dürüstlükleri, engellerden arınmışlıkları, zıtlıkları, çelişiklilikleri, disiplinsizlikleri ve verdikleri genel bir hoşnutluklarıyla tanınırlar. Makul felsefelere karşı en önemli avantajları gerçeğe çok daha fazla yaklaşmalarıdır. Tabii ki pekçok "makul felsefe" ekolü kavnucusu bunun tersini iddia edecektir ve bana bu iddiamı kanıtlayıp kanıtlayamayacağımı soracaklardır. Yanıtım şu olur: "Evet, hem de oldukça kolay bir şekilde size makul bir kanıt yerine çılgın bir kanıt sunabilirim." Tabii ki bunu kabul etmeyeceklerdir.

Farklı insanların bu iki gruba girmeleri çok ilginçtir. Genel olarak psikologlar, psikiyatristler, ekonomistler, sosyologlar ve siyasi bilimciler "makul" felsefelere eğilimlidirler; oysa sanatçılar, şairler, müzisyenler, kimyagerler, teorik fizikçiler, matematikçiler (özellikle matematik mantıkçıları)

"çılgın" felsefe olarak adlandırdığım felsefeye eğilimlidirler. Deneyimlerim aracılığıyla en başarılı mantıkçıların hem "makul" felsefeler konusunda derin bir anlayışları olduğunu, hem de "çılgın" felsefelere büyük bir ilgi duyduklarını gördüm. Hiç şüphe yok ki, çılgın felsefe bu dünyadaki en canlandırıcı, en aydınlatıcı düşünce biçimidir ve dahası, olguları oldukları şekilde algılayabilmek için gerekli olan düşünce biçimi de budur.

Bu çılgınlaştırma sürecinin harikulade yanlarından bir tanesi kişiyi daha sevgi dolu, sevecen ve hoşgörülü yapmasıdır. Eğer insan yeterince çılgınlaşırsa bir süre sonra dayanılabilir, hatta aklı başında bir hale gelecektir. Çılgınlığın daha üst bir aşamasında çılgınlık ve aklı başındalık arasındaki tüm ikilem aşılır ve ikisi de gerçekte aynı şey olarak görülür.

Ben, herhangi bir şekilde makul felsefenin karşısında yer almıyorum. Anlattıklarım yalnızca çılgın felsefenin ne kadar harikulade olduğunu göstermeye hizmet eder.

Belki de size makul ve çılgın felsefelere birkaç örnek vermeliyim. Makul felsefe yazında, özellikle Batı yazınında bol bol görülür. Yalnızca Aristotales'den rasgele bir sayfa açmanız yeterlidir; bu felsefe karşınıza çıkıverir. Chuang Tzu'nun şu sözleri ise çılgın felsefeyi mükemmel bir şekilde gösterir:

> Eskilerin bilgisi mükemmeldi. Ne kadar mı mükemmel? Size anlatayım. Herşeyden önce maddelerin varlığından haberdar değillerdi. Bu, en mükemmel bilgiydi; geriye eklenebilecek hiçbir şey kalmıyordu. Daha sonra maddeler hakkın-

da bilgi sahibi oldular ama aralarında ayrım yapmadılar.Ardından maddeler arasında ayrım yaptılar, ama bu konuda yargılarda bulunmadılar. Yargılama başladığında Tao bozuldu. Tao'nun bozulmasıyla da bireysel tercihler oluştu.[1]

Bu bölümle ilgili tek özürüm fazla makul olması. Yaptığım bu hatayı hafifletici bir özür olarak belki de zeki bir arkadaşımın izlenimini kullanabilirim: "Evet, bu bölüm çılgınca bir açıdan gerçekten de oldukça makul olmuş."

36.
EĞER ... OLSAYDI İLGİNÇ OLMAZ MIYDI?

Pek çoğunuz Çinli düşünür Chuang Tzu'nun kendini bir kelebek olarak hayal ettiği şu ünlü hikayeyi biliyorsunuzdur. Ertesi gün bu konu üzerinde derin düşüncelere dalar: "Dün kendimi bir kelebek olarak hayal ettim. Bu gün ise Chuang Tzu'yum. Yoksa şu an kendinin Chuang Tzu olduğunu hayal eden bir kelebek miyim?"

Wittgenstein bir yerde şöyle der: "Bazen gerçek bedenimin başka bir yerde yattığını hissederim. "Yaşamın bir hayalden başka birşey olmadığı bedenin gerçek olmadığı ve insanın başka bir yerde gerçek bedeninin olabileceği hayalinin genel bir hayal olduğunu sanıyorum.

Eğer yaşamınız bir rüya olsaydı ve uyandığınızda gerçek bedeninizin başka bir yerde olduğunu, ama bu gerçek bedeninizin bir insan, memeli ya da herhangi bir biyolojik varlık değil de yalnızca elektronik bir bilgisayar olduğun görseydiniz ilginç olmaz mıydı? Evet, gerçekte siz olan bilgisayar yıllarca uyumuş ve rüyasında sizin bu "insan bedeninizi" görmüştür. İşin en üzücü yanı da kendinizi bir insan olarak hayal ederken bilgisayarların gerçekte düşündüğünü ya da birer ruhları olduğun reddetmeniz olurdu. Onlar (bir zaman-

lar söylediğiniz gibi) yalnızca mekanik varlıklardır. Rüyada geçen günlerinizde dikkatli bir düşünür olduğunuzu ve inorganik varlıkların düşünebilecekleri olasılığını mantıki olarak gözardı ederek, "düşünmenin" katı bir davranış bilimsel tanımını yaptığınızı varsayalım. Böylece açık bir şekilde bu tanıma göre bilgisayarlar düşünemezler. Ama şimdi uyandınız ve düşündüğünüzü, bu nedenle bilgisayarların da (en azından bazılarının) düşündüklerini çok iyi biliyorsunuz. Sanırım bu durumda, "düşünme" tanımınızı değiştirmeniz gerekecek öyle değil mi? Yoksa, "Ben bir bilgisayar olduğuma göre düşünmediğim açık" demek zorunda kalsanız da eski tanımınıza inatçı bir şekilde yapışmayı mı tercih edeceksiniz?

Rüya gördüğünüz günlerde, zihinsel olaylar fiziksel olaylardır deyen, beden ve zihin ile ilgili "kimlik kuramı"nı desteklemeniz de aynı derecede üzücü olurdu; "düşünceler" olarak adlandırılan şey, beyinde yeralan bir takım fizyolojik süreçlerden başka birşey değildir. Bu durumda "düşüncenizi", "bu bedeninizdeki" bir beyin süreci olarak ve kendinizi de gerçekte asla varolmayan bu beden olarak tanımlıyordunuz.

Ama şu an uyandınız ve yanılmış olduğunuzu açıkça görüyorsunuz. Tabii ki bu, kimlik kuramını tümüyle bırakmanız gerektiği anlamına gelmiyor; yalnızca bu kuramda değişiklik yapmanız gerekir. Halen yalnızca fiziksel olayların gerçek olduğuna, tüm düşüncenin fiziksel olduğuna ve kendinizi fiziksel bir yapı olarak tanımlamanızın doğru olduğuna inanıyor olabilirsiniz. Oysa yalnızca şu an, yanlış yönlendirici bir olay sonucunda kendinizi yanlış bir bedenle tanımladığınızı farkettiniz. Eğer uyanık olsaydınız, kendinizi varolmayan bir bedenle tanımlama hatası yapmayacak, gerçek bede-

ninizin bu bilgisayar olduğunu ve "düşünceler" dediğiniz şeyin bir takım elektronik süreçlerden başka birşey olmadığını bilecektiniz.

Peki ya yaşam ve ölüm konusundaki şu anki düşünceleriniz ne olurdu? Rüyada olduğunuz günlerde bu "insan bedeninizin" biyolojik ölümden sonra yaşamaya devam edemeyeceği inancına güçlü bir şekilde yapıştığınızı düşünelim. Ozaman bedeniniz ölür ölmez, tıpkı sönen bir mum gibi herşeyin biteceğinden korkardınız. Ama şimdi, sona ererek sizi vahşi bir şekilde ölümle tehdit eden bu "beden"inin asla varolmadığını farkettiniz. Bu durumda kendinizi aptal gibi hissetmez miydiniz? Yoksa bu tür korkular, eğer bilgisayırın çalışmasını durdurması gerekse ne olacağı konusunda duyduğunuz şu anki korkularının yanında gölgede mi kalıyor? Yalnızca bir düşünün, yaramaz bir insanoğlu size gelen elektiği kesebilir ve puf, tıpkı bir mum gibi sönüverirsiniz

Pekala, hiçbir yaramaz insanın olmadığı, hatta hiç insanın olmadığı bir gezegende yaşadığınızı düşünün. Burada düşünen tek varlıklar sizin gibi bilgisayarlar ve ortalıkta dolaşarak diğerlerinin ihtiyaçlarını karşılayan gezici bilgisayarlar ya da eğer robot demekten hoşlanırsanız robotlar olsun. Ve bu gezici bilgisayarlar son derece nazik ve dost, dahası sizi asla kapatmamak üzere programlanmışlar; yani artık tıpkı bir mum gibi sönüp gitmekten endişelenmenize gerek yok. Dahası eğer bir transistörünüz ya da herhangi bir parçanız bozulursa gezici bilgisayarlar bu parçaları kolayca değiştirebiliyorlar; yani hiçbir sorun yok. Şöyle deyebilirsiniz: "Bunların tümü iyi ama ya güneşimiz ömrünü tüketip sönerse ve elektrik akımı ihtiyacımı karşılayacak enerji kalmazsa *o zaman* ne olacak? size " sorun yok" denecek. "Bilim uzun

bir süredir sizi (yani bedeninizi) genç, canlı ve milyarlarca yıl idare edecek olan yeni bir güneş sistemine nakletmenin yolunu biliyor." "Evet", diye bağıracaksınız. "Ama ya *tüm* evren yokolursa? *O zaman* ne olacak?

İşte bu noktada *gerçekten* uyandınız ve şaşkınlıkla ne bir bilgisayar, ne de bir insan olduğunuzu, ama bütün bu süre boyunca kendinin bir bilgisayar olduğunu *hayal eden* ne sizin ne de benim hiçbir zaman bilmediğimiz tümüyle farklı bir varlık olduğunuzu anladınız.

Benim hayalim (fantazim) burada bitti. Yoksa bu gerçekten de bir hayal miydi? Ben bu olasılığı çok ciddiye alıyorum. Bunun mantıki açıdan mümkün olduğunu kastetmiyorum, ama böyle birşey olsaydı gerçekten de şaşırmazdım.

Not. Eğer garip bir nedenle bu yazı bundan birkaç yüzyıl sonra okunsa ve gelecekteki bir tarihçi, yazarın biyografisine şöyle bir bülüm eklese ne kadar komik olur: "Smullyan, Raymond M. Bilgisayar olduğuna inanan garip bir yirminci yüzyıl düşünürü."

37. BİR RÜYA

Doğu felsefesi üzerine yazılmış şeyler arasında en sevdiğim yazılardan bazıları, ustaların belirgin bir şekilde yanlış şeyler söyledikleri yazılardır. Örneğin, "Başlangıçtan bu yana bir tek şey bile varolmamıştır" diyen Zen Ustası'nın bu lafını çok seviyorum.

Daima, hiçbirşeyin varolmadığı yolundaki şu Hindu (?) düşüncesine fazlasıyla şaşırmışımdır. Yok canım, bu düşünceye inandığımı söyleyecek kadar ileriye gitmeyeceğim, ama bu düşünceyi oldukça etkileyici ve garip bir şekilde de son derece yararlı buluyorum. Ayrıca bu düşüncenin çok derin ve anlamlı olduğunu da düşünüyorum. Tek sorun, bu düşüncenin ne anlatmak istediğini açıklamaya çalıştığımda her nasılsa düşüncenin içinde kayboluvermem.

Bu "varolmayan" yaşamım ile ilgili unutamadığım bir olay otuz yıl önce gördüğüm bir rüyaydı. Rüyamda yüce bir Yogi belirdi ve şöyle dedi:

Karşına ne çıksa beğenirsin?
Boş bir evren!

Elbette birisi şöyle deyebilir: "Eh, eğer evren boş ise o zaman en azından *birşey* var demektir: Boş bir evren." du-

rum böyle olunca belki de şiirimde biraz değişiklik yapıp şöyle söylemeliyim:

Karşına ne çıksa beğenirsin?
Boş bir evren bile yok!

38. ASTROLOJİ

Öğrendiğime göre artık üniversitelerde astroloji bölümleri varmış. Zeki bir matematikçi dostum bir zamanlar bana bu konuda şöyle demişti. "Bir astroloji profesörünü işe almak göreceli olarak daha kolay. Bir matematikçiyi ya da fizikçiyi işe almak için onun çalışmalarını incelemeli, makalelerini okumalı ve tavsiye mektuplarına göz atmalısın; ama bir astroloğu işe almak için yapman gereken tek şey bu astroloğun yıldız haritasına (horoskopuna) bakmak ve iyi bir astroloji profesörü olup olmayacağını görmek."

Yakın bir zamana kadar astrolojiye, bir insanın hayal edebileceği en saçma iş olarak bakıyordum. Dahası bu inancı savunan insanların kendi inançlarını haklı çıkarmak için söyledikleri şeyler bana, inancın kendisinden daha inanılmaz gelirdi. Henüz bir delikanlıyken, astrolojiye inanan bir lise öğretmenimle aramızda bir konuşma geçmişti. Konuşma sırasında, "Ama bir insanın doğum anında yıldızların bulunduğu konumun, o insanın kişiliği üzerinde bir etkisinin olması nasıl mümkün olabilir?" diye sorduğumda, bana şu alışıldık yanıtı verdi: "Yer çekimi". Rahatsız olmuş bir şekilde öğretmenime Mars ya da Venüs gibi bir gezegenin bu dünyada yeni doğmuş bir insanın üzerindeki yerçekimsel etkisinin, doğum anında bulunduğu odadaki masanın ve san-

dalyenin çekim etkisinden daha az olduğunu söyledim. Bana verdiği yanıtı anımsamıyorum. Eğer bir astrolog bana samimi bir şekilde gezegenlerin bizim üzerimizde yerçekimsel etkileri değil de sihirli etkileri olduğun söyleseydi ona daha kolay inanabilirdim. Ona inanacağımı söyleyecek kadar ileriye gitmiyorum, ama sahte bilimsel tanımlarını reddetttiğim gibi bu iddiasını tümüyle reddetmezdim. Sizin de bildiğiniz gibi sihir (benim bir zamanlar profesyonel sihirbaz olduğumu saymazsak) hiç bilmediğim bir konu, ama yerçekimi hakkında birşeyler biliyorum. En azından, gezegenlerin bizim üzerimizde ilginç bir yerçekimsel etkilerinin olmadığını biliyorum. Ama ya sihir? Nesnelerin birbirleri üzerinde ne kadar sihirli etkileri olduğunu nasıl bilebilirim? Sihir hakkında hiçbirşey bilmediğim için de sihirli ya da sihirle ilgili yorumları reddedecek durumda değilim. Ama lütfen bu tanımlar tümüyle sihirle ilgili olsunlar sahte bilimle değil! Sihirden bahsetmişken, ben tüm evrenin bilimsel ilkeler yerine mutlak bir sihirle işlediği olasılığına gerçekten de açığım. Kimbilir, belki de evren bizlerin kendi sihirli güçlerinden şüphelenmemizi istemeyen ve böylece bizi şaşırtmak ve kim olduğunu anlamamamızı sağlamak için en bariz doğal olayları bilimsel ve düzenli bir şekile sokan büyük bir sihirbazdır. Evet, bu ciddi bir olasılık ve bu olasılık hakkında düşündükçe, ondan daha çok hoşlanıyorum. O halde hadi gelin evrenin mutlak ilkesinin sihir olduğunu ve gezegenlerin yaşamlarımız üzerinde çok önemli sihirli etkileri olduğunu farzedelim. Tek sorun hangi gezegenin ne tür sihirli etkisi olduğunda. Mars'ın ve Venüs'ün farklı etkileri olduğunu farzedersem, hangisinin bizi ne şekilde etkileyeceğini nasıl bileceğim? bunu bana kim söyleyebilir, astrologlar mı? anlatmaya

çalıştığım şey, eğer sihir ya da doğaüstü gibi şeyler kabul etsek bile gene de astrologları dinleyemeyiz, çünkü onlar doğaüstü ve sihiri yöneten kanunları nereden bilebilirler? (Aklıma gelmişken, eğer sihirin kendi "kanunları" olsaydı, halen sihir olabilir miydi?)

Evet, buraya kadar astrologlarla dalga geçtim, şimdi de sizi şaşırtsa da onları savunacağım; zaten bu bölümü yazma amacım buydu. Bu amaç son yıllarda benim için daha güçlü bir hale geldi; Bunun bir bölümü diğer bazı bilimcilerde gördüğüm bilimsel kendini beğenmişliklere, züppeliklere ve hoşgörüsüzlüklere karşı duyduğum tepkiden kaynaklanıyor. Geçenlerde konuştuğum bir matematikçi, aklı başında bir insanın astroloji gibi birşeye inanmasının mümkün olmadığını söyledi. Konuşma biraz ilerleyince, bu kadar fazla sayıda zeki insanın son günlerde astrolojiyle inanmasından ne kadar büyük bir endişe duyduğunu söyleyerek kendini yalanlayınca çok şaşırdım

Ben, astroloji inançının zeka eksikliğini gösterdiğine inanmıyorum. Astrolojiyle ilgilenen üç, dört kişi tanıyordum ve hepsi de son derece aptaldı. Yani bu konuda kişisel deneyimlerim arttıkça matematikçi arkadaşımla aynı düşüncede olmam gerekiyordu. Ama aynı düşüncede değilim. Ben, astroloji inancının tümüyle mantıksız olduğuna inanmıyorum; bu konuda ileride daha fazla konuşacağım. Ama eğer mantıksız olsaydı da, gene de bu inancın zeka eksikliğini gösterdiğine inanmazdım. Genel olarak, mantıksız inançların zeka geriliğinden kaynaklandığına inanmam. Batıl inançlar bile zeka geriliğinin göstergesi değildir. Bazen açık bazen de gizli pekçok batıl inançları olan bir sürü zeki insan tanıyorum. Tabii ki bu günlerde yapılan şey insanların kendi kendileri-

ne batıl inançlarını reddetmeleri; ama böyle davranarak her zaman bu batıl inançlardan kurtulamıyor, yalnızca onları bastırıp büyük endişelere ve huzursuzluklara kapılıyorlar. Örneğin gerçekten samimi bir şekilde batıl inançları olan ve ayın onüçüne raslayan Cuma günlerinde seyahat etmeyen insanlar var. Bir de mantıki ve bilimsel bir şeilde yalnızca ayın onüçü ve Cuma günü olduğu için seyahat etmeme inancıyla dalga geçen ve bu nedenle bu günlerde bizzat seyahat eden, ama nedense tümüyle bilinmeyen bir nedenle tedirginliğe kapılan insanlar var. Bu tür insanların zekalarının eksik olduğunu söyleyebilir misiniz?

Şimdi batıl inançları bir yana bırakıp biraz din üzerinde konuşalım. Ölümden sonraki bir yaşama inanmayanlarınız, tümüyle mantıklı ve bilinçli bir düzeyde sizinle aynı inanca sahip olan ama tüm yaşamı boyunca bir gün cehenneme gideceğinden korkan insan hakkında ne söylersiniz? Yalnızca bir aptal olduğunu mu? Yoksa bilinçli bir düzeyde Cennet'in ve Cehennem'in varlığına inanan Pascal'dan daha fazla ya da daha aptal olduğunu mu? Belki de Pascal'ın zamanında zeki insanların bu tür şeylere inanmalarının mümkün olduğunu, ama felsefi bir aydınlanmışlığın yaşandığı günümüzde, modern bilimin bizlere yalnızca aptalların bu tür saçmalıklara inanacaklarını söylediğini anlatacaksınız. Bu şekilde düşünen insanlar tanıyorum. Bence bu tür insanlar zekiler, ama düşündükleri kadar zeki değiller. Örneğin (Tesadüfen anti-Freudcu olan) tanıdığım bir pisikolog bir gün bana ortak bir dostumuzdan bahsetmişti. Onun hakkında bana, "Kendim haricinde, şu ana dek tanıdığım en zeki insan" demişti. Fakat bu psikolog dostum, ortak dostumuzun kendini adamış bir Katolik olduğunu bilmiyormuş. Bunu kendisine

söylediğimde tümüyle dehşete kapıldı ve şöyle dedi: "Ama bu olanaksız! Akıllı bir insanın Tanrı'ya inanması olanaksızdır". Ona nazik bir dille Tanrı inancı, onun düşüncesine göre hatalı bile olsa bunun zeka eksikliğinin bir göstergesi sayılamayacağını anlattım. "Post-hipnotik telkinleri içten gelen bir zorlamayla izlemek kesinlikle zeka eksikliğinin göstergesi değildir. Çocukluktaki dini telkinler de tıpkı post-hipnotik telkinlere benzer bir psikolojik etkiye sahip olabilirler", dedim. Bir psikolog olarak hemen ne dediğimi anladı, ama gene de "Bunu daha önceden hiç farketmemiştim. Dini inançların post-hipnotik telkinler olduğu yolundaki benzetmen çok iyiydi" dediğinde şaşırdım. Böylece Katolik dostumuz hakkındaki geçici hükmünü değiştirdi.

Dinlere, batıl inançlara ve çeiştli mantık dışı inanışa karşı takınılan entellektüel hoşgörüsüzlüğün çokluğu dikkat çekici boyutlardadır. Benim görüşüme göre, mantık dışılığa en fazla hoşgörüsüzlükle yaklaşanlar mantıklı insanlar değil, bir yandan son derece mantıklı olmakla "gururlanırken" bir yandan da mantıksızlıklarını bastıranlar.

Aynı durum astroloji için de geçerli. Zeki bir insanın bu tür şeylere nasıl inanabileceğini bir türlü anlayamayan matematikçi arkadaşlarım aynı zamanda astroloji inancının tehlikeli, zararlı ve bilimsel gelişim için de engelleyici olduğunu söylerler. Bu tür tehlikelere bir örnek olarak da, evliliklerinde bir tür rehber olarak astrolojiyi kullanan genç çiftleri örnek gösterirler. Şimdi şu soruyu soruyorum: "Astrolojik verilere dayalı olan evliliklerin mantıki verilere dayalı evliliklere oranla daha başarısız olduğunu gösteren istatistiki veriler var mı? Eğer varsa o zaman tersine inanma eğiliminde olurum. Eğer iki insan yıldız haritalarının evlilikleri için uygun

olduğunu hissederek mutlu olmayı umuyorlarsa, o zaman bana göre mutluluk beklentileri mutluluğu yakalama şanslarını artıracaktır. Bu tür insanlar için astroloji inancı doyurucu olabilir. Bunu bir arkadaşıma söylediğimde gülerek bunun doğru olabileceğine katıldığını belirtti. Ama halen astrolojinin tümüyle aptalca ve zararlı birşey olduğunu düşünüyor. Aramızdaki konuşma arkadaşımın, insanların bu konuda fazla hoşgörülü olmaması gerektiğini söylemesiyle sona erdi.

Bu noktada hoşgörü konusunun dışına çıkmayalım. "insan fazla hoşgörülü olmamalıdır" ifadesine karşı gösterdiğim ilk tepki, hoşgörüsüzlüğümü ifade etmesem de bu tür bir ifadeye karşı hoşgörüsüzlüktür. Hoşgörü konusunda oldukça duyarlı bir insanım ve samimi olmam gerekirse oldukça hoşgörülü olduğuma inanıyorum. Ama henüz hoşgörüsüzlüğe karşı hoşgörülü davranmayı bir türlü öğrenemedim. Bir insanın hoşgörüsüzlüğe karşı hoşgörüsüz davranmasının daha iyi olduğuna inanıyorum, ama kendim henüz bunu başaramadım. Belki bir gün hoşgörülü davranmayışıma karşı hoşgörülü davrandığım bir düzeye ulaşacağım, ya da belki en azından hoşgörüsüzlüğe karşı hoşgörülü davranmayışıma hoşgörülü davranabileceğim. Şöyle ya da böyle, biraz önce de acıkladığım gibi, astrolojiye karşı gösterilen hoşgörüsüzlüğe karşı astrolojiye karşı olduğumdan daha az hoşgörülüğüm. Gerçekte astrolojiye inanmasam da, eğer astrolojiye inanmayı seçmiş olsaydım ya da astrolojiye karşı hoşgörüsüz olsaydım astrolojiye daha fazla inanırdım.

Buraya kadar astrolojiye tümüyle mantık dışı birşey olarak yaklaştım ama ona karşı belli bir hoşgörüyü savundum. Fakat, acaba astroloji gerçekten de mantık dışı mı? Daha

önceden de söylediğim gibi gezegenlerden yayılan dalgalar ve yerçekimi gibi sahte bilimsel tanımlar tümüyle gülünç ve bu bilgiler fizik konusunda en ufak bir bilgisi olmayan insanlaran geliyor. Benim "sihir" kuramıma gelince, bu kurama sahte bilimsel kurumlardan daha kolay inanabileceğimi söylerken tabii ki şaka yapıyordum. Böylece hem fiziksel güçleri, hem de sihiri konunun dışına atıyorum. Geriye ne kaldı? Carl Jung'un *eşlemlilik* (synchronicity) olarak adlandırdığı ilke. Bu kavramı, Batılı bilimsel nedensellik ilkesi konusunda bilgisi olan bir insana açıklamak çok güçtür. Bu ilke, nedensellik ilkesiyle çatışmasa da ondan oldukça farklıdır ve oldukça dikkat çekici bir bilim dalının temelini oluşturabilir.

İki olayın eşlemliliği düşüncesi, bu olaylardan bir tanesinin diğerinin nedeni olması değil, ikisinini de ortak bir denenlerinin olması şeklinde açıklanabilir. Eşlemlilik ilkesini astrolojiye uyarlarsak, örneğin evrendeki yıldızların konumunun kişinin doğum zamanı ve karakteriyle bir ilişkisi olduğu doğru olsaydı, o zaman kişinin karakterini belirleyen şey yıldızların konumu olmazdı; bu durumda evrendeki yıldızların konum almasına neden olan şartlar, insanın belli bir zamanda doğmasına neden olan şartlarla aynı şey olurdu.

Kiraz çiçekleri tümüyle açtığında, bahçesinde meditasyon yapan Zen ustasının, gerçek olduğu iddia edilen ve herkesçe bilinen bir hikayesi vardır. Zen ustası birden bire bir tehlike hisseder, ama arkasını döndüğünde kendi çıraklarından biri dışında çevrede kimse yoktur. Bu durum karşısında derin bir üzüntüye kapılır, çünkü yaşamı boyuncua bu tür algılarının yanıldığı hiç olmamıştır; geçmişte ne zaman bir tehlikenin varlığını hissetse çevresinde gerçekten de bir tehlike

olmuştur. Bu kabullenilemez yanılgı nedeniyle öylesine büyük bir üzüntüye kapılır ki, odasına kapanıp yemek için bile dışarıya çıkmaz. Yardımcılarından bir tanesi bu durum karşısında endişeye kapılıp sağlığı konusunda bilgi almak için yanına gittiğinde, Usta canını sıkan şeyi anlatır ve "Anlayamıyorum", der. "Daha önce bu konuda hiç yanılmamıştım". Bu mesele diğer çırakların da kulağına gider ve sonunda olay sırasında bahçede bulunan genç çırak, ustasının yanına gidip, "Bahçede, oturuşunuzdaki yüceliği gördüğümde kılıç kullanmadaki ustalığınıza karşın, eğer o an arkanızdan size aniden saldırsam büyük bir olasılıkla kendinizi koruyamayacağınızı düşünmeden edemedim" diye itiraf eder. "Ama bu gizli düşüncemi hissettiniz." Delikanlı, yaptığı şey için ustası tarafından cezalandırılmayı beklerken usta sevinçle gülmeye başlar, çünkü bu konudaki gizemin ortadan kalkmış olmasından büyük bir rahatlık duyar.

Bu hikaye konusunda ne deyebiliriz? Mantıki bir olasılıkla, tabii ki doğru olmadığını söyleriz. Ama doğru olduğunu kabul edin. O zaman nasıl yorumlarız? Olasılıklardan bir tanesi, bu olayın tümüyle kaza eseri olduğudur, ama ben bunun kesinlikle kaza eseri bir olaya benzemediğine inanarak bu olasılığı reddediyorum. Bu tür bir olay için ortaya atılabilecek en gözde olasılığın telepati olduğunu sanıyorum, ama telepatinin varlığını reddederek bu olasılığı da ortadan kaldırmak istiyorum.* Bu konuda benim için bir anlam taşıyan

* Bu noktada inatçı ve dogmatik davrandığım için bazı okuyucularımdan özür dilerim, ama ben böyleyim. Eğer gelecekteki araştırmalar bu konuda hatalı olduğumu kanıtlarsa bana sevinirim.

tek açıklama eşlemlilik; ustanın bir tehlikenin varlığını sezmesi ve çırağın saldırı düşüncesinin ortak bir nedeni vardı. Belki daha önce yaptıkları konuşmalar ya da diğer olaylar ikisinin de birbirine paralel bir şekilde düşünmelerine neden olmuş olabilir.

Size bu olayı anlattım, çünkü dört yıl önce henüz Jung'un eşlemlilik ilkesini duymadan önce bu hikayeyi okuduğumda, paralel düşünce biçimi hemen bu olayın açıklaması olarak aklıma gelivermişti. (Bu nedenle Jung'un eşlemlilik ilkesiyle karşılaştığımda çok sevindim.) Meraklı bir şekilde bir zamanlar bu olayı Matematikçi bir arkadaşıma anlatıp eşlemlilik ile ilgili açıklamamı yaptığımda bana, "telepatiye daha kolay inanabilirim" demişti. Pekçok bilimsel kafanın telepati olasılığına yapışıvermeye hazır olması beni çok şaşırttı

Yaşamım boyunca telepatiymiş gibi görünen pek çok olayla karşılaşım, ama hemen hemen bu olayların tümünde en rahat kabullenebileceğim açıklamanın paralel düşünce süreci olduğunu gördüm.*

Bahsetmekte olduğum türden bir eşlemliliği paralel düşünce sürecine uygulamam kolay olsa da astroloji gibi çok daha derin bir düzene ihtiyaç duyulacak olan birşeye uygulanması çok zor olacaktır. Gerçekte, samimi olmam gerekirse, Evrensel Zeka gibi bir kuramı kabullenmedikçe bu türden bir eşlemliliğin olabileceğini hayal bile edemiyorum. Eğer Evrensel bir zeka olsaydı (ne kadar zorlamalıymış

---

* Bu konuda oldukça İyiyimdir. İnsanlar sık sık, tam o anda düşünmekte oldukları şeyi söylediğimi belirtirler. Hele üç, dört dakika sonra olacak şeyi söylediğimde daha çok şaşırırlar.

gibi görünürse görünsün) o zaman hiçbir tür eşlemlilik beni şaşırtmazdı. (Hatta kendimi pek yakın hissetmediğim bu tür zorlayıcı bir kuramın altında, bu dünyadaki hiçbir şey beni şaşırtamaz). Fakat böyle bir kuram olmadığı için, astroloji gibi birşeyi açıklayacak türde bir eşlemliliği son derece şaşırtıcı, ürkütücü ve aynı zamanda da heyecan uyandırıcı buluyorum.

Ne olursa olsun, astroloji gibi bir konuda asıl ilgilendiğim yan, eşlemlilik ilkesi için gelecekte bir test zemini oluşturma olasılığı olması. Fakat şu durumda astrologların çoğunun sahtekar olmasından şüpheleniyorum.* Astrologlar, bazı önemli ilişkilerin varolduğun ve bu ilişkilerin neler olduğun bildiklerini iddia ederler. Astrologların sahtekarlığından, iddia ettikleri bu ilişkilerin bilimsel açıklamalarını yapamadıkları için şüphelenmiyorum, çünkü bence bu tür ilişkiler gerçek temeller olmadan da ilkede varolabilirler. Benim şüphemin nedeni, basit bir şekilde ne iddia ettikleri türden ilişkilerin gerçekten de doğruluğunun kanıtlandığına, ne de astrologların bu bu tür nesnel kanıtlara açık olduğuna inanmamam. Belki de bunu zamanından önce söylüyorum ama, belki de iddia edilen bu ilişkileri denemek için emek vererek çok sayıda istatistiki veıi toplayan bazı dürüst astrologlar vardır. Eğer bu tür astrologlar varsa onları "bilimsel astrologlar" olarak adlandırırım ve bu durumda sahtekarlık tanımım onlara pek uymaz. Gerçekten de bu tür bir çalışma oldukça değerli olabilir.

---

* Burada astrologlardan bahsediyorum, astrolojiye inanan insanlardan değil.

Özet olarak, ben bir tür astroloji bilimi olasılığına karşı açığım, ama günümüz astrologlarının bu bedeli ödeyebileceklerini hiç sanmıyorum. Ama bu, birgün olacak birşeyin habercisi olabilir. Bu nedenle, bu konuyu deneylere dayanan arkadaşlarım kadar kolay reddedemem. Ve dahası, pek de tekin olmayan bir şekilde oldukça heyecan verici bir konu!

39.
İKİ ZEN OLAYI

Size birbirinin zıddı gibi görünen, ancak mantıklı bir şekilde açıklayamayacağım bir nedenle bana göre ikisi de aynı sona ulaştıran iki Zen hikayesini aktarmak ve bunları birbirleriyle kıyaslamak istiyorum. Keşke söylediğim şeyi daha iyi anlasaydım.

Birinci olay, gözdem olan Zen ustalarından Bankei ile ilgilidir. Bankei'nin çok küçük yaşlarından beri dayanılmaz bir ölüm korkusu olmuştur. Bankei, üç yaşındayken annesinin kendini ceza olarak sık sık ölümle korkuttuğunu söylemiştir. Yanlış birşey yaptığında, annesi kendisine hemen ölümü anımsatır ya da ölü taklidi yaparak korkudan ödünü patlatırdı. Bu nedenle de çocukken hep "iyi" olmaya çalışırdı. Bankei'nin Zen'e yönelmesine neden olan temel etken belki de bu yoğun ölüm korkusuydu. Delikanlılığının geç yıllarında bir Zen manastırına kapandı ve kendine karşı son derece acımasızca davrandı. O kadar uzun süreler boyunca zazen yaptı ki, oturmaktan altında yaralar açıldı. (Bu arada Bankei'nin bir öz disiplin ya da dürtüyle bu şekilde davrandığını söyler miydiniz? Zen eğitiminin "disiplin" gerektiği konusunda pek çok konuşma dinledim. Fakat bence Bankei disiplinden çok itkilerine göre davranıyordu. Bu şekilde davranmayı "seçen" Bankei miydi, yoksa kendini buna ölüm kor-

kusu mu "yönlendirmişti"?) Sonunda çok hastalandı, neredeyse yaşamını yitiriyordu!

Bu nedenle kendini toparlamak için birkaç aylığına çalışmalarına ara verdi. Nekahat döneminde yüksek ateşle yattığı bir sırada Satori'ye ulaştı. Ve bu ani aydınlanma, asla ölemeyeceğini çünkü *asla doğmadığını* anlamasından ibaretti! Bu meselenin dönüm noktası, asla doğmamış olduğuydu.

Evet şimdi de ikinci Zen olayımız: Birisi, bir Zen ustasına "ölümden sonra nerede olacaksınız" diye sorduğunda Zen ustası "Nerede mi olacağım?" diye yanıt verir. "Büyük bir olasılıkla ellerim ve ayaklarım havada yerde yatıyor olacağım. İşte olacağım yer burası."

Şimdi, bu iki olayın ortak yanları nedir? Bana göre, ikisi de eşit derecede ölümün gerçek olmadığını ifade etmektedirler. (Lütfen beni yanlış anlamayın ben burada ölümün gerçek olmadığını tartışmıyorum; yalnızca ikisini de savunmadan bu iki olayın öne sürdüğü düşünceyi belirlemeye çalışıyorum.) Bankei *kendinin* asla doğmadığını söylemişti. O da en az sizin ve benim kadar belli bir zamanda ve mekanda annesinin rahiminden dünyaya geldiğini ve *bedeninin* doğduğunu biliyordu. Aynı zamanda *kendinin* asla doğmadığına inanıyordu. Bu da kendini, kendi bedeni olarak tanımlamadığı anlamına gelmektedir. Yani bedeni doğmuştur, ama kendisi asla doğmamıştır. Evet, işte bu duyguyu mükemmel bir şekilde anlayabiliyorum.

Zamanı belirgin bir şekilde denyimlemekte olduğum gerçeğine karşın sık sık kendimin bir şekilde zamanın dışında olduğumu hissederim. (Sanki zamanın dışında bulunan avantajlı bir noktadan zamanın akışını gözlemliyor gibiyimdir.) Bu nedenle Bankei'nin neler hissettiğini anlayabiliyo-

rum. (Aslında *hissediyorum* demeliydim, fakat fazla açığa vurucu olduğu için bu hatayı düzeltmeden bırakacağım) Aynı psikolojik etkiye sahip olan ikinci Zen olayı belki biraz daha bilmecemsidir. Bu hikayede Zen ustası kendini açıkça bedeniyle tanımlamaktadır. Nerede olacağı sorulduğunda, basit bir şekilde bedeninin olacağını düşündüğü yeri söylemiştir. O halde neden bu olay aynı zamanda ölümün gerçek olmadığını ifade etmektedir? Yalnızca bazı tahminlerde bulunabilirim.

İlk olarak, bu yanıt size biraz şaşırtıcı gelmiyor mu? Sanırım yalnızca birkaç insan bu tür bir yanıt verebilir; hatta ruhun varlığına, sonraki yaşama ya da buna benzer şeylere inanmayanlar bile böyle bir yanıtı pek vermezler. Bu tür insanlar daha çok şu şekilde yanıt verirler: "Öldükten sonra nerede mi olacağım? Artık varolmayacağım" ya da "Artık ben diye birşey olmayacak" ya da "Yokolacağım." (Aklıma gelmişken, şu *yokolma* sözcüğü biraz dehşet yüklü değil mi? Bir ruh için bile "yokolma"nın ne anlama geldiğini bilmiyorum, ama ne anlama geliyor olursa olsun, kesinlikle biraz uğursuzca görünüyor) Asıl konudan biraz uzaklaşmak için, bu alışıldık ani yanıtlarla ilgili birşeyler söylemek istiyorum. Kendilerini özdekçi (materyalist) olarak adlandıran ve "ruh" denilen şeye inanmadıklarını iddia edenlerin "öldükten sonra artık varolmayacağım" demelerini garip buluyorum. Yani bu, şu an varoldukları ama öldükten sonra varolmayı bırakacakları anlamına mı geliyor? Peki şu an varolan, ama beden öldükten sonra varolmayacak olan şu "ben" ne? Demek ki "ben" kesinlikle bu beden değil; çünkü beden öldükten bir süre sonra da varolmaya devam edecek (Belki de elleri ve ayakları havaya dikili, yerde yatar durumda). Bu özdekçile-

re, "şu an varolan, ama öldükten sonra varolmayı bırakacak olan *ben* dediğin şey nedir?" diye sorulduğunda, büyük bir olasılıkla, "Bilincim. Bilimcim, şu an varolan ama bedenim öldükten sonra varolmayı bırakacak olan tümüyle fiziksel birşey" deyecektir. Gerçekten de bilincin maddeler arasındaki bir ilişkiden başka birşey olmadığına inanan bir özdekçi tanıyorum. İnsanın bilinçliliğini bir motorun hareketine benzetiyor. Birgün bana şöyle demişti: "Bir insan öldükten sonra bilincinin nereye gittiğini sormak, bir motor durdurulduktan sonra hareketin nereye gittiğini sormaktan daha fazla anlam taşımıyor. Hareket *bir yere gitmez;* yalnızca durur."

Bilinçliliğin, bir motorun hareketine benzetilmesi iyi bir benzetme mi bilmiyorum. Bana göre bilinçlilik, bir motorun hareketinden çok farklı birşey. Ayrıca, bilinçliliğin bir tür "ilişki" olduğunu da düşünemiyorum; ilişki soyut birşeydir, bilinçlilik ise bu dünyadaki en somut şeydir. Ama ne olursa olsun, bilinçliliğin hiç bir yere gitmediği düşüncesinin iyi bir düşünce olduğuna inanıyorum. Birisi, "Eğer bilinçlilik bir yere gitmiyorsa, o zaman bu, onun olduğu yerde kaldığı anlamına mı geliyor?" diye sorabilir. Bunu şöyle yanıtlayabilirim: "pek değil bir yere gitmek ya da bir yerde kalmak bilinçliliğe uygulanabilecek sınıflandırmalar gibi görünmüyor."

Bu konuda düşünmeyi bir yana bıraktığınızda saf bir özdekçilik (ne yazık ki bu, kendilerini özdekçi olarak adlandıran pekçok insanın felsefesi değil) aynı zamanda şaşırtıcı bir şekilde ölümün gerçek olmadığını ima etmektedir. Ruh olmadığına göre, ölecek olan nedir? Tabii ki biyolojik ölümden değil ruhsal ölümden bahsediyorum; Tabii eğer böyle birşey varsa. "Eğer böyle birşey varsa" derken, böyle birşey olmadığına inanan pek çok felsefeyi aklımda bulunduruyo-

rum; fakat herbirini de ayrı nedenlerle. Bir yanda Hıristiyanlığın bir türü, örneğin Katoliklik, kesinlikle "ruhun" varlığına ve bedenin ölümünden sonra ruhun yaşamına devam edeceğine inanmaktadır. Ardından tabii ki gene doğuma inanan Doğu dinleri var; bunlar da ölümün gerçek olmadığına inanıyorlar. Ama bunların arasında belki de en dikkat çekicileri ruhsal ölümün gerçek olmadığına, ruh bir şekilde bedenden ayrılacağı inancından dolayı değil de, zaten asla yaşama başlanacak bir ruhun olmadığını düşündükleri için inananlardır. Yeterince garip bir şekilde, hem saf özdekçiler hem de bazı felsefi Budacılar bu sınıfa girmektedirler. Budacılığın bir türünün özü, "ben"i ya da ego'yu ya da Batı dinlerinin bireysel "ruh" dedikleri şeyi inkar eder. Bu tavır aynı zamanda David Hume[1] tarafından da paylaşılmaktadır.

Halen beni rahatsız eden sorunu çözemedim; neden ikinci Zen ustasının yanıtı bu kadar güçlü bir şekilde ölümün gerçek olmadığını ifade etmektedir? Sunduğum yanıt, yani Zen ustasının kendini tümüyle bedeni olarak tanımladığı ve ölecek bir "ruh"un varlığına inanmadığı yanıtı bana tatminkar olamayacak kadar yüzeysel geldi. Dahası, bu hikayeden hissettiğim şey bu değil

Usta, "öldüğüm zaman büyük bir olasılıkla ellerim ve ayaklarım havada, sırt üstü yerde yatıyor olacağım" yanıtını verdiğinde, hissettiğim duygu bedeninin gerçekten de orada yattığı, ama ustanın bir şekilde orada yatan bedenini gözlemlediğiydi. Bu duyguyu, kendini yalnızca bedeni olarak tanımlaması duygusundan çok daha güçlü bir şekilde hissettim. Bir şekilde, kendini tüm evren, olarak ya da tüm evreni gözlemleyen bir tür Kozmik Bilinçlilik olarak tanımladığını hissettim. Fakat bu yalnızca benim kuruntum da olabilir;

belki de bir Zen ustası olarak kendini herhangi birşey olarak tanımlamıyordu. Belki de Zen ustası, yanıtının herhangi bir metafizik ilişki içermeden yalnızca gerçeğin acık bir ifadesi olduğunu ima ediyordu. Hatta belki de Zen ustası hiçbir şey söylemeye çalışmıyordu; yanıtı tıpkı bir tapınak çanına vurulduğunda gelen ses gibi kendiliğinden, sorudan doğmuştur. Evet, sanırım yorumların en iyisi bu sonuncusu. O zaman bu durumda bu hikayelerin ikisini de baştan okumalıyım. Gene de, bu yanıt bana ölümün gerçek olmadığıyla ilgiymiş gibi geliyor. Acaba neden?

40. BANKEİ İLE İLGİLİ BİR HİKAYENİN İKİ UYARLAMASI

Zen ustası Bankei hakkında, son derece aydınlatıcı olan bir hikayenin iki uyarlamısını biliyorum. Bu iki uyarlama birbirlerine çok yakın, ama tümüyle iki farklı noktayı belirttiklerini sanıyorum.

1. Bankei Usta'nın konuşmalarına yalnızca Zen izdeşleri değil, aynı zamanda her sınıftan ve mezhepten insanlar da katılırdı. Asla sutralardan bahsetmez ya da akademik tartışmalara girmezdi. Bunun yerine sözcükleri doğrudan doğruya kendi kalbinden dinleyicilerin kalbine akardı.

Bankei'nin geniş dinleyici kitlesi Nichiren mezhebinden bir rahibin öfkelenmesine neden oluyordu, çünkü kendine bağlı olan insanlar Zen hakkında birşeyler öğrenmek için tapınaktan ayrılıyorlardı. Ben merkezci Nichiren rahibi, Bankei ile tartışmaya kararlı bir şekilde tapınağa geldi.

"Hey, Zen Ustası" diye seslendi. "Biraz bekle. Sana kim saygı duyuyorsa sözlerini dinler, ama ya benim gibi sana saygı duymayan bir insan? Sana itaat etmemi sağlayabilir misin?"

"Yanıma gel de bunu sana göstereyim" der Bankei.

Rahip kasılarak kalabalığın arasından çıkıp Usta'nın yanına gelir.

Bankei gülümser ve "Şöyle sol tarafıma geç", der.

Rahip, Bankei'nin sözünü dinler.

"Hayır, hayır" der Bankei. "Sağ tarafımda olursa daha rahat konuşabiliriz. Bu tarafıma geç."

Rahip yine şişine şişine sağ tarafa geçer.

"Görün mü" der Bankei. "Bana itaat ediyorsun. Sanırım oldukça nazik bir insansın. Şimdi şuraya otur ve söylediklerimi dinle."

Bu uyarlamanın asıl konusu itaat sorunu gibi görünmektedir. Bu hikaye, bir gün bana birisinin yaptığı zekice br şakaya ya da bir numaraya benziyor: Bana, "Yumruğunu açtırabileceğime iddiaya girerim", dedi. Ben de "Tamam" deyip elimi yumruk yaptım. "Hayır, hayır," dedi. "Başparmağın içeride olacak". Safça yumruğumu açıp başparmağımı avucumun içine yerleştirdim ve yumruğumu yeniden sıktım. arkadaşım "işte dedi. "Yumruğunu açtırdım." Bu numara gerçekten de işe yarıyor; bunu onlarca kez denedim ve birkez bile başarısızlığa uğuramadım. Siz de birine deneyin!

Bu hikaye aynı zamanda aklıma Güneş ve Rüzgarın, hangisinin daha güçlü oldukları konusunda iddiaya tutuştukları şu sevimli hikayeyi anımsamama neden oldu. Güneş ve rüzgar yarışmaya karar verirler. Denemeyi bir yolcu üzerinde yapacaklardır. Yarışmanın konusu önce Rüzgarın mı yoksa Güneşin mi yolcunun paltosunu önce sırtından çıkarmayı başaracaklarıdır ve önce rüzgar başlar. Rüzgar, büyük bir fırtına çıkarır ve yolcunun paltosunu sırtından uçurmaya çalışarak gittikçe daha güçlü esmeye başlar. Fakat rüzgar daha güçlü estikçe, adam paltosunu daha sıkı sarınır. Sonunda rüzgar tükenir ve vazgeçer. Ardından sıra güneşe gelir. Herşeyi ısıtıp fırtınayı dağıtır ve gittikçe daha güçlü bir şekilde parlar. Sonunda adam sıcaktan bunalır ve paltosunu çıkarır.

Rahip, Bankei'ye kendine boyun eğdiremeyeceğini söylerken tabii ki "kendi irademe karşı" demek istiyordu. Ama Bankei, rahibe kendi iradesine karşı boyun eğdireceği yolunda bir özelleştirme yapmadı; yalnızca rahibe boyun eğdirmeye çalıştı ve tabii ki bunu da başardı. Bankei'nin yaptığı şey, yolcuyu "gönüllü" olark paltosunu çıkarmaya zorlayan güneşin yaptığı şeye benziyor. Bu tür bir boyun eğme son derece Taocu birşey! Taocu politikacıların tüm düşüncesi, Bilge Yöneticiler'in, insanları kendilerine yararlı ola şeyi *gönüllü* olarak yapmalarını sağlamalarıdır. Lao Tzu'nun dediği gibi: "Gerçek bir Bilge yönettiğinde iyi şeyler olur ve insanlar 'bunları biz yaptık' derler. "Bu, Wu Wei'nin politikadaki bir örneğidir.

Gönüllü olarak boyun eğmeyi sağlayan bu Wu Wei yöntemi, gerçekte (Tao bilinçli olarak bunun farkında olmasa da) Tao'nun yöntemsiz yöntemidir. Tao amaçlı değil kendiliğinden eylemde bulunur; ama ne olursa olsun Tao'nun eylem biçimi budur. Aşağdaki sözler Lao Tzu tarafından söylenmiş olabilirdi:

Tao asla emretmez,
Ve bu nedenle de,
herkes gönüllü olarak
Ona boyun eğer.

Bunun karşısında durmadan emirler veren ve bu nedenle de bazen boyun eğilmeyen Musevi-Hıristiyan Tanrısı'nı ele alabiliriz.

2. Hikayenin ikinci uyarlamasında, tüm ana düşünce farklı görünmektedir. Bu uyarlamadaki konu boyun eğme değil, anlayıştır. Yine bu uyarlamada Nichiren rahibi düş-

manca ya da tartışmacı tavırlar içinde değildir, yalnızca Bankei'ye durmadan "Seni anlayamıyorum" der durur. Bankei "Beni anlamıyorsun öyle mi? Peki o zaman yanıma gel belki beni daha iyi anlamanı sağlayabilirim", der. Rahip yanına geldiğinde, Bankei önce soluna sonra da sağına geçmesini söyler ve rahip kendine denileni yapar. Bunun üzerine Bankei, "Gördün mü" der. "Beni tümüyle anlıyorsun. Şimdi iyi bir izdeş ol ve şuraya oturup söyleyeceklerimi dinle."

Bir anlamda daha derin ve aynı zamanda biraz rahatsız edici olmasına karşın ikinci uyarlama bana daha kurnazca göründü. Bir mantıkçı bu hikayeden rahatsız olup şöyle diyebilir: "İyi de, rahibin Bankei'nin kendini yanına çağırmasını anlamış olması vaaz sırasında anlattıklarını anlamadığı gerçeğini değiştirmez ki. Gerçekte, Bankei 'Gördün mü beni tümüyle anlıyorsun'dediğinde rahibin mantıki yanıtı 'şu an söylediğin şeyi elbette anlıyorum, ama biraz önce söylediğin şeyleri anlamadım ve halen bunları anlamamı sağlamadın' şeklinde olmalıydı."

Evet, bu tipik bir mantıki çözümleme ve mantıki çözümlemelerin çoğu gibi iyi bir çözümleme. Ama yeterince iyi olduğunu sanmıyorum; tanıma eklenecek daha fazla şeyler var. Fakat eklenecek olan bu şeylerin tümünü mantıklı bir yöntemle açıklamak çok güç; en azından benim için. Acaba Bankei'nin ana mesajı, rahibin kendi yanına gelmesini sağlayan anlayışın, vaazındaki düşünceleri anlamasına sağlayacak türden anlayıştan daha temel ve daha önemli olduğu olabilir mi? Belki daha hassas bir nokta da eklenebilir. Rahibin, "Sizi anlamıyorum" derken verdiği karşılık canlı ve kendiliğinden doğan bir karşılıktı ve bu tür bir karşılık Usta'nın yanına giderken verdiği doğrudan ve önceden düşünülme-

miş karşılığa benzer önemli bir anlayışı ifade etmekteydi. Bu ani anlayış türü, kişinin gerçek "doğmamış doğası"ndan, doğrudan doğruya gelen anlayış çok daha önemlidir. Sanırım bu konuya eklenecek çok daha fazla şey var ama bu noktada söyleyecek söz bulamıyorum

41.
HAYALİ BİR ZEN ÖYKÜSÜ

ZEN USTASI: İşte burada bir değneğim var, ama aynı zamanda da yok. Bunu nasıl açıklarsın?

YAHUDİ ÇIRAK: Açıklamam!

USTA: Münasebetsizleşme! Eğer amaçladığını söylediğin gibi gerçekten de aydınlanmaya oluşmak istiyorsan, görevin bu sorunun yanıtını bulmak için her tür çabayı sarfetmek.

ÇIRAK: Pekala, sanırım eğer bir şekilde bakarsam bir değneğiniz var; ama başka bir şekilde bakarsam yok.

USTA: Hayır, benim kastettiğim şey bu değildi; ben tam anlamıyla ikisine de *aynı* şekilde bakmanı istiyorum: İşte burada bir değneğin var, ama aynı zamanda yok. Evet, bunu nasıl açıklarsın bakalım.

ÇIRAK: Tamam, bırakıyorum.

USTA: Ama bırakmamalısın! Benliğinin her bir parçasını bu soruyu çözmeye adamalısın.

ÇIRAK: Bırakıp bırakmamam gerektiği konusunda seninle tartışmayacağım. Şu anki basit gerçek şu ki, ben bu işi bırakıyorum.

USTA: Ama aydınlanmaya ulaşmak istemiyor musun?

ÇIRAK: Eğer aydınlanmaya ulaşmak böyle aptalca sorularla uğraşmaksa, o zaman aydınlanmanın canı cehenne-

me. Seni hayal kırıklığına uğrattığım için üzgünüm ama elveda!

Oniki Yıl Sonra

ÇIRAK: İşte, sonunda dayanılmaz pişmanlıklar içinde sana döndüm Ustam. Oniki yıldır korkaklığım ve sabırsızlığım nedeniyle kendimi berbat hissederek dolaşıp durdum. Şimdi, yaşamdan kaçıp duramayacağımı anladım. Er ya da geç evrenin mutlak sorularıyla yüzyüze geleceğim. Artık kararlıyım ve sorduğunuz soru üzerinde samimi bir şekilde çalışmaya hazırım.

USTA: Soru neydi?

ÇIRAK: Bir değneğiniz olduğunu, ama aynı zamanda da bir değneğiniz olmadığını söylediniz ve benden bunu açıklamamı istediniz.

USTA: Gerçekten böyle mi söyledim? Hay Allah, acaba neden böyle aptalca birşey demişim?

42. NEDEN BAZEN YANLIŞ ANLARIZ?

Zen yazarları sık sık bizlere, yaklaşımımız fazla zekice ve mantıklı olduğu için anlatılanları anlamama hatasına düştüğümüzü söylerler. Anlatılanlara sezgisel olarak yaklaşmak yerine onları mantığa vururuz. Bu sık sık karşılaşılan bir durumdur, fakat pekçok durumda hata gerçekte bizde değil çevirenin inanılmaz aptallığındadır. Size bazı örnekler vereyim.

Çinli bir Lao Tzu çevirmeni, Tao'nun Kitabı'nın ilk bölümünü şöyle çevirmiştir:

Taolaştırılan Tao
Gerçek Tao değildir.

Tanrı aşkına, Batı dillerini konuşan bir insanın bu laftan ne anlamasını beklersiniz? Sorunun özü, Tao için kullanılan yazı karakterinin pekçok anlamı olması ve bu anlamlardan bir tanesi de "konuşma, söyleme" olmasıdır. Bu durumda doğru (ve tümüyle anlaşılır) bir çeviri şunlardan bir tanesi şeklinde olabilir: "Kendinden bahsedilen", "Adlandırılan" ya da "Tanımlanan" Tao, gerçek Tao değildir. Ama eğer "Taolaştırılan Tao gerçek Tao değildir" derseniz, insanın bu cümleden birşey anlaması çok güçtür!

Anlama yetersizliğinin bir diğer nedeni de çevirmenin bazen, son derece can alıcı olan önemli bir gerçeği gözardı etmesidir. Örneğin kendine, "Buda nedir?" diye sorulan bir Zen Ustası'nın "İki kilo keten" yantını verdiği şu bilindik hikayede olduğu gibi.

Şimdi, hangi okuyucu yukarıdaki hikayeyi (bu yorumuyla) anladığını iddia ederse yalnızca kendini aldatmış olur, o kadar. Kendince bir takım yorumlarda bulunabilir, ama konunun özünü tümüyle gözden kaçırır. Bu hikayenin, tümüyle anlam taşıyan aşağıdaki yorumuyla karşılaşıncaya dek benim yaptığım şey de buydu. Bu yorumda, kendine bu soru sorulduğunda Usta keten eğirmektedir ve şöyle bir yanıt verir: "Buda ne midir? Şu iki okka ketenden başka birşey değil." (Diğer sözcüklerle ifade edersek, Tao sizin hergünkü zihninizdir, Tanrı her yerdedir, Buda herşeydir ve birşeydir, örneğin şu iki okka keten gibi.) Bu yorum yeterince anlamlı değil mi?

Pekçok Zen olayını yanlış anlamamızın bir diğer nedeni de bizim hatamızdır: Bizler, Zen ustaları birşey söylediğinde daima birşeyler kastettiğini düşünürüz. Dahası, son derece can alıcı birşey söylediğini (böylece de bizim son derece can alıcı birşeyi anlamadığımızı) sanarak konuyu daha da çıkmaza sokarız. İyi de Zen Ustaları her zaman birşey mi kastederler? Peki bana şunu söyleyin, bir gonga vurduğunuzda ve gong da size bir ses ile yanıt verdiğinde, verdiği bu yanıtla daima birşey mi anlatmak ister?

İnsanlarla gonglar arasındaki bensetmelerden hoşlanmayıp, insanlarla insanlar arasındaki benzetmelerden hoşlananlar belki de şu fıkrayı sevebilirler: İki psikiyatrist yolda birbirleriyle karşılaşırlar ve bir tanesi "merhaba" der. Diğeri

ise "Hımm, acaba ne demek istedi?" diye düşünür. Bizler de en az psikiyatristler kadar kendimize söylenen her şeye bir anlam yüklemeye çalışarak hatalı davranıyoruz. Bir Zen Ustasını, verdiği yanıtların ardında bir takım "derin ruhsal anlamlar" aramayıp, yalnızca söyledikleri şeyi bir gonga vurulduğunda çıkan ses gibi doğal bir şekilde dinlersek, onu doğru bir şekilde anlayabiliriz. Tabii Zen Ustalarının yanıtlarında derin bir ruhsal anlam bulunmadığını söylemiyorum; yalnızca bu anlamın yanıta ne Zen Ustası tarafından yüklendiğini ne de Zen ustası'nın bu anlamın ne olduğunu bildiğini söylüyorum. Tıpkı gong'da olduğu gibi! Gong'un sesinin gerçekten de derin bir ruhsal anlamı vardır, ama bunun ne olduğunu bize gong'un söyleyip söyleyemeyeceği bilinmemektedir.

Bu bölümün sonuna, aşağıdaki hikayeden daha doyurucu bir son söz bulamıyorum:

Birisi Zen Ustasına "Gerçekliğin mutlak doğası nedir?" diye sorar ve Zen Ustası da "şuradaki kazığa sor" dediğinde, adam "Anlayamadım Ustam" diye karşılık verir.

"Ben de öyle" der usta.

43. ÖLÜMSÜZLÜK ÜZERİNE BİR MONDO

ZEN İZDEŞİ: Ustam, ruh ölümsüz müdür değil midir? Bedenimiz öldükten sonra yaşamaya devam edecek miyiz, yoksa yok mu olacağız? Gerçekten de yeniden doğacak mıyız? Ruhumuz yeniden biçimlenmek üzere bileşenlerine mi ayrılacak, yoksa bizler biyolojik bir organizmanın içine yerleşecek olan bir bütün müyüz? Hafızamızı koruyabilecek miyiz? Yoksa gene doğum öğretisi yanlış mı? Belki de Hıristiyanların ölümden sonra yaşam inanışları daha doğrudur? Eğer böyleyse, o zaman bedensel olarak yeniden mi dirileceğiz, yoksa ruhumuz saf bir ruhsal alana mı girecek?

USTA: Kahvaltın soğuyor.

44. MESELEYİ ANLIYOR MUSUNUZ?

Güzel bir Zenrin şiiri şöyle başlar:

Hiçbirşey yapmadan sessizce otur,
Bahar gelir ve otlar kendiliklerinden
Büyürler nasılsa.[1]

Bu noktada araya girip şunu eklemek hoşuma giderdi:

Birşeyler yaparak çılgınca ayakta dur
Bahar gelir ve ne olursa olsun
Otlar büyümez.

Fakat bu harikulade şiirin içine etmemeliyim. Şiir şöyle devam ediyor:

Yaban kazları,
Görüntülerini (suyun üzerine)
Yansıtma niyetinde değillerdir.
Suyun, bu görüntüleri kavrayacak bir zihni yoktur.

Bu kıta, bana öz olarak şu derin şiiri anımsattı:

Pirinç tarlasını korumaya çalışmasa da
davetsiz misafirlerden
Aslında amaçsızca durmuyor
Bostan korkuluğu.[2]

Zenrin şiiri şöyle devam eder:

Yaşlı çam bilgeliği öğütler,
Bir yaban kuşu gerçeği şakır.

"Bir yaban kuşu gerçeği şakır" dizesi, neredeyse kendi gerçekliğini parçalayıp dışarıya çıkıyor gibi. Bu dize sanki gerçeği şakıyor!

Bir Zen Ustası'ndan aydınlanmayı arayan Konfiçyüsçü bir araştırmacı ile ilgili bilindik bir hikaye vardır. Bu hikayede öğrenci durmadan Ustanın anlattıklarının eksik olduğunu, kendinden son derece yaşamsal bir ipucunu gizlediğini düşünerek yakınır durur. Usta, birşey gizlemediği konusunda ona teminat verir. Oysa öğrenci Ustanın kendisinden birşeyler gizlediği konusunda ısrar eder. Ardından, birlikte bir dağ patikasında yürüyüşe çıkarlar. Usta aniden, "Dağ defnelerinin kokusunu duyuyor musun?" diye sorar. Öğrenci "evet" dediğinde Usta, "Gördün mü" der. "Senden hiçbir şey saklamıyorum" Bir zamanlar bu hikayeyi zeki bir matematekçiye anlattım. Bana meseleyi anlayamadığını söyledi. Sakar Batılılığımla, acemice şöyle birşeyler söyledim: Öğrencinin aradığı gerçeklik doğrudan doğruya algıları aracılığıyla gelen şeyden başka birşey değildir. Tao senin hergünkü zihnindir. Öğrencinin, Usta'nın kendinden sakladığını düşündüğü aşkın bilgi, yakında olacak olan ve Usta'nın kendinden

zaten saklayamayacağı birşeydir. Eğer Usta onu körleştirseydi, ya da kulaklarını tıkasaydı ya da başka bir şekilde normal duyuları aracılığıyla edineceği bilgiyi ondan saklasıydı, o zaman gerçekten de öğrencisinden son derece önemli birşey saklamış olurdu. Ama Usta bunlardan hiçbirini yapmadı, böylece ondan ne saklayabilirdi ki?

Arkadaşım bu anlamda meseleyi anladı. Ardından, altında, aynı mesaj yatan (şu ana dek en aydınlatıcı bulduğum) şu şiiri okudum:

Yaban kuşları ağaç dallarında
Şarkılarını şakırken
Sesleri Pirlerin mesajlarını taşır.
Dağlardaki çiçekler tomurcuk açtığında
Tüm anlamları kokularıyla birlikte gelir.[3]

Arkadaşım heyecanla şöyle dedi: "Eğer bana ilk önce bu şiiri okumuş olsaydın, o zaman hikayeyi tümüyle anlamış olurdum şimdi meseleyi kavradım".

Not: Bu bölümü, bir zamanlar bana "Sanırım meseleyi anlamak tarzı bir yaklaşım yanlıştır" diyen bir dostuma okudum. Söylediği daha fazla şeyler de vardı. Bu nedenle de şunu eklemeliyim:

Meseleyi anlamak
Onu tümüyle kaçırmaktır!

45.
AYDINLANMA

(Büyük bir olasılıkla) Doğu dinlerinin ve mistik ya da felsefi düşüncenin temel düşüncesi *aydınlanma* ya da *Samadhi* ya da (Japonca'da) *Satori* olarak adlandırılan şeydir. Hıristiyanlıkta (olasılıkla) bu düşünceye denk düşen bir *Kurtuluş* düşüncesi vardır. Hıristiyanlığın kurtuluş inancının olası bir özelliği kavramsal olarak tümüyle açık olmasıdır. Hıristiyanlığa, en azından bazı eski moda Hıristiyanlık yorumlarına göre bizleri yaratan birey özelliğinde bir Tanrı vardır. Bu Tanrı bizi, bu yaşamdaki davranışlarımıza göre öte dünyada cezalandırır ya da ödüllendirir. Eğer yeterince "iyi" davrandıysak, o zaman "kurtuluşa" ulaşırız; "kurtuluruz" ve ruhumuz sonsuza kadar büyük bir mutluluk içinde olacağı cennete gider. Buna inanmamız ya da inanmamamız önemli değil, bu inançta iddia edilen şey konusunda açık olmayan en ufak birşey göremiyorum. Hıristiyanlığın bazı modern yaklaşımlarına göre (örneğin C. S. Lewis), kurtuluşumuz ya da lanetlenmemiz Tanrı'nın bir "cezası" ya da "ödülü" değil, kendimize kendimiz için seçtiğimiz birşeydir. Bu, kendi eylemlerimizin kaçınılmaz bir sonucu olarak gelmektedir (bu anlamda, Hindistan'ın "karma" öğretisine benzemektedir). Doğulu aydınlanma inancı ise, en azından bazıları, kavramsal bir açıklık içeriyor gibi değildir; tabii belki de zaten ay-

dınlanmış olanlar ya da küçük aydınlanmalar yaşamış olanlar bunun dışındadır. Sözlük anlamında gene doğuma inanan Doğu dinlerinden pek bahsetmiyorum. Onlara göre aydınlanma ya da *Nirvana* oldukça açık seçik birşeydir. Pekçok yaşam döngüsü boyunca iyi şeyler yapanlar etkili bir iyi karma yaratıp "yaşam ve ölüm çarkı"ndan kurtulur ve böylece bir daha doğmayıp acı çekmezler. Bu düşünce de, doğru olsun ya da olmasın bana son derece anlaşılır görünmektedir. Fakat ben, temel olarak, en azından Batılı mantık ya da Bilimsel bakış açısından *anlamı* daha az açık görünen Doğulu aydınlanma düşüncesiyle ilgileniyorum. Daha da özel olarak "Tao ile uyum içinde olmak "şeklindeki Taocu düşünce ile ve Zen'in "Satori" düşüncesiyle ilgileniyorum. Tao ile uyum içinde olmak ya da Satori nedir? Eğer eski bir Taocuya Tao ile uyum içinde olmak nedir diye sorsaydınız size sevimli ama üzgün bir şekilde gülümseyebilirdi. Li Tai Po'nun şu harika dizelerini anımsadım:

Bana,
Neden mavi tepelerde yaşadığımı soruyorsun.
Gülümserim,
Ama yanıt veremem.

Eğer bir Zen Ustasına Satori'nin ne olduğunu sorarsanız size gülümseyebilir ya da kaşlarını çatıp bakabilir ya da "Sular akar" gibi bir yanıt verebilir. Belki de elindeki sopasını sırtınıza yapıştırabilir.

Sanırım Batılı mantıki, bilimsel bakış açısına göre bu yanıtlar yeterince iyi değildir, öyle değil mi? Size aydınlanmanın gerçekte ne olduğunu nasıl söyleyebilirler? (Doğrusu

kendi garip yollarıyla bunu yaparlar, ama bu noktada bu konuyu tartışmaya hazır değilim). Bu nedenle bu tür bir aydınlanmanın ne olduğu konusunda sözcükler ne söyleyebilir? "Kendi doğmamış doğanı gör" gibi sözlere ne dersiniz? Ya da "Bana doğmadan önceki gerçek yüzünü göster" gibi sözlere? Bu sözlerin bir yardımı olur mu? Herhangi bir sözcüğün yardımı olur mu? Burada, *uzman** olarak adlandırılan insanlar arasında bir görüş ayrılığı var gibidir. Bazıları aydınlanmanını tanımlanamaz birşey olduğunu ve sözçüklerin bu konuda bize yardımcı olamayacağını söylerler; bunlar yalnızca aydınlanmış bir insana göre kıyaslama yapmaktadırlar. Diğerleri, sözcüklerin yardımcı olabileceğini söylerler; yalnızca eğer yolu imalı bir şekilde işaret edebiliyorlarsa.

Kimse bana bu konudaki düşüncemi sormamış olsa da, düşüncelerimi söylemek istiyorum. Ben bu konuya şöyle bakıyorum: Elbette sözcüklerin yardımı olabilir. Ama yalnızca, düşünceye karşı zaten düşmanca davranmayanlara yardımcı olabilir. Bu konuda karşılaştığım düşmanlık fanatik düzeydeydi. Neden insanlar bu konudan bu kadar inanılmaz bir rahatsızlık duyuyorlar? Aydınlanmış insanlara karşı *kıskançlık* duyup, "aydınlanma" olarak adlandırılan şu harikulade şeyden kendilerinin yoksun bırakıldıkları düşüncesi nedeniyle mi? Gerçekten de bilmiyorum; bu konuda bildiğim tek şey, bu acı verici düşmanlığın bol miktarda bulunduğu ve kendini aydınlanma düşüncesinin bir öneminin ya da anlamının bulunduğunun reddi olarak açığa vurduğudur. Gerçekten de, kızgın bir şüpheci "eğer *aydınlanma* ya da *Satori* sözcüğünün bir anlamı varsa, neden bunu bana söylemi-

---

* Aydınlama uzmanı düşüncesi biraz komik değil mi?

yorsun?" deyecektir. Ama, söylediğim gibi bu yalnızca düşmanlıktan uzak bir ortamda işe yarar. Böylece burada garip bir çıkmaza giriyoruz. Ona karşı sevimli yaklaşmayan herhangi bir insana Doğulu aydınlanma düşüncesini (çabucak değil ama) kolayca ifade edebileceğime inanıyorum. Ama yüz milyon kalpa'da, hiçbir sözüm bunu henüz hazır olmayan bir insana ifade edemez. Öyle bir insan, bu tarzda bulabilecğim herhangi bir sözcüğe karşı, söylediklerimin bir su köpüğü kadar boş olduğunu gösterecek çok daha akıllıca sözcükler bulabilir. İşin garip yanı, bu su köpüklerinin aydınlanmaya son derece yakın olmasıdır.

46. AKŞAM SERİNLİĞİ

Akşam serinliği.
Tapınak çanının yaşamımızı
Ağır ağır çaldığını bilmeden.[1]

Bu, büyük haiku şairi İssa'nın bir şiiridir. Şiirlerinden bir diğeri de şöyledir:

Akşam serinliği.
Tapınak çanının yaşamımızı
Ağır ağır çaldığını bilerek.[1]

Bu iki kıta için Blyth şöyle der:

> Bu iki kıta, aydınlanmış bir insan ile sıradan bir insan arasındaki farkı göstermektedir. Eğer bu konuda düşünürlerse her ikisi de tapınaktan gelen akşam çanının sesinin yaşamlarından bir günün daha geçtiğini ifade ettiğini bilirler. Ama aydınlanmış bir insan çanın sesini duymasının, aldığı her soluğun, akşam serinliğin bir parçası olarak, bunların ktümünün geçici olduğunu *bilir.* Yalnızca aydınlanmış insan, serinliğinin gelip geçici doğasının gerçekliğinden zevk alır. Aydınlanmamış bir insan için akşam serinliği, bu serinlik konusundaki duyguları, herşeyin geçiciliği düşüncesinin düşmanıdır.[1]

Bu yorumun son bölümüne katılıyorum, ama geri kalanına katılmıyorum. Buna göre ikinci şiir değil birinci şiir ay-

dınlanmamış insanının durumunu ifade eder. Herşeyden önce tapınak çanının yaşamımızı yavaş yavaş çaldığı bile doğru değildir ve tapınak çanının ağır ağır çalmasının yaşamlarımızın geçip gitmesiyle ilişkisini kurmak aydınlanmamışlık düzeyini gösterir. Bu konuda bir kez daha konuşacağım.

Benim gördüğüm kadarıyla tümüyle aydınlanmamış bir insan ölüm diye birşeyin varolduğuna ve ölümün üzücü olduğuna inanır. Biraz daha aydınlanmış bir insan ölümden sonra bir yaşam olduğuna inanır. Daha fazla aydınlanmış bir insan, ölümden sonra bir yaşamın olmadığına ve ölümün üzücü olmadığına inanır. Daha da aydınlanmış bir insan, ne ölümün varlığına inanır (tabii, önemsiz biyolojik anlamda değil) ne de ölümden sonraki yaşama. Aydınlanmanın son aşaması hem yaşamın hem de ölümün tümüyle hayal olduğunun farkedilmesidir; bunlar doğal olaylar olarak varolabilirler, ama güdüsel dünyada yokturlar. Daha da yüksek bir düzeyde, kişi yaşam ve ölüm üzerine yapılan bu tür konuşmanın, gerçeği yitirmek olduğunu anlar. Örneğin, Buda kendine "Öte yaşam var mı?" diye sorulduğunda şöyle yanıt vermişti: "Öte yaşamın varolduğunu söylemek konunun özünü kaçırmaktır. Bütün bunların asıl konu olan kurtuluşla hiçbir ilgisi yoktur."

Bu nedenle daha önceden de söylediğim gibi, belli bir yüksek aydınlanmışlık düzeyinde kişi, yaşam ve ölüm ile ilgili tüm düşüncelerin yararsız olduğunu anlar. Sonuç olarak, tümüyle aydınlanmış bir insan farkındalığın bile ötesine geçer ve basit bir şekilde yaşam ve ölüm üzerinde düşünmeyi tümüyle bırakır. Bu nedenle tapınak çanının yavaş yavaş çaldığını duyan tümüyle aydınlanmış bir insan, basit bir şekilde bu deneyimden zevk alır ve yaşam ve ölüm ile tapınak çanı-

nın arasında bir ilişki kurmak gibi iddialı ve saçma şeyler düşünmez. Bu anlamda, aydınlanmış bir insan, bir milyon yıl geçse de tapınak çanının sesinin "Yaşamlarını çalması" gibi gülünç bir şey düşünmeyecek olan köpeklerime benzer.

Benim tavrım daha çok şu şiiri yazan Basho'nun tavrına benzer:

Bir şimşek çaktığında,
"yaşam şimşek gibi geçiyor"
demeyen bir insan
İmrenilecek bir insandır.

47. ZAMANI GELDİĞİNDE

"Gerçekte nasıl varoldum? Evren nasıl varoldu? Ben, kendi dışımdaki birşey tarafından mı yaratıldım? Başka birşey yerine nasıl oldu da beni dünya varetti? Eğer anamın yumurtasını, beni vareden sperm yerine başka bir sperm dölleseydi o zaman şu an ben nerede olurdum? Gerçekte ben neyim? Zihin miyim? Beden miyim? Yoksa ikisi miyim? Ya da hiçbiri miyim? Bir başlangıcım var mı? Bir sonum olacak mı? Evreni ben mi varettim, yoksa evren mi beni varetti? Yoksa evren ve ben, diğerimiz varolmadan varolmayacak kadar ayrılmaz bir ilişki içinde miyiz? Varoluşum gerekli mi, yoksa yalnızca belli olmayan bir nedene mi bağlı? Zaten herşey neden ibaret ki?" gibi sorular konusunda ciddi bir şekilde endişelenen ya da meraklanan bazı düşünürler vardır.

Bu tür bir metafizik sorgulayıcının böyle zihin karıştırıcı·düşünceleri bir gruba ifade ettiğini ve açığa çıkacak olan tepkileri hayal edelim.

AHLAKÇI: Bu tür soruların tantanası bir yana, beni asıl etkileyen şey adamın inanılmaz benmerkezciliği. Hemen her sorusunda "ben" kavramını kullanıyor. Nasıl varoldum? Evreni ben mi yarattım? Adamın cesaretinden çok

hoşlandım. Evreni o mu yaratmış. Eğer başka insanlar hakkında birazcık düşünseydi, tüm bu saçmalıklarda bu kadar ilgilenmezdi.

DENEYİMLİ İNSAN: Ben de ahlakçıya katılıyorum. Yalnız ahlak açısının dışında, üzerinde asıl durduğum kanının böyle zeki bir adamın zamanını tümüyle umutsuz kurgularla ziyan etmesi. Zamanını, binlerce yıl boyunca insanların sorup durduğu ve hiç kimsenin en ufak bir yanıt bile bulamadığı sorularla ziyan etmek yerine daha yararlı birşey bulamaz mıydı? Asla bu tür konuları düşünmemesi gerektiğin söylemiyorum; herkes zaman zaman bu tür şeyler düşünür. Hatta ben bile, yapacak daha iyi birşey olmadığında bazen böyle şeyler düşündüm ama bunların zaman kaybından başka birşey olmadığını anladığımda hemen bu tür sırları bir yana bıraktım. Bu dünyada yapılacak çok daha yararlı şeyler var ve dürüst şeyler yapma yeteneği olan bir insanın, kimseye yararı olmayan kurguların bataklığında kendini kaybetmesinin büyük bir utanç olduğunu anladım.

MANTIKİ OLGUCU: Bu sorular tümüyle yararsız değil ama oldukça anlamsız. Bu soruların asla yanıtlanmamış olması raslantısal birşey değildir. Bunun nedeni kimsenin onları yanıtlayacak kadar zeki olmaması değil, bunlar gerçek birer soru olmadığından gerçek birer yanıtlarının da olmamasıdır. Bu sorular, gerçek sorulara benzer bir söz dizimsel yapdadırlar ve insanları yanlış yönlendiren şey de bu aşırı benzerliktir. Ama daha yakın ve daha biçimci bir analiz onların gerçek birer soru olmadığını ortaya koyar. Bu nedenle de, kendisini öyle düşündüğünü sanmama karşın metafizikci, ciddi bir bilimci gibi gerçeğin arayıcısı değildir. Daha çok şiirsel ve sanatsal bazı duyguları ifade etmeye çalış-

maktadır fakat ne yazık ki metafizik, bu tür ifadeler için son derece yetersiz bir araçtır. Düşünür Rudolph Carnap'ın uygun bir şekilde ifade ettiği gibi, "Metafizikçiler, müzik yetenekleri olmayan müzisyenlerdir."

MUHALİF: Sizinle tümüyle aynı düşüncede değilim. Bana göre, metafizikçinin soruları tümüyle açık ve anlamlıdır. Siz olgucuların kaç tane dil biçimlediğinizle, kaç tane deneysel "anlam" ölçütünü gözönünde bulundurduğunuzla ilgilenmiyorum ve metafizik soruların en az diğer sorular kadar anlamlı olduğunu biliyorum; en azından "anlam" sözcüğüne verdiğim anlama göre. Ve bana, kendi "anlam" tanımımı sormayın, çünkü sizin için hiçbir anlam ifade etmez! En azından sizin reddettiğiniz metafizik kavramlar kadar anlayabileceğiniz şekilde tercüme edilemeyecek terimlerdir. Eğer bana mantıklı bir insan olarak neden metafizikçinin sorularının anlamlılığını kabul etmeniz gerektiğini sorarsanız, size kesinlikle neden böyle yapmanız gerektiği konusunda hiçbir mantıklı neden gösteremem. Ya bir anlam bulursunuz ya da bulmazsınız. Eğer bulmazsanız, o zaman hiçbir mantıki *anlam* çözümlemesi, hiçbir dil ya da anlam "ölçütü" belirlemenin size zerre kadar yardımı olmaz.

Metafizikçilerin, müzik yeteneği olmayan müzisyenler olduklarına kesinlikle katılmıyorum. Şüphesiz ki metafizik ne mantıktır, ne de bir bilimdir; bunu herkes bilir. Hatta bu açık gerçeği ilk belirtenler metafizikçiler olmuştur. Fakat metafizik matematikten ve bilimden tümüyle farklı olduğu için, sanat, şiir ya da müzik olması gerekmez. Metafizik hakkında ufacık bir bilgisi olan bir insan bile metafizik algılamanın mantıki algılamadan da estetik algılamadan da farklı olduğunu bilir. Metafizik alt düzeyde bir sanat değildir, hatta

bir sanat bile değildir; o tümüyle farklı birşeydir.

Bazen olgucuların metafiziğe saldırmalarının ardında yatan gerçek psikolojik temelleri merak etmeden duramam. Bu konuda iki olasılık düşünebiliyorum. Bunlardan bir tanesi, olgucuların, tıpkı estetik duyarlılıktan ya da mizah duygusundan yoksun insanlar gibi metafizik duyarlılıktan yoksun oldukları. Bu nedenle olgucular, metafizikçileri kıskanmaktadırlar ve böylece de "Metafizik, bir sürü saçmalıktan başka birşey değildir" şeklinde yaklaşımlarla, ulaşamadıkları ete mundar deme tavrını takınırlar. Bir diğer olası tanımlama da olgucuların metafizikçilere karşı son derece duyarlı oldukları, öyle duyarlı oldukları ki, böylece rahatlarını kaçırdıklarıdır. Gerçekten de metafizik sorular kendi gerçek sorularına öylesine tehlikeli bir şekilde yaklaşır ki, bunları "anlamsız" ilan etme oyununa başvurarak onları kendilerinden bir kol boyu uzakta tutarlar. Fakat aramızda profesyonel bir psikolog varken neden bu psikolojik sorunlar konusunda ben konuşuyorum ki? Sanırım felsefenin psikolojisi konusunda onun görüşlerini dinlemeliyiz.

PSİKOLOG: Burada bulunan herkesin, metafizikçinin sorduğu gerçek soruları farkedebilecek kadar pisikoloji bilgisine sahip olduğuna eminim. Bu sorulardan bazılarına göz atalım: "Nereden geldim? Mutlak temelim nedir?" Metafizikçinin basit bir şekilde kendi doyurulmamış ensest ilişki arzularıyla ilgilendiği ve buna bir de ana rahmine dönme arzusunu eklediği açık değil mi? Mantıki açıdan belirsiz, ama psikolojik açıdan son derece belirgin olan son sorusunu ele alın: "Zaten herşey neden ibaret ki?" Bu konuda herşeyi bilmek istediği bu "herşey" nedir? Gerçekte Ödipal arzularını doyurmasının nasıl birşey olacağını bilmek istediği açık de-

ğil mi? Diğer yandan mantıki olgucu kendi Ödipal bağlılıklarından korkmaktadır; gerçekten de kendi annesini "yakınında" tutmak ister ve bunları "anlamsız" ilan ederek ensest arzularını yoketmeye çalışır. Bu nedenle, metafizikçinin kendi annesini arzulayan bir insan olduğunu söylerim; olgucu ise annesinden kaçmaya çalışan bir insandır.

MUHALİF: Korkarım ki halen sizin ile aynı düşüncede değilim. Bu Freudçu tanım, gerçekle tümüyle ilgisiz değilse de son derece basit

PSİKOLOG (Rahatsız bir şekilde): Tabii ki onu basit bulursun

beklenmedik gerçeğe fazla yaklaşan herşey, kişinin savunma kalkanını paramparça edecek kadar yaklaşan herşey genellikle "aşırı basit" olarak reddedilir.

MUHALİF: Sevgili dostum, bu baskıcı tartışmanı kendi cemaatine ya da "hastalarına" saklayabilirsin. Fakat şu an benimle tartışıyorsun ve ben bu tür tartışmalarla korkutulabileck birisi değilim. Sözüm kesilmeden önce de söylediğim gibi bu Freudçu çözümleme çok fazla basit. Metafizik merak ile cinsel merak arasında yakın bir ilişki olamayacağını söylemiyorum. Ancak neşeli bir şekilde, ilkinin ikincisinin yüceltilmesi olduğunu farzetmek bir hatadır. Eğer birşey söylemem gerekirse, ikincisinin ilkinin yüceltilmesi olduğunu söylerim. Metafizik merak, bana göre gerçekten de öldükten sonra bana ne olacak, özdekçilerin söylediği gibi yok mu olacağım, yoksa varolmaya devam mı edeceğim gibi sorularla ilişkilidir. Ve ben, birey için var olmaya devam etmenin, yenilenmeden daha temel olduğuna inanıyorum. Ama, asıl tüm konuşmamız boyunca sessiz kalan mistik dostumuzun mistik sorgulamanın gerçek doğası hakkında neler söyle-

yeceğini merak ediyorum. Söyler misin neden bu kadar sessizsin? Neden söyleyecek bir şeyin yok?

MİSTİK: Söyleyecek ne var?

MUHALİF: Ne istersen. Söylemekten hoşlanacağın birşey yok mu?

MİSTİK: Var.

MUHALİF: Çok iyi, söyle o zaman.

MİSTİK: Ne söyleyeyim?

MUHALİF: Ne söylemek istiyorsan onu.

MİSTİK: Peki o ne?

MUHALİF: Ne, ne?

MİSTİK: Söylemek istediğim şey ne?

MUHALİF: Senin neyi söylemek istediğini nereden bileyim? Bunu bilecek tek insan sensin.

MİSTİK: Niçin?

MUHALİF: Niçin mi? Nedenini bilmiyorum. Ne söylemek istediğini bilmiyor musun?

MİSTİK: Biliyorum.

MUHALİF: O zaman neden söylemiyorsun?

MİSTİK: Neden neyi söylemiyorum?

MUHALİF: Tanrı aşkına gene aynı çıkmaza girdik. Bu mistikle konuşmak diş çekmek gibi. Son derece basit sorularıma neden doğrudan yanıtlar alamıyorum?

PSİKOLOG: Belki de yaklaşımın yanlıştır. Sanırım ilk sorun, yani neden söyleyecek birşeyi olmadığı sorusu biraz fazla tepeden ve yönetici bir soru izlenimi yarattı ve mistiğin de seninle işbirliğinde bulunmamasına neden oldu. Bir de ben deneyim. Söyle bize, metafizik hakkında ne düşünüyorsun?

MİSTİK: Öf, kapa çeneni!

PSİKOLOG: Mm, muhalif haklıymış; bu mistikler biraz huysuz oluyorlar.

METAFİZİKÇİ (Mistiğe): Sorularımın hiç bir anlamı olmadığı konusunda bu insanlarla aynı görüşte misin? Algısal bir anlamdan ya da duygusal, sanatsal, sembolik, cinsel ya da psikoanalitik anlamdan bahsetmiyorum; *gerçek* anlamdan bahsediyorum. Bunların hiç bir anlamı yok mu?

MİSTİK: Tabii ki anlamı var. Bana göre, buradaki herkesten daha anlamlı şeyler söylüyorsun. Aklıbaşında hangi insan sorularının yalnızca anlamdı değil, aynı zamanda açıkça tüm insanlıkla ilgili olmadığını düşünebilir?

DENEYİMLİ İNSAN: Çoğumuz bundan şüpheleniyoruz.

MİSTİK: Bu söylediğime ters düşmüyor ki.

PSİKOLOG: Bir mistik olarak nasıl metafiziğin önemli olduğunu kasul edersin? Buda, metafizik soruların kurtuluş ya da aydınlanma ile ilgisiz olduğunu söylememiş miydi?

MİSTİK: Buda metafizikçilerden hoşlanmıyor diye benim de öyle olmam mı gerekir? Beni bir mistik olarak adlandırdığın için kendime özgü düşüncelerim olamayacağını mı düşünüyorsun?

Hayır, hayır, bana göre aydınlanma sorunu ve metafizik soruların çözümü bir ve aynıdır. Metafizikçi tarafından sorulan soruların son derece gerçek ve önemli sorular olmadığı konusunda kafamda hiçbir soru yok. Deneyimli dostumuzun söylediği şey oldukça doğruydu: Metafizikçiler binlerce yıldır bu tür sorularla uğraşıyorlar ve şu ana dek felsefe ile ilgili bir tek gerçek için bile kanıt bulamadılar. Tartışmaları gerçekten de herhangi bir yanıtla doğrudan doğruya ilgili değildir. Fakat bu ilişki düzeyinin hiçbir yanıt bulunamayacağı-

nın göstergesi olduğunu düşünen mantıki olgucuya kesinlikle katılmıyorum. Bütün bu durumun en üzücü yanı da yanıtların zaten biliniyor olması. Bu yanıtlar, metafizikçiler tarafından daha iyi bilinmiyorlar, aslında bu yanıtları herkes biliyor.

MUHALİF(Gerçek bir şaşkınlıkla): Yanıtların herkes tarafından bilindiğini mi söylüyorsun?

MİSTİK: Evet; ama ne yazık ki bilinçsiz bir düzeyde. İnsanoğlu için asıl sorun, bu anıları bilinçli bir düzeye taşımak.

PSİKOLOG: Bu durumun, geçmişteki anıları yeniden kavramaya benzediğine gerçekten de inanıyor musun?

MİSTİK: Evet, kesinlikle benziyor. İşte bu nedenle felsefi yöntemler başarısızlığa uğruyor. Daha çok, yalnızca doğrudan anımsamaya benzeyen bir süreç aracılığıyla bilinebilecek birşeyi nesnel yöntemler kullanarak bulmaya çalışıyorlar. Eğer bir benzetme kullanmam gerekirse, bazı geçmiş olayları araştıran iki insan düşünün. Bunlardan bir tanesi, yani "nesnel" felsefeci tipi, dışsal bilgiler toplayarak bir sonuca ulaşmaya çalışmaktadır. İnsanlarla görüşür, ilişkileri araştırır ve bazı "dışsal" ipuçları bulmaya çalışır. Diğeri, yani "mistik" olarak adlandırılan tip, doğrudan doğruya ne olduğunu anımsayana dek zihnini araştırıp durur. Yine aynı şekilde, hipnoz altındaki bir insan büyük bir olasılıkla dışsal ya da nesnel araştırmalarla asla keşfedilemeyecek olan erken çocukluğuyla ilgili olayları rahatlıkla anımsayabilir. Mistiklerin kendi kendilerini araştırma yöntemleri, hipnoza çok benzer ve kazarak açığa çıkarılan bilgilerden daha az güvenilir değildir. Bu nedenle, metafizkçinin kendi sorularına verlecek yanıtlar için yeterli dışsal bilgilere sahip olmayan nes-

nel bir araştırıcıya, mistiğin ise doğrudan doğruya anımsayan bir insana benzediğini söylüyorum.

METAFİZİKÇİ(üzgün bir şekilde): O halde, metafizik tartışmaların tümüyle verimsiz olduğun söylüyorsun?

MİSTİK: Hayır, tam olarak değil. Bir insanın bazen, doğrudan doğruya kendini araştırma yöntemlerinin gerekli olduğun anlamadan önce büyük bir olasılıkla bu konuda bir işe yaramayacak olan nesnel yöntemleri kullanmaya çalışırken başını taştan bir duvara çarpması gereklidir. Metafizik, temelinde yalnızca bir insan değil, bütün bir insanlık ırkı için dev bir koan'dır. Başka bir şekilde ifade edersek metafizik, insanlık ırkının mistisizme hazırlamak için gerekli olan bir olgunlaşma sürecidir. Bu nedenle, metafiziğin hiçbir amaca hizmet etmediğini düşünmüyorum; aslında son derece önemli bir amaca hizmet etmektedir.

MUHALİF: Kişinin kendi kendini inceleme yöntemleri, doğrudan anımsama ve hipnoz konusundaki bu konuşmaların hepsi de çok iyi. Ama bu yöntemlerin güvenilir olduğu konusunda elimizde ne garanti var? Nesnel verilerle kanıtlanmayan anılar yanlış olabilir. Ayrıca hipnoz hakkında bu düzeyde kavranan çocukluk anılarına güvenmemiz gerektiğini gösterecek kadar yeterli şey bilinmiyor.

PSİKOLOG: Bu konuda ne yazık ki size katılamayacağım.

MUHALİF: Eh, belki de siz bunlara güvenecek kadar çok şey biliyor olabilirsiniz ama ben bilmiyorum. Özellikle hipnoz altında neden anıların birer fantazi ya da yanlış anı değil de doğru anı olarak kabul edildiklerini bir türlü anlamıyorum.

PSİKOLOG: Bu konuda elimizde, doğruluğunu kanıtla-

yıcı pek çok vaka var.

MUHALİF: Pekala, belki de sizinle hipnoz konusunda tartışamamalıyım, ama "mistik algı" olarak adlandırılan konudaki şüpheciliğimi paylaşmıyor musunuz?

PSİKOLOG: Evet paylaşıyorum.

MUHALİF (Mistiğe): Bizi nasıl şüpheci olmakla suçlayabilirsin? Mistik algıların geçerliliğini ne diye kabul etmemiz gerekiyor ki?

MİSTİK: Böyle bir zorunluluk yok. Şüpheciliğiniz sizi, bu tür şeyleri doğrudan doğruya kendi başınıza kavrayacağınız bir noktaya ulaştıracak olan olgunlaşma sürecinin en önemli bölümü.

MUHALİF: Aman, hadi oradan. Bütün bu laf kalabalığını yutacağıma inanıyor musun?

MİSTİK: Hayır inanmıyorum. Duruma göre çok şükür ya da ne yazık ki, güçlü bir şekilde gerçeğin tümüyle reddedileceğini bilsem de bunun gerçek olduğun bildiğim bir duruma girmeye zorlanıyorum. Ama, gerçeğin katı bir şekilde reddinin, gerçeğin mutlak bir şekilde kavranması için bir ön şart olduğunu farkedecek kadar bilgim var. Lütfen şüpheci tartışmaların benim için yeni birşey olduğun düşünmeyin. Bir zamanlar ben de şu an hissettiklerinizi hissettiğim için neler hissettiğinizi tümüyle biliyorum. Yirmi yıl boyunca, herhangi bir insanın kendini verdiği kadar yoğun bir şekilde kendimi felsefi incelemelere verdim ve "öznel" olarak adlandırılabilecek yöntemlere karşı nesnel yöntemlerin gerekirliğini savunan hırslı yazılar yazdım ve yalnızca nesnellikle ilgili bu uzun zihinsel uğraşın bir sonucu olarak, daha öznel bir yaklaşımın kesinlikle gerekli olduğunu anladığım bir düzeye ulaşacak şekilde olgunlaştım. Öznelliğin değerli olduğu so-

nucuna *nesnel* bir şekilde ulaşmadım, daha çok kendiliğinden bir değişim meydana geldi ve bu süreci bir ağacın büyümesinden daha farklı bir şekilde açıklayamam. Umarım söylediğim şeyi anlıyorsunuzdur. Bu, insanın önce tümüyle nesnel bir yaklaşımla başlayıp, ardından da nesnel bir şekilde öznel yaklaşımın daha iyi olduğu sonucuna varması biçiminde akla uygun bir şekilde açıklanabilir. Ama benim başıma gelen şey bu değildi. Yaşama bir bilimci ve düşünür olarak başladım ve öznelliğe asla güvenmedim. Ardından nesnel bir şekilde değil, tümüyle öznel bir şekilde öznelliğin değirini kavradım; ya da daha çok doğrudan bir içgörüyle.

MUHALİF: Pekala, bunların hepsi iyi. Senin, söylediğin şeylere inanmadığını da düşünmüyorum. Sorduğum tek soru ben neden bunlara inanayım?

MİSTİK: Ben de sana kesinlikle buna inanmak gibi bir zorunluluğun olmadığını anlatmaya çalışıyorum. Son incelemede, bu senin inanman gerektiği ya da gerekmediği ile ilgili bir soru değil, inanıp inanmadığınla ilgili bir soru.

Umarım, tüm insanlığın mistisizmin yoluna girmesini umut edecek kadar hayalci olduğumu düşünmüyorsundur. Bir gün kesinlikle bunun olacağını biliyorum, ama zamanı gelmeden değil. Ayrıca sizinle ne yapmanız gerektiği konusunda tartışan herhangi bir mistiğe de inanmıyorum; o gerçekte sizden çok kendini ikna etmeye çalışmaktadır. Bir insanla, mistisizm yolunu izlemesi gerektiğin konusunda tartışmak, ham bir elma ile ağaçtan düşme zamanının geldiği konusunda tartışmak kadar aptalcadır. Elma hazır olduğunda ona ağaçtan düşmesi gerektiğini söylemek gerekmez; o zaten kendi durumuna uygun olarak bunu yapacaktır.

2. Bölüm Tao

1. Bu, Tao'nun Kitabı'nın farklı kıtalarının farklı çevirilerinden yapılan bir derlemedir.

5. Bölüm. Tao Belirsizdir

1. Çeviri derlemesi.

6. Bölüm. Tao Biçimsizdir

1. Bkz. Chang Chung-yuan, Creativity and Taoism (Harper & Row, 1970) sf. 113 ve sf. 187

7. Bölüm. Tao Gizemli Bir Dişidir

1. The Way And Its Power, (Grove Press, 1958), sf. 171.

12. Bölüm, Tao Heryerdedir

1. Herrlee G. Creel, What Is Taoism? (Chicago: University of Chicago Press, 1970, sf. 31)

13. bölüm. Tao Yönetmez

1. The Way of Zen, (Vintage Books, 1957), sf. 18

14. Bölüm. Tao Kibirli Değildir.

1. Çeviri derlemesi.
2. Lionel Giles, Taoist Teaching, (John Murray, Londra, 1959), sf. 68
3. Konfiçyüs için, bunlardan bazıları dikkat çekici bir şekilde Taocudur. Örneğin, "Hiçbir yenilik yapmaz, ama gene de doğru yönetim kendiliğinden ve evrensel bir şekilde oluşur" sözleri. Pekçok insan "Batı'daki bu bilgenin" kim olduğunu merak ederler. Erken Hıristiyan misyonerler bunun İsa olduğunu düşünmüşlerdir. Diğerleri ise, Konfiçyüs'ün şöyle ya da böyle çağdaşı olduğu gerçeğinin ışığını altında bu insanın Buda olduğunu düşünmektedirler.

15. Bölüm. Buda'ya Tapınmak

1. R. H. Blyth'a göre, bu büyük Buda heykeli Nara'daki ya da Kamakura'daki heykeldir. Bkz. *Haiku* (Hokuseido Press, 1950), 2. Cilt, sf. 216
2. Aynı eser, sf. 258.

17. Bölüm. Tao Kendiliğindendir

1. D. T. Suzuki *Zen and Japanese Culture,* sf. 100 (Pantheon Book, 1959)
2. Hokuseido Press, 7. Cilt, 1962, sf. 174
3. Kaynağı anımsayamıyorum.
4. Richard Maurice Bucke, *Cosmic Consciousness,* 4. Baskı (New York: E. P. Dutton & Co., 1923), sf. 186

19. Bölüm. Ne Olursa Olsun

1. Bkz. Allan Watts, *The Way of Zen* (Vintage Books, 1957), sf. 134.

21. Bölüm. Taoculuk Ahlağın Karşısındadır

1. (The Ronald Press Company - New York, 195), sf. 41

22. Bölüm. Tanrı Taocu Mu?

1. Allan W. Watts, *The Way of Zen* (Vintage Books, New York, 1957), sf. 115
2. Bkz. Arthur Waley, *Tree Ways of Thought in Ancient China* (George Allen & Unwin Ltd, Londra, 1953), sf. 30, 31.

23. Bölüm. Tao İyidir Ama Ahlaklı Değildir

1. Bkz. Ch. 22, n. 1.

2. Thomas Merton, *The Way of Chuang Tzu* (New Directions Paperbook NOP 276, 1969), sf. 76.

25. Bölüm. Köpekler Üzerine

1. R. H. Blyth, *Haiku* (Hokuseido Press, 1952), 4. Cilt, sf. 26

2. R. H. Blyth, *Haiku* (Hokuseido, 1952) 4. Cilt, sf. 13, 14.

3. Aynı eser.

4. D.T. Suzuki, *Zen and Parapsychology* (Philosophy and Culture/ East and West, Charles A. Moore / Editor, University of Hawali Press/ Honolulu / 1952 -sf. 740)

26. Bölüm. Yönetim Sanatı Üzerine

1. Lin Yutang, *The Wisdom of Laotse* (New York: Modern Library, 1948), sf. 161-62.

28. Bölüm. Bencillik ve Fedakarlık

1. Welsch Holmes, *The Creed of Buddha* (Londra: John Lane Company, 1908), Sf. 211-12

29. Bölüm. Bencillik Üzerine

1. Donald Keene, *Anthology of Japanese Literature* (Grove Press, New York, 1955), sf. 434-35.

2. Alan Watt, The Way of Zen, (Vintage Books, 1957), sf. 20

3. Fung Yu-lan, *A History of Chinese Philosophy*, çev: Derk Bodde (Preceton Universty Press, 1952), 1. Cilt. sf. 173-74

30. Bölüm. Bencillik ve Evrensel Bilinç

1. Richard Maurice Bucke, *Cosmic Conciousness*, New York:E. P. Dutton & Co. 1923), sf. 174-75

31.Bölüm. Kişinin Kendi Doğasına Güvenmesi Üzerine

1. Arthur Waley, *Translations From The Chinese*, (New York: Alfred A. Knopf, 1941), cf. 251-54

2. Indianapolis, The Bobbs- Merrill Company, 1915, sf. 28.

34. Bölüm. Çaba Sarfetmek Üzerine

1. Kojira Yoshikawa, *An Introduction to Sung Poetry*, çev: Burton Watson, (Harvard University Press, 1969), sf. 102.

2. Aynı eser, sf. 121-22

3. Lin Yutang, Çeviri, *The Chienese Theory of Art* (New York, G. P. Putnam's sons), sf. 206.

4. Chang Chung-Yuan, *Original Teachings of Ch'an Buddhism* (Pantheon Book, 1969), saf. 144

35. bölüm. Çılgın Felsefe ve Makul Felsefe

1. Osvald Siren, *The Chinese on The Art of Pointing* (Schocken Books, New York, 1971), sf. 184

39. Bölüm. İki Zen Olayı

1. cf. *Improvement of the Understanding* VI. Bölüm.

44. Bölüm. Meseleyi Anlıyor Musunuz?

1. Bkz. 19. Bölüm.

2. Bkz. 17. Bölüm

3. Bkz. 16.Bölüm

46. Bölüm. Akşam Serinliği

1. R. H. Blyth, *Haiku*, 3. Cilt (Hokuseido Press), sf. 124-25

TAO SESSİZDİR,
Raymond Smullyan tarafından yazılmış, Batılılara Doğu felsefesinin anlamını ve değerini gösteren cezbedici ve esprili bir rehberdir.
"Benim için" der Smullyan, *"Taoculuk, yoğun bir estetik farkındalıkla birleşmiş içsel bir huzur durumu anlamına gelmektedir. Bunlardan hiçbiri tek başına yeterli değildir. Tümüyle edilgen bir dinginlik sıkıcıdır ve bir tür duyarsızlıktır; endişeden doğan bir farkındalık ise pek cezbedici birşey değildir."*
Bu yalnızca Çin felsefesi üzerine yazılmış bir kitap değildir. Çin felsefesinden esinlenen ve genel anlamda yaşam üzerine bir dizi düşünceden oluşmaktadır. Smullyan, Taocuları "Sahip olmadıkları birşeyin peşinden koşmak yerine sahip oldukları şeylerin tadını çıkaran" insanlar olarak görmektedir.
Esprili, incelikli ama aynı zamanda da son derece derin bir ruhsallığı olan yazardan bahçecilik sanatı, ahlak, köpekler, bencillik, yönetim sanatı, astroloji ve kendilerinin insan olduğunu düşünen bilgisayarlar hakkında yazdıklarını okurken derinden etkilenecek ve esinleneceğiz.

Raymond M. Smullyan, *dünya çapında tanınan ünlü bir matematik mantıkçısı ve içlerinde Alice Bilmeceler Diyarında, Bu Kitabın İsme İhtiyacı Yok, M.Ö. Beşbin ve Diğer Felsefi Fanteziler adlı kitapların da bulunduğu pekçok kitabın yazarıdır.*

Kapak Resmi:
Yeşil Dağların İçinde Bir Ev Kurdum, K'un-ts'an (M.S. 1610-93)
Shangai Müzesi

ISBN 975-7800-18-X